

เรื่อง	หน้า
บทบรรณาธิการ	[5]
สารบัญ	[7]
บทความ: Articles	

- ❖ บทบาทการนำองค์กรของ ร.ร.นายเรือ ตามเกณฑ์การพัฒนาคูณภาพการบริหารจัดการภาครัฐ
The Role of the organization of The Naval Academy in Accordance with The Criteria for Development of Public Administration..... 1-11
อนุชา ม่วงใหญ่
Anucha Moungyai
- ❖ พระพุทธศาสนากับภาวะวิกฤตโรค
Buddhism and Disease Crisis..... 13-25
พระครูวรารณวิฑูรย์, พระมหาพงษ์ประภากรณ์ วิสุทธิญาณเมธี และ
สมศรี สัจจะสกุลรัตน์
Prakruworawunwitoor, Pramahapongprapakorn Wisuttiyanmetee,
and Somsri Sajjasakulrat
- ❖ การส่งเสริมความมั่นคงแห่งชาติด้วยพระพุทธศาสนา
Promoting National Security through Buddhism 27-38
ชญาดา เข้มเพชร
Chayada Kempetch
- ❖ การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 เพื่อการบริหารองค์กรสู่ความสำเร็จ
The Application of Iddhipāda IV for Successful Organization Administration..... 39-47
พระโฆสิต โสฬิตธมโม
Phra Kosit Kositathammo

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
❖ วัฒนธรรมไทยในศตวรรษที่ 21 กับการพัฒนาที่ยั่งยืน Thai Culture in the 21 st Century and Sustainable Development... ณัฐสันต์ นันทวัฒน์ Nattasan Nantawat	49-58
❖ การจัดการระบบนิเวศแบบพหุภาคีเครือข่ายในอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ Multilateral Network Ecosystem Management in Lomsak District, Phetchabun Province..... ปิยวัช ละคร Piyawat Lakorn	59-67

ภาคผนวก

คำแนะนำสำหรับผู้เขียนบทความเพื่อตีพิมพ์ในวารสารธรรมวัตร

บทบาทการนำองค์กรของ ร.ร.นายเรือ
ตามเกณฑ์การพัฒนาคุณภาพการบริหารจัดการภาครัฐ
The Role of the organization of The Naval Academy in Accordance
with The Criteria for Development of Public Administration.

อนุชา ม่วงใหญ่
Anucha Moungyai

โรงเรียนนายเรือ
Royal Thai Naval Academy
Corresponding Author's Email: anuchar2221@gmail.com

Received January 15, 2022; Revised March 21, 2022; Accepted May 2, 2022

บทคัดย่อ

บทความเรื่อง บทบาทการนำองค์กรของร.ร.นายเรือ ตามเกณฑ์การพัฒนาคุณภาพการบริหารจัดการภาครัฐ เป็นการศึกษาแนวคิดแนวทางการพัฒนาคุณภาพการบริหารจัดการภาครัฐของหน่วยงานภาครัฐ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการดำเนินงานฯ ของ โรงเรียนนายเรือเฉพาะ หมวดที่ 1.การนำองค์กร ผลการศึกษาดังกล่าว ๑ สามารถนำมาเป็นแนวทางการพัฒนาฯ โรงเรียนนายเรือให้ได้ตามเกณฑ์มาตรฐาน ตลอดจนเพื่อพัฒนาระบบการบริหารงานของ โรงเรียนนายเรือให้สู่ความเป็นเลิศและยกระดับคุณภาพการปฏิบัติงาน ๑ ให้สอดคล้องกับเป้าหมายตามหลักเกณฑ์และวิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี ที่มุ่งเน้นให้การบริหารราชการเป็นไปเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน

โดยผลการศึกษาพบว่า การกำหนด วิสัยทัศน์ ควรมีการกำหนดความหมายทิศทางและระยะเวลาที่ชัดเจน มีความเป็นรูปธรรม ประการที่สอง การกำหนด ค่านิยมของโรงเรียนนายเรือ ควรมีการกำหนดการดำเนินงานให้เป็นแนวทางเดียวกันอย่างเป็นประจำและสม่ำเสมอจนกลายเป็นวัฒนธรรมองค์กรที่ดี ประการที่สาม การสร้างบรรยากาศองค์กรที่ดี ผู้นำ โรงเรียนจะต้องมีการบริหารจัดการกิจกรรมการต่างๆ ในการส่งเสริมกระตุ้นจิตใจให้บุคลากรของโรงเรียนนายเรือได้เข้ามามีส่วนในการขับเคลื่อน ติดตามกำกับดูแลองค์การเพื่อสร้างความเข้มแข็งที่ยั่งยืนให้กับองค์กร และประการสุดท้าย การส่งเสริมบทบาทในการสร้างความรับผิดชอบต่อสังคม รร.นร.ควรมีการดำเนินการบนพื้นฐานของศักยภาพขององค์กร โดยมีการกำหนดกรอบทิศทางที่ชัดเจนไว้ในแผนยุทธศาสตร์ของ โรงเรียนนายเรือดังกล่าว

คำสำคัญ: โรงเรียนนายเรือ, การนำองค์กร, เกณฑ์การพัฒนาคุณภาพการบริหารจัดการภาครัฐ

Abstract

The Article is about "The role of the organization of the Naval Academy in accordance with the criteria for development of public administration." which is has an objective of studying the Royal Thai Naval Academy operation method especially in the first section. The result from the study can be used as a guideline for development of Royal Thai

Naval Academy to meet the standard criteria, as well as, to develop the management system of Royal Thai Naval Academy to become the best and to raise the level of operational quality to be in line with the goals in accordance with the principles and methods of good government administration. The study focuses on the bureaucratic administration for the benefit of the people.

The result of the study found that the definition of the school's vision should have a clear definition. Second, to determine the school's values should be consistently defined to become a good corporate culture. Third, to create a good organization atmosphere, the Royal Thai Naval Academy leader must manage the activities, encourage and motivate the personnel of The Royal Thai Naval Academy to get involved in. Finally the leader should promote the role of social responsibility. Royal Thai Naval Academy should be conducted on the basis of the organization's potential with clear directions in the strategic plan of the Royal Thai Naval Academy.

Keyword: Royal Thai Naval Academy, Organization leadership, and the criteria for development of public administration

บทนำ

แนวทางการพัฒนาคุณภาพการบริหารจัดการภาครัฐ (Public Management Quality Award : PMQA) เป็นวิธีการบริหารงานขององค์การภาครัฐแนวใหม่ ที่ให้ความสำคัญกับผลผลิตและผลลัพธ์ที่เกิดจากการปฏิบัติงานประกอบกับความสำคัญของกระบวนการบริหารงานแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์จะอยู่ที่องค์การจะต้องมีการจัดระบบการตรวจวัดผลการปฏิบัติงานที่ชัดเจน โดยมีตัวชี้วัดผลการปฏิบัติงาน (Key Performance Indicators : KPIs) และระบบการรายงานผลการดำเนินงาน สำหรับใช้เป็นเครื่องมือในการตรวจสอบ กำกับ ติดตามระบบงาน การกำหนดเป้าหมายการปฏิบัติงานที่ชัดเจน การพัฒนาตัวชี้วัดผลการปฏิบัติงาน และการรายงานผลการปฏิบัติงานจะมีบทบาทสำคัญต่อการติดตาม กำกับ พัฒนาผลงาน ตลอดจนถึงการประเมินความสำเร็จของการดำเนินงานในหน่วยงาน ซึ่งเป็นไปตามพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี พ.ศ. 2546 ทำให้ส่วนราชการต่างๆ ต้องปรับเปลี่ยนวิธีการคิดให้มุ่งเน้นให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง และวิธีการทำงานเพื่อมุ่งไปสู่การเป็นองค์กรสมัยใหม่ ทำงานเชิงรุกแบบบูรณาการ คล่องตัว รวดเร็ว มีขีดสมรรถนะสูง และสามารถรองรับต่อโลกแห่งการเปลี่ยนแปลงได้

ในประเทศที่พัฒนาแล้วได้มีการนำระบบมาตรฐานการบริหารจัดการมาใช้ทั้งในภาครัฐและภาคเอกชน เพื่อเพิ่มความสามารถในการแข่งขัน และมีการปรับปรุงกระบวนการทำงานอย่างต่อเนื่อง ทำให้ประเทศดังกล่าวสามารถพัฒนาประเทศทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคมได้อย่างมั่นคง เช่น ประเทศสหรัฐอเมริกา มีเกณฑ์รางวัลคุณภาพแห่งชาติที่ชื่อว่า Malcolm Baldrige Nation Quality Award : MBNQA) ซึ่งเกณฑ์ดังกล่าวประเทศไทยได้นำมาประยุกต์ใช้จนเกิดเป็นรางวัลคุณภาพแห่งชาติ (Thailand Quality Award : TQA) ที่มอบให้กับองค์กรภาครัฐกิจเอกชนที่มีวิธีปฏิบัติและผลการดำเนินงานได้ตามเกณฑ์มาตรฐาน ทั้งนี้เพื่อกระตุ้นให้แต่ละองค์กรได้หันมาใส่ใจในการพัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์หรือบริการของตน ตลอดจนมุ่งเพื่อพัฒนาระบบการบริหารงานสู่ความเป็นเลิศ ยกย่องคุณภาพการปฏิบัติงานของภาครัฐให้สอดคล้องกับเป้าหมายตามหลักเกณฑ์และวิธีการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี ที่มุ่งเน้นให้การบริหารราชการ

เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน เกิดสัมฤทธิ์ต่อการกิจการภาครัฐ เกิดความคุ้มค่าในเชิงภารกิจของรัฐ ลดขั้นตอนการปฏิบัติงานที่เกินความจำเป็น ประชาชนได้รับการอำนวยความสะดวกและตอบสนองความต้องการ รวมทั้งมีการติดตามประเมินผลอย่างสม่ำเสมอ

จุดเริ่มต้นของการนำแนวคิด การพัฒนาคุณภาพการบริหารจัดการภาครัฐ มาใช้ในประเทศไทยนั้น กล่าวได้ว่า อยู่ภายใต้ความรับผิดชอบของสำนักงานคณะกรรมการการพัฒนาระบบราชการ (ก.พ.ร.) โดยได้ร่วมมือกับสถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ จัดทำหลักเกณฑ์และแนวทางการยกระดับและพัฒนาคุณภาพการบริหารจัดการภาครัฐ และได้้นำแนวคิดดังกล่าวเสนอคณะรัฐมนตรี ซึ่งคณะรัฐมนตรีก็ได้มีมติเห็นชอบการนำแนวคิดดังกล่าวมาใช้เมื่อวันที่ 28 มิถุนายน 2548 โดยมีวัตถุประสงค์ของการ เพื่อยกระดับการพัฒนาคุณภาพการบริหารจัดการภาครัฐให้สอดคล้องกับพระราชกฤษฎีกา ว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการบริหารจัดการบ้านเมืองที่ดีพ.ศ. 2546 ตลอดจนเพื่อให้หน่วยงานภาครัฐนำไปใช้เป็นแนวทางในการยกระดับคุณภาพการปฏิบัติงานไปสู่ระดับมาตรฐานสากล และเพื่อใช้เป็นกรอบในการประเมินตนเองเพื่อพัฒนาองค์กรและเป็นฐานสำหรับใช้ประโยชน์ในการติดตามและประเมินผลการปฏิบัติงานของหน่วยงานภาครัฐ โดยมีการกำหนดลักษณะสำคัญขององค์กร เพื่อเป็นการอธิบายวิธีการดำเนินการขององค์กร สภาพแวดล้อมในการปฏิบัติภารกิจ ความสัมพันธ์กับหน่วยงานอื่นในการปฏิบัติราชการ ความท้าทายเชิงยุทธศาสตร์และกลยุทธ์ และระบบการปรับปรุงผลการดำเนินการ ซึ่งเป็นแนวทางที่ครอบคลุมระบบการบริหารจัดการ และการดำเนินการขององค์กรโดยรวม ประกอบด้วย 2 หัวข้อ คือ

1. ลักษณะองค์กร ซึ่งเป็นสภาพแวดล้อมในการปฏิบัติการกิจของส่วนราชการ และความสัมพันธ์ที่สำคัญกับประชาชนผู้รับบริการ ส่วนราชการอื่น ผู้ส่งมอบ และประชาชนโดยรวม ประกอบด้วย ลักษณะพื้นฐานของส่วนราชการ และความสัมพันธ์ภายในและภายนอกองค์กร

2. ความท้าทายต่อองค์กร เป็นสภาพการแข่งขัน ความท้าทายที่สำคัญในเชิงยุทธศาสตร์และกลยุทธ์ และการปรับปรุงผลการดำเนินการของส่วนราชการ ประกอบด้วย สภาพการแข่งขัน ความท้าทายเชิงยุทธศาสตร์และกลยุทธ์ และระบบการปรับปรุงผลการดำเนินการ โดยมุ่งเน้นให้ความสำคัญกับลักษณะสำคัญขององค์กร

โดยขอบเขตของการศึกษาในครั้งนี้เป็นการนำเสนอเฉพาะ หมวดที่ 1 การนำองค์กร ซึ่งมีความสำคัญต่อแนวทางในการกำหนด วิสัยทัศน์ พันธกิจ ค่านิยม เป้าประสงค์ระยะสั้นและระยะยาว และความคาดหวังในผลการดำเนินการขององค์กร ตามเกณฑ์คุณภาพการบริหารจัดการภาครัฐ ซึ่งประกอบด้วย เกณฑ์ 7 หมวด ดังแผนภาพดังต่อไปนี้

ความสำคัญของหมวดที่ 1 การนำองค์กรตามเกณฑ์คุณภาพการบริหารจัดการภาครัฐ

การนำองค์กรตามเกณฑ์คุณภาพการบริหารจัดการภาครัฐ มีความสำคัญต่อแนวทางในการกำหนด วิสัยทัศน์ พันธกิจ ค่านิยม เป้าประสงค์ระยะสั้นและระยะยาว และความคาดหวังในผลการดำเนินการ รวมทั้งการให้ความสำคัญกับผู้รับบริการและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย การกระจายอำนาจการตัดสินใจ การสร้างนวัตกรรม และการเรียนรู้ในส่วนราชการ รวมทั้งตรวจประเมินว่าส่วนราชการมีการกำกับดูแลตนเองที่ดี และดำเนินการเกี่ยวกับความรับผิดชอบต่อสาธารณะและชุมชนอย่างไร ขององค์กรที่มีคุณภาพ ฯ ซึ่งจะมีอยู่ 2 ประเด็น คือ

1. การนำองค์กร เป็นการดำเนินการของผู้บริหารของส่วนราชการที่ได้ชี้่นำองค์กร การกำกับดูแลตนเองที่ดี และการทบทวนผลการดำเนินการ ประกอบด้วย การกำหนดทิศทางของส่วนราชการ โดยให้ความสำคัญต่อการที่ผู้บริหารระดับสูงจะต้องมีการกำหนดวิสัยทัศน์ ค่านิยม ทิศทาง ผลการดำเนินการที่คาดหวัง และการถ่ายทอดไปสู่การปฏิบัติเพื่อให้บุคลากรขององค์กรได้รับรู้อย่างต่อเนื่อง การกำกับดูแลตนเองที่ดี โดยให้ความสำคัญต่อการบริหารองค์การที่ยึดหลักความโปร่งใส ตรวจสอบได้ ความรับผิดชอบต่อตลอดจนการปกป้องผลประโยชน์ของประเทศชาติ และ การทบทวนผลการดำเนินการของส่วนราชการ โดยให้

ความสำคัญต่อการที่องค์กรจะต้องมีการทบทวนผลการดำเนินงาน ตลอดจนการนำผลมาปรับปรุงส่วนราชการ

2. ความรับผิดชอบต่อสังคม เป็นการแสดงความรับผิดชอบต่อสาธารณะ และมีการดำเนินงานอย่างมีจริยธรรมและบำเพ็ญตนเป็นพลเมืองดี ประกอบด้วย ความรับผิดชอบต่อสาธารณะ โดยให้ความสำคัญในการพิจารณาต่อผลการดำเนินงานกรณีที่มีการปฏิบัติงานมีผลกระทบต่องาน การดำเนินการอย่างมีจริยธรรม โดยให้ความสำคัญต่อการพิจารณาในเรื่องที่องค์กรมีการดำเนินงานอย่างมีจริยธรรม ตลอดจนการวัดและการตรวจติดตามการมีจริยธรรม และการให้การสนับสนุนต่อชุมชนที่สำคัญ โดยให้ความสำคัญต่อการที่องค์กรสนับสนุนและสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนที่สำคัญ

บทบาทการนำองค์กรตามเกณฑ์คุณภาพการบริหารจัดการภาครัฐของโรงเรียนนายเรือ (ร.ร.นายเรือ)

โรงเรียนนายเรือ (Royal Thai Naval Academy : RTNA) เป็นสถาบันหลักในการผลิตนายทหารสัญญาบัตรอันเป็นรากแก้วของกองทัพเรือ ที่สามารถเป็นตัวอย่างที่ดีให้กับสังคม สามารถนำความรู้ และสติปัญญา มาพัฒนาสังคมให้ดำรงมีสมรรถภาพร่างกาย จิตใจ สังคม และสติปัญญา ที่เหมาะสมต่อการเป็นผู้ชี้แนะให้แก่สังคม โดยเฉพาะการปลูกฝังวิธีคิด สร้างจิตสำนึกในความซื่อสัตย์สุจริต ตลอดจนดำรงไว้ซึ่งพื้นฐานแห่งการเชิดชูเกียรติและศักดิ์ศรีคู่ความดีของนักเรียนนายเรือ ตามกรอบแนวคิดแนวทางการพัฒนาศักยภาพองค์กร ฯ เป็นสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาในสังกัดของกระทรวงกลาโหม ก่อตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2440 มีสถานที่ตั้งเดิมคือบริเวณพระราชวังเดิมในสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช โดยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินมาทรงเปิดโรงเรียนนายเรือ เมื่อวันที่ 20 พฤศจิกายน 2449 โดยฯ ได้ลงลายพระราชหัตถเลขาในสมุดเยี่ยมโรงเรียนนายเรือ เป็นข้อความประวัติศาสตร์ว่า “วันที่ 20 พฤศจิกายน รัตนโกสินทร์ศก 125 เราจุฬาลงกรณ์ ได้มาเปิดโรงเรียนนี้ มีความปลื้มใจซึ่งได้เห็นการทหารเรือมีรากหยั่งลงแล้ว จะเป็นที่ยั่งยืนสืบไปภายหน้า” โดยกองทัพเรือได้ถือเอาวันนี้เป็นวันสถาปนาโรงเรียนนายเรือและวันกองทัพเรืออีกด้วย

ผู้บัญชาการโรงเรียนนายเรือกำหนดวิสัยทัศน์ “โรงเรียนนายเรือจะเป็นสถาบันผลิตนายทหารเรือที่เป็นเลิศในภูมิภาคอาเซียน” โดยมีความมุ่งมั่นให้คณะผู้บริหารและผู้บังคับบัญชาของหน่วยทุกระดับ รวมทั้งกำลังพลทุกคนมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนวิสัยทัศน์ของกองทัพเรือโดยให้ตระหนักต่อการกิจหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย และเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ นักเรียนนายเรือ

วิสัยทัศน์	โรงเรียนนายเรือจะเป็นสถาบันผลิตนายทหารเรือที่เป็นเลิศในภูมิภาคอาเซียน
เป้าประสงค์หลัก	ผู้สำเร็จการศึกษาจากโรงเรียนนายเรือมีขีดสมรรถนะในความเป็นผู้นำหน่วย และวิชาชีพทหารเรือตรงตามความต้องการของ ทร.
ค่านิยม	T - Talent มีความเป็นเลิศในวิชาชีพและวิชาการ L – Loyalty มีความซื่อสัตย์ จงรักภักดี I - Integrity มีคุณธรรม M - Model เป็นแบบอย่างที่ดี
วัฒนธรรม	R-Responsibility ความรับผิดชอบต่อหน้าที่ T-Teamwork & Team Learning ทำงานและการเรียนรู้เป็นทีม N-Nation ทำเพื่อส่วนรวมและเสียสละเพื่อประเทศชาติ A-Allegiance ความจงรักภักดี

ตารางที่ 1 แสดงวิสัยทัศน์ เป้าประสงค์หลัก ค่านิยม วัฒนธรรม ของโรงเรียนนายเรือ

โรงเรียนนายเรือกับการติดตามผลลัพธ์การดำเนินงาน รับฟังความเห็น และกำกับดูแลองค์กรร่วมกัน

ที่ผ่านมาในการการติดตามผลลัพธ์การดำเนินงาน รับฟังความเห็น และกำกับดูแลองค์กรร่วมกัน ผู้บัญชาการโรงเรียนนายเรือ ได้กำหนดให้มีการประชุมหน่วยขึ้นตรงของโรงเรียนนายเรือเป็นประจำทุกเดือน เพื่อให้หน่วยต่างๆ ได้รายงานผลการปฏิบัติงานที่หน่วยต่างๆ รับผิดชอบ และปัญหาข้อขัดข้อง (ถ้ามี) และให้ความสำคัญในการติดตามความก้าวหน้าในการจัดซื้อจัดจ้างตามแผนปฏิบัติการประจำปีของ รร.นร. และความก้าวหน้าในการเบิกจ่ายงบประมาณในภาพรวมของ รร.นร. เพื่อให้ที่ประชุมรับทราบ และถกแถลงร่วมกับผู้บริหารระดับต่างๆ ของ นขต.รร.นร.ที่เกี่ยวข้องหาข้อยุติในการแก้ไขปัญหา รวมทั้งนำเสนอเรื่องที่มีความสำคัญ ที่หน่วยต่างๆ ควรจะได้รับทราบ และแบ่งปันให้กับหน่วยต่างๆ เป็นส่วนรวม นอกจากนี้ได้มีการสั่งการ และมอบหมายนโยบายที่สำคัญให้หน่วยขึ้นตรงปฏิบัติเพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายของ กองทัพเรือ เช่น การจัดกิจกรรม 5 ส. (กองทัพเรือกำหนดให้ นขต.ทร. และหน่วยเฉพาะกิจ จัดกิจกรรมใน พ.ศ.61) , การสนับสนุนและมีส่วนร่วมในโครงการจิตอาสาพระราชทานตามแนวพระราชดำริ โดยจัดทำพลังพลเข้ารับการอบรมหลักสูตรหลักประจำ รุ่นที่ 1 ประจำปี 2561 “เป็นแก้ว เป็นแม่พิมพ์” นำความรู้ไปขยายผลในหน่วย เพื่อให้กำลังพล ของหน่วยรวมทั้งประชาชนในพื้นที่รับผิดชอบ มีทัศนคติที่ดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์ มีความเสียสละ มีอุดมการณ์ และมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี สามารถร่วมกันปฏิบัติงานในการช่วยเหลือประชาชนด้านการบรรเทา สาธารณภัย การปรับปรุงสภาพแวดล้อม การพัฒนาบุคลากร และสถานที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงขึ้น เป็นต้น

ระบบการนำและกำกับดูแลองค์กรของกองทัพเรือที่เข้มแข็งและยั่งยืน ของโรงเรียนนายเรือ

1. สร้างการมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางองค์กรร่วมกัน

บทบาทและแนวทางในการดำเนินงานสร้างการมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางองค์กรร่วมกัน ผบ.รร.นร. ได้แต่งตั้งคณะทำงานพัฒนาคุณภาพการบริหารจัดการภาครัฐโรงเรียนนายเรือ พิจารณาเพื่อทบทวนวิสัยทัศน์ โดยได้มีการจัดสัมมนาเชิงปฏิบัติการเพื่อกำหนดทิศทางการจัดทำแผนยุทธศาสตร์ กำหนดนโยบายในการจัดทำยุทธศาสตร์ ตลอดจนรวบรวมข้อมูลจากทุกหน่วยขึ้นตรงโรงเรียนนายเรือ (Data Gathering) การสัมมนาเชิงปฏิบัติการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายในภายนอก กำหนดวิสัยทัศน์ ค่านิยม วัฒนธรรมองค์กร รวมทั้งได้มีการกำหนดประเด็นยุทธศาสตร์ เป้าประสงค์ ตัวชี้วัดหลัก เพื่อจัดทำวิสัยทัศน์ โดยพิจารณาประเด็นความต้องการทางยุทธศาสตร์ เพื่อให้ตอบสนองความต้องการอย่างครบถ้วน ให้เชื่อมโยงสอดคล้องกับทิศทางวิสัยทัศน์ ยุทธศาสตร์ของกองทัพเรือ และนโยบายเฉพาะบัญชาการทหารเรือ พ.ศ.2559 พร้อมกับผู้วิเคราะห์ จุดแข็ง จุดอ่อน ปัญญาอุปสรรคและโอกาสในการพัฒนา โดยกำหนดเป็นกิจกรรมหลัก ตัวชี้วัด หัวเวลา งบประมาณ และหน่วยรับผิดชอบซึ่งเป็นแนวทางในการจัดทำแผนยุทธศาสตร์โรงเรียนนายเรือ 10 ปี เพื่อนำไปจัดทำแผนปฏิบัติการ 4 ปี และแผนปฏิบัติการประจำปีที่ชัดเจน และได้กำหนดให้มีการทบทวนแผนยุทธศาสตร์โรงเรียนนายเรือเป็นประจำทุกปี

สำหรับค่านิยม ได้แก่ T – Talent มีความเป็นเลิศในวิชาชีพและวิชาการ L – Loyalty มีความซื่อสัตย์ จงรักภักดี I – Integrity มีคุณธรรม M – Model เป็นแบบอย่างที่ดี นั้น ได้กำหนดจากการประชุมคณะทำงานพัฒนาคุณภาพการบริหารจัดการภาครัฐโรงเรียนนายเรือ ร่วมพิจารณาจัดทำค่านิยมของโรงเรียนนายเรือ ในการนี้ ผู้บัญชาการโรงเรียนนายเรือ แสดงออกให้เห็นถึงความมุ่งมั่นต่อค่านิยมของ รร.นร. โดยเป็นผู้ลงนามด้วยตนเองในการอนุมัติให้กำหนดค่านิยมของ รร.นร. 4 ประการ เพื่อให้กำลังพลของหน่วยรับทราบ และถือปฏิบัติเป็นไปในแนวทางเดียวกัน

2. กลไกที่นำไปสู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม

บทบาทและกลไกที่นำไปสู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรมจากนโยบายของผู้บัญชาการโรงเรียนจากสภาพแวดล้อมทั้งภายใน และภายนอกที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ดังนั้น รร.นร.จึงได้ศึกษา และจัดทำกรอบแนวคิดในการพัฒนาการบริหารจัดการ รร.นร. จำเป็นต้องกำหนดกรอบทิศทางในการพัฒนาให้มีความชัดเจน เด่นชัด มีทิศทาง การวางแผนยุทธศาสตร์ของ รร.นร.นี้ เป็นกระบวนการตัดสินใจเพื่อกำหนดทิศทางในอนาคตขององค์กร โดยกำหนดสภาพการณ์ในอนาคตที่ต้องบรรลุและกำหนดแนวทางในการบรรลุผลบนพื้นฐานข้อมูลรอบด้านที่เป็นระบบ เนื่องจากโรงเรียนนายเรือ (รร.นร.) เป็นหน่วยงานที่มีการกิจตามพระราชกฤษฎีกาแบ่งส่วนราชการและกำหนดหน้าที่ของส่วนราชการ โรงเรียนนายเรือ กองทัพไทย กระทรวงกลาโหม พ.ศ.2552 ตามมาตรา 38 ที่กำหนดให้ รร.นร. มีหน้าที่ให้การศึกษา อบรม และ ดำเนินการฝึกนักเรียนนายเรือ มีผู้บัญชาการโรงเรียนนายเรือเป็นผู้บังคับบัญชารับผิดชอบ และ ปฏิบัติภารกิจตามนโยบายของ ทร. อีกทั้ง รร.นร.จำเป็นต้องดำเนินงานภายใต้ กฎหมาย ข้อบังคับและข้อกำหนดต่าง ๆ ได้แก่ ระเบียบโรงเรียนนายเรือว่าด้วยการศึกษา ข้อบังคับของสภาการศึกษาวิชาการทหาร กระทรวงกลาโหม พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 กรอบมาตรฐานและเกณฑ์การประกันคุณภาพของ สมศ. สกอ. และ กพร. ดังนั้นเพื่อให้การดำเนินงานของ รร.นร.มีทิศทางที่ชัดเจนและทุกหน่วยงานมีการปฏิบัติร่วมกันได้ อย่างเป็นระบบ สอดคล้องกับนโยบาย ทร. ครอบคลุมมิติด้านประสิทธิภาพ ด้านประสิทธิภาพ ด้านคุณภาพ และด้านการพัฒนาองค์กรที่ดี สู่การบริหารจัดการคุณภาพที่เป็นเลิศ รร.นร.จึงได้กำหนดให้จัดทำแผนยุทธศาสตร์ การบริหารของ รร.นร.ระยะ 10 ปี (พ.ศ.2558 – 2567) ขึ้น ซึ่งแผนยุทธศาสตร์นี้ยังเป็นเครื่องมือสำคัญ ในการกำกับติดตาม และประเมินผลการดำเนินงานภายใต้ระบบการสร้างความก้าวหน้าผลการดำเนินงาน ตามระบบ การบริหารงานสมัยใหม่ที่มุ่งเน้นการวัดผลการดำเนินงานอย่างเป็นรูปธรรม

3. การมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อน ติดตามกำกับดูแลองค์การ สร้างความเข้มแข็งที่ยั่งยืน

บทบาทในการสร้างการมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อน ติดตามกำกับดูแลองค์การ สร้างความเข้มแข็งที่ยั่งยืน ผบ.รร.นร. ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ในระดับหน่วย และระดับบุคคล โดยผู้บัญชาการโรงเรียนนายเรือจะมีคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการด้านการพัฒนา กำลังพลและการจัดการความรู้ของ รร.นร. (รอง ผบ.รร.นร. เป็นประธานฯ) ประกอบด้วยผู้บริหารของ นขต. ต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายให้ข้อคิดเห็น ข้อเสนอแนะ พิจารณารายละเอียด มีหน้าที่ในการกำหนดนโยบายและแนวทางของ รร.นร. สู่ความเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ด้านการพัฒนา กำลังพลของหน่วยงานในโรงเรียนนายเรือ สนับสนุน กำกับดูแล และติดตามการดำเนินงานของคณะทำงานการจัดการความรู้ของหน่วย จัดทำแผนการจัดการความรู้ของ รร.นร. และจัดทำเป็นโครงการฝึก ศึกษา อบรม ประชุม สัมมนา และดูงาน ในประเทศ และต่างประเทศ ประจำปี เสนอขออนุมัติโรงเรียนนายเรือ เพื่อดำเนินการเรื่องการจัดการความรู้ เพื่อให้เกิดการถ่ายทอดความรู้ และสร้างนวัตกรรมในการปฏิบัติงานที่รับผิดชอบ และเพื่อพัฒนา และส่งเสริมให้กำลังพลมีการเรียนรู้ และส่งเสริมให้กำลังพล ในทุกระดับไปศึกษาในระดับต่างๆ ในสถานศึกษาต่างๆ ในประเทศนอกเวลาราชการ เพื่อเพิ่มพูนความรู้ และสร้างความเจริญก้าวหน้าให้กับกำลังพล และในแต่ละปีเข้าร่วมการจัดนิทรรศการการจัดการความรู้ตามที่ทร. ได้กำหนด เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันระหว่างหน่วยงานต่างๆ เป็นประจำทุกปี

4. ผู้นำที่เข้มแข็ง ประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดี (Role Model) ให้ความสำคัญกับการสร้างผู้นำในอนาคต

บทบาทของผู้นำที่เป็นแบบอย่างที่ดี ผู้บัญชาการโรงเรียนนายเรือได้แสดงออกถึงการเป็นตัวอย่างที่ดี (Role Model) ให้กับกำลังพลของหน่วยในการปฏิบัติตามค่านิยมกองทัพเรือ “ TLIM ” ในกิจกรรมที่ผู้บัญชาการโรงเรียนนายเรือเข้าไปมีส่วนร่วมในโอกาสต่างๆ อาทิเช่น เปิดโอกาสให้ผู้ร่วมประชุมได้แสดงความ

คิดเห็นในเรื่องต่างๆ และยอมรับความเห็นของผู้อื่น ในการประชุมหัวหน้าหน่วยขึ้นตรง รร.นร. และการประชุมโอกาสต่างๆ พร้อมทั้งปฏิบัติหน้าที่ด้วยความรับผิดชอบในหน้าที่ของตนรู้จักการทำงานเป็นทีม และทำงานอย่างจริงจัง มีความกล้าหาญอดทน มีน้ำใจและเด็ดเดี่ยว มีความละเอียดรอบคอบและไม่ประมาท อีกทั้งยังยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณีทหารเรืออันดีงามในทุกกรณี ดำรงเชิดชูและรักษาไว้ซึ่งพระบรมเดชานุภาพแห่งพระมหากษัตริย์เป็นผู้มีอุดมการณ์ในการปฏิบัติงานเพื่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และสถาบันการปกครองระบอบประชาธิปไตย มีความซื่อสัตย์ต่อหน่วยงาน ต่อหน้าที่ ต่อผู้ร่วมงาน และต่อตนเอง เป็นผู้มีความคุณธรรม จริยธรรม มีเมตตา กรุณา และเสียสละ ไม่โอ้อวด ไม่ทับถม ไม่ก้าวร้าวผู้อื่น ไม่อิจฉาริษยา มีความสุภาพอ่อนโยน เป็นผู้รู้จักกาลเทศะมีน้ำใจนักกีฬา พร้อมทั้งจะให้ความช่วยเหลือผู้อื่นเสมอ รวมทั้งประพฤติตนอย่างเสมอต้นเสมอปลาย มีความเป็นผู้นำ มีบุคลิกภาพ และลักษณะทหารที่ดี มีความคิดริเริ่ม สร้างสรรค์มีวินัย เสียสละ อุทิศตน และตรงต่อเวลา เป็นผู้ที่มีความรู้ ยึดมั่นในระเบียบ คำสั่ง ข้อบังคับและแบบธรรมเนียมของทหารอย่างเคร่งครัด มุ่งมั่น ทำสิ่งใดทำจริง โดยมุ่งเน้นผลสัมฤทธิ์ของงาน ยึดถือภารกิจและหน้าที่เหนือสิ่งอื่นใด

5. การส่งเสริมการประพฤติปฏิบัติตามหลักนิติธรรม ความโปร่งใส และความมีจริยธรรม

บทบาทในการส่งเสริมการประพฤติปฏิบัติตามหลักนิติธรรม ความโปร่งใส และความมีจริยธรรม ตามแนวทางการบริหาร พัฒนากำลังพล ให้เกิดความมีประสิทธิภาพมีความโปร่งใสและเป็นธรรม นั้น รร.นร. ได้จัดทำโครงการติดตั้งระบบสารสนเทศเพื่อการศึกษา โดยใช้เทคโนโลยีเครือข่ายแบบไร้สาย หรือ Wi-Fi มีเป้าหมายจะให้บริการด้านระบบสารสนเทศมีพื้นที่การให้บริการครอบคลุมพื้นที่ของ รร.นร. ส่งผลให้ การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร ให้กำลังพลของ รร.นร. ทราบ ทางช่องทางการสื่อสารทั้งหมดของ รร.นร. เพื่อให้กำลังพลได้รับทราบข้อมูลด้วยความถูกต้อง รวดเร็ว ทันเวลา ผลการปฏิบัติ ดำเนินการตามแผนงานที่กำหนด

ตามแนวทางการปลูกจิตสำนึกในการให้บริการต่อประชาชนด้วยความโปร่งใส สุจริต และเป็นธรรม นั้น โรงเรียนนายเรือได้ดำเนินการจัดบรรยาย / อบรม คุณธรรมจริยธรรม ศีลธรรม และธรรมาภิบาล ให้กับกำลังพลภายใน โรงเรียนนายเรือ ได้นิมนต์พระร่วมแสดงธรรมเทศนา และนำ นนร. ไปปฏิบัติธรรมะ เดินจงกลม นั่งสมาธิ ทำให้ นนร. มีสมาธิที่ดีในการศึกษาเล่าเรียน ซึ่งกำลังพล ของ โรงเรียนนายเรือ มีความพอใจในกิจกรรมดังกล่าว อีกทั้ง ยังได้จัดกิจกรรมบรรยายตามโครงการสร้างเสริมคุณภาพชีวิตกำลังพล ให้กำลังพล และครอบครัวสามารถนำความรู้มาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

ตามแนวทางการประพฤติความมีจริยธรรม โรงเรียนนายเรือมีแนวทางของผู้บริหารของหน่วย แสดงความมุ่งมั่นต่อการประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมาภิบาล โดย ผบ.รร.นร.มีเจตนารมณ์ให้ ข้าราชการ และ นนร. ทุกคน จะต้องเป็นผู้ที่ยึดมั่นในความซื่อสัตย์สุจริตไม่คดโกงและไม่ยอมให้ผู้ใดคดโกง ผู้บริหารได้ประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดี มีการคัดเลือกบุคคลดีเด่น การยกย่อง ชมเชยผู้ที่มีความประพฤติดี ปฏิบัติตนดี มีการกำหนดตัวชี้วัดด้านคุณธรรม จริยธรรมร้อยละของการกระทำผิดทุจริตเป็นศูนย์

กลุ่มผู้บริหารระดับสูงของ โรงเรียนนายเรือมีการประพฤติปฏิบัติตน ตามหลักธรรมาภิบาลขององค์กร และนโยบาย แสดงตนให้เป็นตัวอย่างที่ดีกำหนดแนวทาง กำกับติดตาม และมีการสร้างบรรยากาศ มีการจัดการบรรยายเกี่ยวกับความรู้ด้านกฎหมาย จัดการบรรยายขั้นตอนการจัดซื้อ/จัดจ้าง ตามระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการพัสดุ พ.ศ.2560 จัดการบรรยายให้ความรู้หลักธรรมาภิบาลให้แก่กำลังพล มีช่องทางการร้องเรียนเกี่ยวกับการทุจริตและประพฤติมิชอบโดยผ่าน ทร. (ศูนย์ราชการใสสะอาด ทร. และศูนย์ดำรงธรรม จว.สมุทรปราการ) เผยแพร่กฎ ระเบียบต่าง ๆ ของส่วนราชการ ผ่านทางเว็บไซต์ของ รร.นร. เพื่อให้กำลังพลภายในหน่วยงานได้รับทราบถึงกฎระเบียบที่จำเป็นต้องรู้และสิทธิประโยชน์ที่จะได้รับ มีการยกตัวอย่างผู้ที่ประพฤติตนที่เป็นประโยชน์ให้แก่ ทร. และภายนอก ทร. เพื่อสร้างแรงจูงใจในการ

ประเพณีปฏิบัติตามกฎหมายและการมีจริยธรรม โดยกำหนดตัวชี้วัดให้ กำลังพลไม่มีการกระทำความผิด ทุจริต โดยมีการจัดโครงการตามนโยบาย กองทัพเรือใสสะอาด ประจำปี ๖๒ ร่วมกับส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง เพื่อกำหนดเป้าหมาย แนวทาง และตัวชี้วัด แผนงานบูรณาการเชิงยุทธศาสตร์ เพื่อดำเนินการทุจริต และประพฤติมิชอบ จำนวน 6 โครงการ อาทิ โครงการก่อสร้างฝืน โครงการ Culture Music โครงการ Give Healthy โครงการ Big Brother โครงการ สื่อสร้างสรรค์เสริมสร้างสังคม และ โครงการ พุทธ ศาสตร์รวมใจ ฯลฯ

6. บทบาทในการส่งเสริมความรับผิดชอบต่อสังคมและสนับสนุนชุมชนที่สำคัญ

- **ด้านความผูกพันของสังคม** จัดให้มีการดำเนินการในกรณีที่การจัดการเรียนการสอนการให้บริการ และการปฏิบัติงานมีผลกระทบในเชิงลบต่อสังคม ในการปฏิบัติภารกิจของ โรงเรียนนายเรือ ที่อาจจะมีผลกระทบในเชิงลบต่อสังคมในการฝึกภาคปฏิบัติในทะเลของ นนร. มีการฝึกยิงอาวุธบนเรืออาจเกิด อันตรายต่อเรือประมง เรือสินค้าและเรืออื่น ๆ ได้มีมาตรการป้องกันมีมาตรการโดยการออกประกาศชาวเรือ เพื่อแจ้งกำหนดการฝึกยิงอาวุธในพื้นที่อำเภอสัตหีบ จว.ชลบุรี เป็นพื้นที่อันตราย รวมทั้งจัดเรือตรวจการณ์ ในการลาดตระเวนบริเวณพื้นที่ยิงอาวุธเพื่อแจ้งให้เรือประมง เรือสินค้าและเรืออื่น ๆ ให้ออกนอกพื้นที่ขณะทำ การยิงอาวุธของการฝึกภาคปฏิบัติในทะเลของ นนร.และมีการรายงานผลการปฏิบัติตามการรายงานผลการฝึก ภาคปฏิบัติของ นนร. ทำให้ลดผลกระทบแก่ ผู้ประกอบการ ทำการประมงในพื้นที่ฝึก โดยมีโครงการการบำบัดน้ำเสียของ กรม.นนร.๑ ลดมลพิษของเสีย ลดผลกระทบจากการปฏิบัติงานของ กรม.นนร.๑ สร้างความสมบูรณ์ให้กับระบบสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

- **ด้านการสนับสนุนชุมชน** โดยชุมชนที่สำคัญของโรงเรียนนายเรือ ประกอบด้วย ชุมชนที่มีตำบลที่ตั้งอยู่บริเวณใกล้เคียง กับหน่วยของ รร.นร. ในแต่ละพื้นที่ ชุมชนที่อาจได้รับผลกระทบจากการปฏิบัติงานของ รร.นร. และหน่วยงานภาครัฐและเอกชนที่มีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานของรร.นร. โดยโรงเรียนนายเรือได้ กำหนดชุมชนน้ำปากน้ำเป็นชุมชนที่สำคัญต่อหน่วย เนื่องจากเป็นที่พักอาศัยของข้าราชการ ครู อาจารย์ ที่ ปฏิบัติงานให้กับ โรงเรียนนายเรือ โดยได้มีการจัดกิจกรรมร่วมกับชุมชน อาทิ มีการจัดกิจกรรมการแข่งขันกีฬา ของบ้านพัก และดูงานโครงการศึกษาวิจัย และพัฒนาสิ่งแวดล้อม แหลมผักเบี้ย อันเนื่องมาจากพระราชดำริบ้าน แหลมจว.เพชรบุรีและกองร้อยตชด.146 จว.ประจวบคีรีขันธ์

- มีการสร้างสนามเด็กเล่น สนามกีฬา รวมถึงสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เพื่อให้ลูกหลานข้าราชการ ของโรงเรียนนายเรือได้ออกกำลังกาย มีสุขภาพพลานามัยที่แข็งแรง

- มีการจัดกิจกรรมค่ายเยาวชน โรงเรียนนายเรือประจำปี 2562 เพื่อปลูกฝังให้เยาวชนซึ่งเป็นบุตร หลานทหารเรือ ได้รับทราบถึงความสำคัญและแนวทางในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม รวมทั้งดำเนินการปลูกจิต สำนึกให้แก่เยาวชนต่อไป

- จัดกิจกรรม 5 ส. บ้านพักข้าราชการ โรงเรียนนายเรือ และจัดกิจกรรมบำเพ็ญสาธารณะประโยชน์ เนื่องในวันคล้ายวันสถาปนาโรงเรียนนายเรือและวันกองทัพเรือ

7. ด้านการสร้างองค์กรคุณภาพที่ยั่งยืนโดยมีการดำเนินกิจกรรมในด้านต่างๆดังนี้

1. ด้านการปฏิบัติงานให้เป็นไปตามยุทธศาสตร์ของกองทัพเรือ(ทร.)

โรงเรียนนายเรือได้ดำเนินการศึกษาและจัดทำกรอบแนวคิดในการพัฒนาการบริหารจัดการ โรงเรียนนายเรือจำเป็นต้องกำหนดกรอบทิศทางในการพัฒนาให้มีความชัดเจน เด่นชัด มีทิศทางวางแผน ยุทธศาสตร์ของ โรงเรียนนายเรือนี้เป็นกระบวนการตัดสินใจเพื่อกำหนดทิศทางในอนาคตขององค์กร โดยกำหนดสภาพการณ์ในอนาคตที่ต้องบรรลุและกำหนดแนวทางในการบรรลุผลบนพื้นฐานข้อมูลรอบด้านที่ เป็นระบบเนื่องจากโรงเรียนนายเรือ เป็นหน่วยงานที่มีภารกิจตามพระราชกฤษฎีกาแบ่งส่วนราชการและกำหนด

หน้าที่ของส่วนราชการ โรงเรียนนายเรือ กองทัพไทย กระทรวงกลาโหม พ.ศ.2552 ตามมาตรา 38 ที่กำหนดให้ รร.นร. มีหน้าที่ให้การศึกษา อบรม และ ดำเนินการฝึกนักเรียนนายเรือ มีผู้บัญชาการโรงเรียนนายเรือเป็นผู้บังคับบัญชารับผิดชอบ และ ปฏิบัติภารกิจตามนโยบายของ ทร. อีกทั้ง รร.นร.จำเป็นต้องดำเนินงานภายใต้กฎหมาย ข้อบังคับและข้อกำหนดต่าง ๆ ได้แก่ ระเบียบโรงเรียนนายเรือว่าด้วยการศึกษา ข้อบังคับของสภาการศึกษาวิชาการทหาร กระทรวงกลาโหม พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 กรอบมาตรฐานและเกณฑ์การประกันคุณภาพของ สมศ. สกอ. และ กพร. ดังนั้นเพื่อให้การดำเนินงานของ รร.นร.มีทิศทางที่ชัดเจนและทุกหน่วยงานมีการปฏิบัติร่วมกันได้อย่างเป็นระบบ สอดคล้องกับนโยบาย ทร. ครอบคลุมมิติด้านประสิทธิภาพ ด้านประสิทธิภาพ ด้านคุณภาพ และด้านการพัฒนาองค์กรที่ดี สู่การบริหารจัดการคุณภาพที่เป็นเลิศ โรงเรียนนายเรือ จึงได้กำหนดให้จัดทำแผนยุทธศาสตร์การบริหารของ โรงเรียนนายเรือ ระยะ 10 ปี ขึ้น ซึ่งแผนยุทธศาสตร์นี้ยังเป็นเครื่องมือสำคัญในการกำกับติดตาม และประเมินผลการดำเนินงานภายใต้ระบบการสร้างความซื่อสัตย์ผลการดำเนินงาน ตามระบบการบริหารงานสมัยใหม่ที่มุ่งเน้นการวัดผลการดำเนินงานอย่างเป็นรูปธรรม

2. ด้านการติดตามผลการดำเนินการ

- จัดให้มีการประชุม นขต.รร.นร. เป็นประจำทุกเดือน ทั้งในระดับผู้บริหาร และระดับผู้ปฏิบัติ โดยเป็นการดำเนินการในระหว่างหน่วยงานในระดับหน่วยขึ้นตรงโรงเรียนนายเรือ และภายในหน่วยขึ้นตรงโรงเรียนนายเรือ เพื่อรับฟังข้อมูล อุปสรรคข้อขัดข้อง ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะ รวมทั้งข้อยุติที่ได้จากการระดมความคิดเห็นที่หลากหลายที่ได้จากการอภิปราย ถกแถลงและวิเคราะห์ร่วมกัน จนได้ข้อสรุปในการนำไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงานที่เกิดประสิทธิผลต่อไป

- มีการจัดคณะผู้บังคับบัญชาระดับสูงไปตรวจเยี่ยมและตรวจการฝึกต่าง ๆ เพื่อ พบปะ พูดคุย ติดตามงาน รวมทั้งหารือกันภายในหน่วย เพื่อให้ผู้บังคับบัญชาได้มีโอกาสได้ถกแถลงกับผู้ใต้บังคับบัญชาในระดับรองลงมาและเจ้าหน้าที่ต่าง ๆ ในการรับฟังอุปสรรคข้อขัดข้องในการทำงาน รวมทั้งรับฟังข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะทางปฏิบัติต่าง ๆ เพื่อจะสามารถนำไปพัฒนาแนวทางในการปฏิบัติงานของหน่วย ให้มีผลสำเร็จตามที่ต้องการยิ่งขึ้น

- มีการประชุมอย่างไม่เป็นทางการภายในหน่วยรอง/กอง/ฝ่าย เพื่อเป็นเวทีในการแสดงและแลกเปลี่ยน ข้อคิดเห็น เพื่อการปรับปรุงแนวทางการปฏิบัติงานต่าง ๆ ให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

- จัดให้มีการสัมมนาแนวทางการปฏิบัติต่าง ๆ เพื่อช่วยกันระดมความคิดในการเสนอแนะแนวทางการแก้ปัญหาต่าง ๆ ร่วมกัน เพื่อให้ได้แนวทางการปฏิบัติที่สามารถนำไปใช้อย่างได้ผลเป็นรูปธรรม ซึ่งได้มาจากการมีส่วนร่วมและสอดคล้องกับความต้องการของทุกหน่วยในโรงเรียนนายเรือ

3. ด้านการส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้และแลกเปลี่ยนเรียนรู้

ผู้บัญชาการโรงเรียนนายเรือ ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ในระดับหน่วย และระดับบุคคล โดยผู้บัญชาการโรงเรียนนายเรือจะมีคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการด้านการพัฒนากำลังพลและการจัดการความรู้ของโรงเรียนนายเรือ (รอง ผบ.รร.นร. เป็นประธานฯ) ประกอบด้วยผู้บริหารของ นขต. ต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย ให้ข้อคิดเห็น ข้อเสนอแนะ พิจารณารายละเอียด มีหน้าที่ในการกำหนดนโยบายและแนวทางของ โรงเรียนนายเรือ สู่ความเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ด้านการพัฒนาองค์ความรู้ของหน่วยงานในโรงเรียนนายเรือ สนับสนุน กำกับ ดูแล และติดตามการดำเนินงานของคณะทำงานการจัดการความรู้ของหน่วย จัดทำแผนการจัดการความรู้ ของ โรงเรียนนายเรือ และจัดทำเป็นโครงการฝึก ศึกษา อบรม ประชุม สัมมนาและดูงาน ในประเทศ และต่างประเทศ ประจำปี เสนอขออนุมัติโรงเรียนนายเรือ เพื่อดำเนินการเรื่องการจัดการความรู้ เพื่อให้เกิดการถ่ายทอดความรู้ และสร้างนวัตกรรมในการปฏิบัติงานที่

รับผิดชอบ และเพื่อพัฒนา และส่งเสริมให้กำลังพลมีการเรียนรู้ และส่งเสริมให้กำลังพลในทุกระดับไปศึกษาในระดับต่างๆ ในสถานศึกษาต่างๆ ในประเทศนอกเวลาราชการ เพื่อเพิ่มพูนความรู้และสร้างความเจริญก้าวหน้าให้กับกำลังพล และในแต่ละปีเข้าร่วมการจัดนิทรรศการการจัดการความรู้ตามที่ทร. ได้กำหนดเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันระหว่างหน่วยงานต่างๆ เป็นประจำทุกปี

4. ด้านการมอบอำนาจ และการกระจายอำนาจ

โรงเรียนนายเรือมีการจัดหน่วยขึ้นตรงให้สามารถปฏิบัติงานตามที่โรงเรียนนายเรือกำหนด โดยมีโครงสร้างการจัดส่วนราชการเพื่อรองรับงานด้านฝ่ายอำนวยการ ฝ่ายปฏิบัติ ฝ่ายสนับสนุน โดยการจัดหรือกำหนดอัตราของหน่วยขึ้นตรงโรงเรียนนายเรือให้สอดคล้องกับนโยบายหน่วยเหนือ ภารกิจและหน้าที่ที่ได้รับมอบโดยการจัดทำออกมาเป็นเอกสารหลักฐานที่เรียกว่า อัตราเฉพาะกิจ รวมทั้งมีการจัดระบบงาน การแบ่งระดับการบังคับบัญชาตามลำดับชั้น และมอบอำนาจการตัดสินใจให้ผู้บังคับบัญชาระดับต่าง ๆ โดยสั่งการเป็นลายลักษณ์อักษรในรูปของคำสั่งมอบอำนาจสั่งการและทำการแทน ผบ.รร.นร. และสรุปรายงานการลงนามแทน ผบ.รร.นร. รวมทั้งมีการติดตาม/ทบทวนเรื่องการมอบอำนาจเพื่อแก้ไขให้มีความเหมาะสมซึ่งจะเป็นการกระจายอำนาจในการตัดสินใจ มีความยืดหยุ่นและเกิดความคล่องตัวในการปฏิบัติ ส่งผลให้การปฏิบัติงานของหน่วยต่าง ๆ บรรลุผลสำเร็จในภาพรวมของโรงเรียนนายเรือ ที่ทันต่อความต้องการของผู้รับบริการ และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอยู่เสมอ

บทสรุป

บทบาทการนำองค์กรของร.ร.นายเรือ ตามเกณฑ์การพัฒนาคุณภาพการบริหารจัดการภาครัฐ เป็นการศึกษาแนวคิดแนวทางการพัฒนาคุณภาพการบริหารจัดการภาครัฐของหน่วยงานภาครัฐโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการดำเนินงานฯ ของ รร.นร. เฉพาะหมวดที่ 1.การนำองค์กร ซึ่งมีความสำคัญในการกำหนดวิสัยทัศน์ พันธกิจ ค่านิยม เป้าประสงค์ระยะสั้นและระยะยาว และความคาดหวังในผลการดำเนินการรวมทั้งการให้ความสำคัญกับผู้รับบริการและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ฯลฯ ผลการศึกษาดังกล่าว ฯ พบว่า

1. วิสัยทัศน์ “รร.นร.โรงเรียนนายเรือจะเป็นสถาบันผลิตนายทหารเรือที่เป็นเลิศในภูมิภาคอาเซียน ” ควรมีความหมายในการกำหนดทิศทาง ระยะเวลาที่ชัดเจน ความเป็นรูปธรรม ซึ่งต้องแสดงให้เห็นความชัดเจนในความเป็นเลิศของ รร.นร.มีความเป็นไปในด้านใด ภายในระยะเวลาเท่าไร เป็นต้น

2. ค่านิยมของรร.นร.ถือเป็นหลักปฏิบัติที่สำคัญและเคร่งครัดในการหล่อหลอมให้บุคลากรของรร.นร.มีอุปนิสัยในการดำเนินงานให้เป็นแนวทางเดียวกันโดยหากมีการส่งเสริมให้มีการดำเนินการดังกล่าวอย่างเป็นประจำและสม่ำเสมอจะกลายเป็นวัฒนธรรมองค์กรที่ดีซึ่งอาจต้องมีการปรับแต่งให้เกิดความสอดคล้องกับค่านิยมขององค์กร รร.นร.และกลยุทธ์ขององค์กรของ รร.นร.ดังกล่าว

3. การสร้างบรรยากาศองค์กรที่ดี ผู้นำ รร.นร.จะต้องมีการบริหารจัดการกิจกรรมการต่างๆ ในการส่งเสริมกระตุ้นใจให้บุคลากรของ รร.นร.ได้เข้ามามีส่วนในการขับเคลื่อน ติดตามกำกับดูแลองค์การเพื่อสร้างความเข้มแข็งที่ยั่งยืนให้กับองค์กร โดยผู้นำควรประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดี (Role Model) ให้ความสำคัญกับบุคลากรอย่างไม่เลือกปฏิบัติ ตลอดจนการสร้างผู้นำในอนาคตด้วยการประพฤติปฏิบัติตามหลักนิติธรรม ความโปร่งใส และความมีจริยธรรม

4. การส่งเสริมบทบาทในการสร้างความรับผิดชอบต่อสังคมควรมีการดำเนินการบนพื้นฐานของศักยภาพที่เด่นชัดขององค์ วิทยาลัยนายเรือจำเป็นต้องกำหนดกรอบทิศทางในการพัฒนาจัดกิจกรรมดังกล่าวให้มีความชัดเจนเด่นชัดมีทิศทางและมีการกำหนดไว้ในแผนยุทธศาสตร์ของโรงเรียนนายเรือนี้เป็นกระบวนการตัดสินใจเพื่อกำหนดทิศทางในอนาคตขององค์กร ในการสร้างกิจกรรมฯเพื่อลดผลกระทบต่องสังคมดังกล่าว

เอกสารอ้างอิง

- กองทัพ เคลือบพณิชกุล. (2546). การปฏิรูประบบราชการไทย เพื่อก้าวเข้าสู่ราชการยุคใหม่. กรุงเทพมหานคร,
- กุลวัชร หงส์คุ. (2553). การจัดการภาครัฐแนวใหม่กับการจัดการจัดการองค์ประกอบส่วนท้องถิ่น กรณีศึกษาเทศบาลนคร สมุทรสาคร. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- โกวิทย์ นาเมืองรักษ์. (2553). การประเมินการจัดการภาครัฐแนวใหม่ของเทศบาลตำบลกำแพง อำเภอละงู จังหวัดสตูล. กรุงเทพมหานคร: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- ธัญวัฒน์ รัตนศักดิ์. (2555). การบริหารราชการไทย. เชียงใหม่ : คณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- นิรุช บุญยฤทธานนท์. (2551). ผลลัพธ์การนำแนวคิดการจัดการภาครัฐแนวใหม่มาใช้ในการปฏิรูประบบราชการของหน่วยงานภาครัฐในจังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่,
- นิวัฒน์ สุพัฒน์จันทร์. (2555). การรับรู้ของประชาชนเกี่ยวกับการจัดการจัดการเทศบาลตามการจัดการภาครัฐแนวใหม่:กรณีศึกษาเทศบาลตำบลบ้านฉาง. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์,
- ประโยชน์ ส่งกลิ่น. (2551). การปฏิรูปการจัดการภาครัฐ: กรณีศึกษาการจัด การภาครัฐแนวใหม่ในประเทศไทย และสิงคโปร์. วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พาวดี เมฆสุวรรณ. (2540). การปฏิรูปภาคราชการสู่สภาพที่พึงปรารถนา: ทำอย่างไร ใครรับผิดชอบ. วารสารข้าราชการ. ปีที่ 42 (2).
- เรืองวิทย์ เกษสุวรรณ. (2553). ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับรัฐประศาสนศาสตร์. กรุงเทพมหานคร : บพิธการพิมพ์,
- วรมิตร เพ็ชรสิงห์. (2551). ปัญหาและอุปสรรคการปฏิบัติตามการจัดการภาครัฐแนวใหม่ขององค์การบริหารส่วนตำบลใน ทิศนคติของพนักงานส่วนตำบลในอำเภอนาหว้า จังหวัดสกล. ชลบุรี: มหาวิทยาลัยบูรพา,

พระพุทธศาสนากับภาวะวิกฤตโรค

Buddhism and Disease Crisis

¹พระครูวรารณวิฑูรย์, ²พระมหาพงษ์ประกาศกรณ วิสุทธิญาณเมธี และ ³สมศรี สัจจะสกุลรัตน์

¹Prakruworawunwitoor, ²Pramahapongprapakorn Wisuttiyanmetee,
and ³Somsri Sajjasakulrat

¹²มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา

¹²Mahachulalongkornrajavidyalaya University Phayao Campus

³วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี พะเยา

³Boromarajonani College of Nursing, Phayao

¹Corresponding Author's Email: phongmcu@gmail.com

Received January 20, 2022; Revised March 2, 2022; Accepted May 7, 2022

บทคัดย่อ

นับตั้งแต่นานาประเทศได้รับผลกระทบจากการระบาดของโรคไวรัสโคโรนา 2019 (โควิด-19) ทำให้มีผู้เสียชีวิตเกือบ 8 แสนคนในขณะนี้ ทั้งภาครัฐและเอกชนต่างตื่นตัวกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น เพราะมีผลกระทบทั้งต่อเศรษฐกิจ การศึกษา การคมนาคม การดำเนินชีวิตของผู้คน เป็นวงกว้าง ในอดีตก็มีโรคติดต่อร้ายแรงต่าง ๆ เคยระบาดและทำลายชีวิตไปหลายล้านคน รวมถึงประเทศไทยด้วย จากการศึกษาพระไตรปิฎกพบว่า สมัยพุทธกาลก็ประสบกับวิกฤตโรคระบาดเช่นกัน ดังกรณีของเมืองเวสาลี รวมทั้งในพระวินัยพระพุทธรูปทรงบัญญัติห้ามการบรรพชาแก่ผู้ที่เป็นโรคระบาดร้ายแรง ประเด็นที่น่าสนใจ คือ พุทธวิธีมีความแตกต่างจากวิถีโลกตะวันตกที่เน้นพิชิตโรคให้ได้ ในขณะที่พุทธปัญญาเน้นวิถีแห่งการรู้เท่าทันความจริงของโลกและชีวิต มีโลกทัศน์ต่อภาวะการเจ็บป่วยว่าเป็นสิ่งธรรมดาของสรรพชีวิต การแก้ปัญหาแบบพุทธวิธีมีวิธีการหลากหลายในที่นี้ ใช้กระบวนการของอริยสัจสี่ คือ ทำความเข้าใจถึงตัวปัญหา(โรค) และสาเหตุที่มา(สมุทัย) กำหนดเป้าหมาย (นิโรธ) หาวิธีการและลงมือแก้ปัญหาตามวิธีการที่วางไว้ (มรรค) นอกจากมีวิธีแก้ปัญหา(โรค) โดยตรงแล้ว ยังเสนอวิธีป้องกันโรคนั้นๆ ตามยุทธศาสตร์ 5 อ. 1 ศ. อีกด้วย 5 อ. คือ 1) อนามัย เช่น ล้างมือ กินร้อนช้อนตนเอง เว้นระยะห่างในสังคม 2) อากาศ อยู่ในที่อากาศบริสุทธิ์ 3) ออกกำลังกาย 4) อาหาร ที่เป็นประโยชน์ 5) อารมณ์ และ 1 ศ. คือ ปฏิบัติศีล ฟังธรรม สวดมนต์ เจริญสมาธิ ฝึกสติ มีเมตตาเป็นพื้นฐานสำคัญที่จะช่วยจรรโลงโลก เป็นมาตรการป้องกันและควบคุมการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 และรอดพ้นวิกฤตโรค ทั้งทางกายและใจ

คำสำคัญ: วิกฤตโรค, โรคสมัยพุทธกาล, วิธีพุทธปัญญาแก้ไขภาวะวิกฤตโรค

Abstract

Since many countries have impacted by the corona-virus outbreak (COV5D-19), almost 800,000 people died because of it. Both the public and private sectors were alert to the incident. It affects the economy, education, transport, life of the people widely. In the past, there were various deadly diseases that had spread and destroyed millions of lives including Thailand. From the study of the Tipitaka found that in the Buddha's time, it was

also faced with the epidemic crisis diseases as the case of Vesali. In the monk's discipline, the Buddha gave a discipline to prohibit the ordination of people who being a serious disease. An interesting point is that the Buddhist ways are different from the Western way of conquering the disease. While Buddhist wisdom emphasizes the way of knowing the truth of the world and life, have right wisdom to against illnesses that are common to all human beings. There are various methods of solving problems in Buddhism. Here, the *Four Noble Truths* are used: understanding the problem (disease) and the cause of disease (*samudaya*), the cessation of disease (*nirodha*), find out a method and work on solving the problem according to the method (*magga*)

In addition, to have a direct solution to the problem (disease) already also offers ways to prevent that disease. According to the strategy, 5 plans and 1 plan, 1) hygiene, such as washing hands, eating hot food, self-spoons, avoiding space in the sangha activities 2) The air, living in the fresh air 3) Exercise 4) Food, eating food that is beneficial 5) Emotions and one more plan are practicing the precepts, listening to the dharma, chanting, meditation, mindfulness, and compassion is the important basis. This is a preventive and control measure for the spread of COV5D-19 and survive the disease crisis both physically and mentally.

Keywords: disease crisis, disease in Buddha's time, the Buddhist wisdom solves the disease crisis

บทนำ : วิกฤตโรค โลกวิกฤต

ภาวะวิกฤต (crisis) ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ปี 2554 ให้ความหมายว่าหมายถึง อยู่ในขั้นล่อแหลมต่ออันตราย มักใช้แก่เวลาหรือเหตุการณ์ อยู่ในระยะหัวเลี้ยวหัวต่อ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2563) เป็นความรุนแรงที่เกิดขึ้นในชีวิต แบ่งเป็น 3 ระดับ ได้แก่วิกฤตที่เกิดขึ้นระดับภายในตัวบุคคล ระดับครอบครัว และระดับสังคม ซึ่งผู้ที่อยู่ในภาวะวิกฤตควรได้รับการช่วยเหลือทันทีพร้อมทั้งการฟื้นฟูจิตใจด้วย (พรรณวิภา บรรณเกียรติ, 2563) นานาประเทศกว่า 213 ประเทศ ยังเผชิญกับโรคติดต่อไวรัสโคโรนา 2019 (Coronavirus Disease 2019) หรือโควิด-19 (COV5D-19) เป็นไวรัสอุบัติใหม่ที่ได้ระบาดไปทั่วโลก (pandemic) เป็นวิกฤตที่เร็วมาก ใช้ระยะเวลาประมาณเดือนกว่า ๆ การระบาดของโรคเป็นไปอย่างกว้างขวางทั่วโลก นับจากประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีนได้รายงานครั้งแรกเมื่อเดือนธันวาคม พ.ศ.2562 พบที่เมืองอู่ฮั่น (Wuhan) มณฑลหูเป่ย์ ต่อมาแพร่ระบาดไปยังทวีปเอเชีย ยุโรป อเมริกา ออสเตรเลีย และแอฟริกา จนกระทั่งเมื่อวันที่ 30 มกราคม พ.ศ. 2563 องค์การอนามัยโลกได้ประกาศให้การระบาดของโรคนี้เป็นภาวะฉุกเฉินทางสาธารณสุขระหว่างประเทศ (Public Health Emergency of International Concern : PHEIC) อีกทั้งโรคนี้ได้ทวีความรุนแรงสามารถคร่าชีวิตมนุษย์ล้มตายไปเป็นจำนวนมากมาย ข้อมูล ณ วันที่ 11 สิงหาคม พ.ศ. 2563 มีรายงานผู้ป่วยยืนยันทั่วโลกจำนวน 20, 273,569 ราย เสียชีวิต 739,490 ราย (ศูนย์ปฏิบัติการภาวะฉุกเฉิน กรมควบคุมโรค, 2563) ประมาณร้อยละ 3.65 เชื้อไวรัส COV5D-19 สามารถแพร่กระจายจากคนสู่คนผ่านทางไอ จาม สัมผัสโดยตรงกับสารคัดหลั่ง เช่น น้ำมูก น้ำลายของคน ผู้ติดเชื้อจะมีอาการหลาย แบบตั้งแต่ติดเชื้อไม่มีอาการ อาการเล็กน้อยคล้ายเป็นไข้หวัดธรรมดา อาการปานกลางเป็นปอดอักเสบ และอาการ รุนแรงมากจนอาจเสียชีวิต (ศูนย์ปฏิบัติการภาวะฉุกเฉิน กรมควบคุมโรค, 2563)

นับว่าเป็นโรคระบาดที่สร้างความหนักใจให้กับมนุษยชาติอย่างมาก เปลี่ยนทุกอย่างภายในระยะเวลาอันสั้นทั้งระบบเศรษฐกิจและสังคมที่ตกต่ำทั้งในประเทศและระหว่างประเทศ ตลอดจนวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ที่ยากลำบาก รวมถึงการแพร่ระบาดในประเทศไทย

สำหรับประเทศไทยได้ตรวจพบผู้ป่วยรายแรกเป็นผู้เดินทางจากประเทศจีนในวันที่ 8 มกราคม 2563 ผู้ป่วยช่วงแรกเป็นผู้เดินทางจากพื้นที่เสี่ยง กลุ่มถัดมาคือผู้ประกอบอาชีพสัมผัสกับนักท่องเที่ยว การระบาดที่เป็นกลุ่มก้อนใหญ่คือการระบาดในสนามมวยลุมพินี สนามมวยราชดำเนิน ซึ่งทำให้มีผู้ติดเชื้อจำนวนเพิ่มมากขึ้นอย่างรวดเร็ว ต่อมาการติดเชื้อพบภายในครอบครัวของผู้ติดเชื้อ กระทรวงสาธารณสุขได้ประกาศให้เป็นโรคติดต่ออันตรายตามพระราชบัญญัติโรคติดต่อ พ.ศ. 2558 เมื่อวันที่ 26 กุมภาพันธ์ 2563 ต่อมาเมื่อวันที่ 25 มีนาคม 2563 นายกรัฐมนตรีได้ประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินตามพระราชกำหนดการบริหารราชการในสถานการณ์ฉุกเฉิน พ.ศ. 2548 ถึงแม้ว่าขณะนี้ (สิงหาคม 2563) ประเทศไทยมียอดผู้ติดเชื้อจำนวน 3,357 ราย ผู้เสียชีวิต จำนวน 58 ราย รัฐยังคงประกาศใช้ พรก.ต่อไป

อดีตมีโรคระบาดเกิดขึ้นมาแล้วหลายต่อหลายครั้ง หากนับเฉพาะครั้งที่รุนแรงก็มีหลายครั้งที่รุนแรงถึงขั้นมีผู้เสียชีวิตหลายล้านราย จากประวัติศาสตร์มนุษยชาติได้มีเหตุการณ์โรคระบาดร้ายแรงของยุคก่อนที่ทำให้ผู้คนเสียชีวิตจำนวนมากถึง 25 ล้านราย มีอยู่ 3 โรค คือ ไข้ทรพิษหรือฝีดาษ กาฬโรค และอหิวาตกโรค ดังนี้ 1) ไข้ทรพิษหรือฝีดาษ (Plague) เกิดขึ้นมานานกว่า 10,000 ปีก่อนคริสตกาล จากการตรวจพบมัมมี่ของฟาโรห์รามเซสที่ 5 แห่งอียิปต์โบราณ สวรรคตด้วยโรคฝีดาษ เมื่อ 1,145 ปีก่อนคริสตกาล ฝีดาษเป็นโรคประจำถิ่นของบางประเทศในเอเชีย คือ บังกลาเทศ อินเดีย และประเทศเอธิโอเปียในทวีปแอฟริกา ทั้งยังพบได้ทั่วยุโรป รวมถึงในจีน เมื่อ ค.ศ. 165 ได้ระบาดในอาณาจักรโรมัน หากรวมตลอดเวลาหลายร้อยปีของการแพร่ระบาด ไข้ทรพิษคร่าชีวิตคนทั่วโลกไปไม่น้อยกว่า 56 ล้านคน

จนช่วงปลายศตวรรษที่ 18 เอ็ดเวิร์ด เจนเนอร์ (Edward Jenner) นายแพทย์ชาวอังกฤษสามารถผลิตวัคซีน (vaccine) ภูมิคุ้มกันได้สำเร็จ ในเดือนพฤษภาคมปี ค.ศ. 1980 องค์การอนามัยโลกจึงได้ประกาศอย่างเป็นทางการว่าเป็นโรคติดต่อชนิดเดียวที่มนุษย์กำจัดได้อย่างสมบูรณ์ 2) กาฬโรค หรือ Black Death เป็นโรคระบาดที่เกิดบ่อย ครั้งที่ 1 ช่วงปี ค.ศ. 541-542 อาณาจักรไบแซนไทน์ (Byzantine Empire) ครั้งที่ 2 ช่วงปี ค.ศ. 1348-1665 ทำให้อาณาจักร Aztec เกิดการล่มสลาย คร่าชีวิตผู้คนประเทศอังกฤษไปราว 20% จนช่วงต้นศตวรรษที่ 15 อังกฤษได้ออกกฎหมายให้มีการกักตัวและแยกคนป่วย (quarantine) เชื่อว่าการกักตัวช่วยให้การแพร่ระบาดลดลงได้มาก และยังเป็นต้นแบบของการนำไปปฏิบัติทั่วโลกตะวันตก ต่อมาในปี ค.ศ. 1885 กาฬโรคได้กลับมาระบาดเป็นครั้งที่ 3 เชื้อโรคแพร่โดยมีหนู และตัวหัดเป็นพาหะ เริ่มในประเทศจีน แพร่ไปยังอินเดีย และฮ่องกง มีผู้เสียชีวิตถึง 15 ล้านคน 3) โรคอหิวาตกโรค (Cholera) เกิดในรัสเซีย มีผู้เสียชีวิตรวมกว่า 1 ล้านคน เชื้อแพร่ระบาดถึงประเทศอังกฤษ สเปน แอฟริกา อินเดียจีน ญี่ปุ่น อิตาลี เยอรมันและอเมริกา

ใน ค.ศ. 1889 เกิดเหตุการณ์ไข้หวัดใหญ่ (Flu) ระบาดครั้งแรกในประเทศรัสเซีย แพร่ไปแถบไซบีเรียและคาซัคสถาน กระจายไปแถบยุโรป อเมริกาเหนือ และแอฟริกา มีจำนวนผู้เสียชีวิต 360,000 คน ต่อมา ค.ศ. 1918 เกิดไข้หวัดใหญ่สเปน (Spanish Flu) ที่มีต้นตอมาจากสัตว์ปีก มีจำนวนผู้เสียชีวิตโดยรวมทั่วโลกถึง 50 ล้านคน ในสมัยนั้นยังไม่มียาหรือวัคซีนที่รักษาไข้หวัดใหญ่ได้ ในสหรัฐอเมริกา เจ้าหน้าที่ในบางพื้นที่กำหนดให้ประชาชนกักตัวอยู่บ้าน สั่งประชาชนให้สวมหน้ากากอนามัย ปิดสถานที่ชุมชน ทั้งโรงเรียน โบสถ์ และโรงภาพยนตร์ ซึ่งทั้งหมดนี้เรียกรวม ๆ ว่า การเว้นระยะห่างทางสังคม และเป็นปัจจัยสำคัญให้การแพร่ระบาดลดลงอย่างมหาศาล ต่อมาใน ค.ศ. 1957 เกิดไข้หวัดใหญ่เอเชีย ที่เชื่อเป็นสายพันธุ์เดียวกันกับไข้หวัดสเปน นั่นคือ ไข้หวัดนก มีผู้เสียชีวิตทั่วโลกประมาณ 1-4 ล้านคน โดยเริ่มระบาดจากฮ่องกง

แพร่กระจายสู่จีน สหรัฐอเมริกา อังกฤษ และในปี ค.ศ. 1981 เกิดโรคเอดส์ (APDS) หรือเชื้อไวรัส H5V ติดต่อทางเลือด อสุจิ สารคัดหลั่งในช่องคลอดหรือน้ำนม ปัจจุบันยังไม่มีผู้คิดค้นยารักษาชนิดนี้ได้ มีเพียงยาต้านไวรัสที่ช่วยลดปริมาณเชื้อ H5V ในร่างกายและทำให้ระบบภูมิคุ้มกันทำงานได้ดีขึ้น แนวทางปฏิบัติในการป้องกันและควบคุมโรคติดต่อเมื่อร้อยกว่าปีที่แล้ว วิธีการกักกัน การเว้นระยะห่างทางสังคม คล้ายจะสะท้อนภาพสถานการณ์ในปัจจุบันที่กำลังเผชิญกับเชื้อไวรัสโควิด-19 ที่ยังไม่มีวัคซีนรักษา เพื่อลดการแพร่ระบาดให้ได้มากที่สุด

สำหรับประเทศไทย มีบันทึกการเกิดโรคระบาดร้ายแรงเช่นเดียวกับทั่วโลก ไม่ว่าจะเป็นกาฬโรค อหิวาตกโรค แนวทางการแก้ไขบางสถานการณ์เกิดกาฬโรค ทำให้ประชาชนย้ายถิ่นที่อยู่จนกว่าโรคจะสงบแล้ว กลับมาสร้างถิ่นฐานใหม่ ดังเช่นสมัยพระเจ้าอู่ทอง สมัยจามเทวีวงศ์ เป็นต้น สำหรับการเกิดโรคไข้ทรพิษหรือฝีดาษ ปรากฏในพระราชพงศาวดารสมัยกรุงศรีอยุธยาว่า มีพระมหากษัตริย์ไทยสวรรคตด้วยฝีดาษ 2 พระองค์ ได้แก่ สมเด็จพระบรมราชาที่ 4 ในปี พ.ศ. 2076 และสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เมื่อ 25 เมษายน 2148 ซึ่งตรงกับช่วงศตวรรษที่ 16 ที่มีการระบาดครั้งใหญ่ทั่วโลก และยังมีการระบาดใน พ.ศ. 2292 สมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ที่ทำให้มีคนตายเป็นจำนวนมาก ต่อมา ในสมัยรัตนโกสินทร์ มีการระบาดของฝีดาษเช่นกัน จากบันทึกของหมอบรัดเลย์ ระบุว่าในสมัยรัชกาลที่ 3 ได้มีการริเริ่มการปลูกฝีบำบัดโรคฝีดาษเป็นครั้งแรกในไทยเมื่อวันที่ 2 ธันวาคม พ.ศ. 2379 กระทั่งกระทรวงสาธารณสุขเริ่มโครงการกวาดล้างโรคนี้นรณรงค์ปลูกฝีป้องกันโรค จนปีพ.ศ. 2523 องค์การอนามัยโลกได้ประกาศว่าฝีดาษ ได้ถูกกวาดล้างแล้วจึงหยุดการปลูกฝีป้องกันโรค และนับแต่นั้นมาไม่เคยปรากฏว่ามีฝีดาษเกิดขึ้นในประเทศไทย สำหรับการระบาดของอหิวาตกโรค ในปี พ.ศ. 2363 พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยจึงทรงใช้วิธีให้กำลังใจ โปรดให้ตั้งพิธีขับไล่โรคร้ายขึ้นที่พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท เรียกว่า “พิธีอาพาธพินาศ” มีการยิงปืนใหญ่รอบพระนครตลอดคืน อัญเชิญพระแก้วมรกตและพระบรมสารีริกธาตุออกแห่ มีพระราชอาคันตุกะพรมน้ำพระพุทธมนต์ตลอดทาง ทรงทำบุญเลี้ยงพระ โปรดให้ปล่อยสัตว์ และประกาศไม่ให้ประชาชนฆ่าสัตว์ตัดชีวิต อยู่กันแต่ในบ้าน น่าจะได้รับอิทธิพลจากพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นศาสนาประจำชาติไทยมาแต่ในอดีต

หากมองย้อนหลังไปในสมัยอดีต คือ ในสมัยพุทธกาล พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงเสด็จไปโปรดเมืองเวสาลี ให้พ้นจากโรคระบาด หรือดูแลผู้ที่เป็โรคติดต่อ เช่นพระติสสะเถระผู้มีกายเปื่อยเน่า ซึ่งจะได้กล่าวรายละเอียดในหัวข้อต่อไป ประเด็นที่น่าสนใจถึงพุทธวิธีพิชิตวิกฤตโรคต่าง ๆ ที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ โดยมีมุมมองหรือท่าทีต่อการเกิดโรคว่าเป็นธรรมดา เป็นความทุกข์ตามสังขารของชีวิตมนุษย์ การที่จะออกจากภาวะวิกฤตโรค จึงควรศึกษาและทำความเข้าใจถึงโรคสมัยพุทธกาล พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแก้ไขอย่างไร เมื่อทรงประสบกับภาวะวิกฤตโรค และปัจจุบันเราจะนำวิธีแห่งพุทธะนี้มาประยุกต์เพื่อความอยู่รอดของโลกนี้ได้อย่างไร

โรคสมัยพุทธกาล

1. นิยามของโรค

คำว่า “โรค” ในทางพระพุทธศาสนามาจากรากศัพท์ภาษาบาลีว่า “รฺช” แปลว่า เสียดแทง มีความหมายว่า สิ่งที่เสียดแทงให้เจ็บปวด ในภาษาบาลี รฺช หมายถึงสภาพผู้ทำลายอวัยวะน้อยใหญ่ สภาพเสียดแทงความเจ็บไข้ ความไม่สบาย ความป่วย ความไข้ (ป.หลงสมบุญ, 2548) ทั้งนี้ คำศัพท์ที่หมายถึงโรคหรือความเจ็บป่วยไข มีอีกหลายคำที่ใช้เรียกต่างกันไป เช่น “พยาธิ” หมายถึง ความเบียดเบียน “โรคาพาธ” หมายถึง ความเจ็บป่วยที่เกิดจากเชื้อโรค “อาพาธ” หมายถึง ความเจ็บป่วย และ “อามัย” หมายถึง ความไม่สบาย

โรคในทางพระพุทธศาสนาครอบคลุมถึงโรคที่ไม่มีเชื้อโรคหรือทางใจไว้มาก การที่ยังมีกิเลส โลภ โกรธ หลง อิจฉา ริษยา ความอยากได้ ความไม่รู้จักพอ ยังยึดติด ไม่เข้าใจสภาพความเป็นจริงของร่างกาย ตามธรรมชาติ ก็นับว่ามีโรคอยู่ในตัว กล่าวได้ว่า “โรค” เป็นคำใช้แทนคำว่า “ทุกข์” ซึ่งเป็นสภาพปัญหาของชีวิต ความหมายของ “โรค” ในทางพระพุทธศาสนา จึงหมายถึง สิ่งเสียดแทง เช่น กิเลส ตัณหา ความโลภ ความโกรธ ความหลง ซึ่งเป็นอกุศลกรรม และเสียดแทงกาย เช่น โรค ความเจ็บปวด บาดเจ็บ ร้อน หนาว หิว แผลงกัตต่อย ทำให้ได้รับความเจ็บป่วย ความทุกข์ ความลำบาก ปราศจากสุข พบแต่สิ่งที่ไม่น่าปรารถนา ความไม่สบาย ความเจ็บป่วยที่เกิดขึ้นทั้งจากเชื้อโรคและไม่ใช่อะไรนั้นก็เรียกว่า “โรค”

2. ประเภทของโรค

พระพุทธศาสนาได้แบ่งโรคออกเป็น 2 ชนิด (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) คือ โรคทางกาย และโรคทางใจรายละเอียด แต่ละโรค ดังนี้

2.1 โรคทางกาย (กายิกโรค) หมายถึง โรคที่เกิดจากการเจ็บป่วยทางร่างกาย เนื่องจากการทำงานผิดปกติของส่วนต่างๆ ของร่างกาย ทั้งที่เกิดกับอวัยวะภายในและภายนอก เช่น การเจ็บป่วยโรคตา โรคหู โรคจมูก โรคลิ้น โรคในกาย โรคศีรษะ โรคในช่องหู โรคปาก โรคที่ผิวหนัง เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับทุกขอรียสัจ คือ ความแก่ ความเจ็บ ความตาย ร่างกายเป็นสภาพที่เป็นทุกข์ มีโรคมามากมาย เป็นที่อยู่อันอุดมหรือเป็นแหล่งสะสมโรคภัยไข้เจ็บ มีธรรมชาติต้องเจ็บป่วย ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ร่างกายนี้แก่หง่อมแล้วเป็นรังของโรค มีแต่จะทรุดโทรมลงไป ...มีแต่จะแตกดับไปเพราะชีวิตนี้มีความตายเป็นที่สุด”

2.2 โรคทางใจ (เจตสิกโรค) หมายถึง โรคที่เกิดกับจิตใจ ทำให้จิตใจเป็นทุกข์ และเศร้าหมอง จากการที่จิตใจของคนเราถูกครอบงำด้วยอนุสัยหรืออาสวะเป็นกิเลสอย่างละเอียดที่จุ่มลึกอยู่ในจิตไร้สำนึกโดยเฉพาะราคะอนุสัย ปฏิฆานุสัย และอวิชชาอนุสัย เมื่อมีเหตุปัจจัยมากระทบก็ฟุ้งขึ้นมาเป็นกิเลสอย่างกลางที่เรียกว่า นิวรณ์ กิเลสชนิดนี้ทำให้จิตเศร้าหมองขุ่นมัวขัดขวางการทำความดี ความโกรธ ความหลง ความอิจฉาริษยา ความหวงแหน ความวิตกกังวล ความคับแค้นใจ ความสูญเสีย รวมถึงผู้ที่เสียสมดุลของสารเคมีในสมอง และติดสิ่งเสพติดด้วย ซึ่งบุคคลที่เป็นโรคทางใจอันเนื่องมาจากกิเลสตัณหาและถูกอวิชชาเข้าครอบงำเป็นส่วนใหญ่ เพราะฉะนั้นโรคทางใจ (จิต) จึงเป็นการเจ็บป่วยที่เกิดขึ้นเนื่องจากความผิดปกติทางจิตใจหรืออารมณ์ มีความเครียดและความกังวลรุนแรง เกี่ยวกับเรื่องของ โรค พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ว่า

ภิกษุทั้งหลาย โรคสองอย่างมีอยู่ คือ โรคทางกาย กับ โรคทางใจ ย่อมเห็นกันอยู่แล้วว่า สัตว์ทั้งหลายที่ยืนยันถึงความไม่มีโรคทางกายตลอด 1 ปีบ้าง 2 ปีบ้าง 3 ปีบ้าง 4 ปีบ้าง 5 ปีบ้าง 10 ปีบ้าง 20 ปีบ้าง 30 ปีบ้าง 40 ปีบ้าง 50 ปีบ้าง แม้ยิ่งกว่า 100 ปีบ้าง ยังพอมีอยู่ แต่สัตว์ผู้กล่าวอ้างว่า ตนเองไม่มีโรคทางใจตลอดระยะเวลา แม้ครู่เดียว (มุหุตต) หาได้โดยยาก ยกเว้นท่านผู้หมดกิเลสแล้ว

วิถีพุทธปัญญาแก้ไขภาวะวิกฤตโรค

1. การเยียวยาความรู้สึก “ต้องทำวิถีชีวิตใหม่” (New normal)

เมื่อวิเคราะห์สถานการณ์โควิด-19 ที่เกิดขึ้นในประเทศไทย แม้ว่าขณะนี้ (สิงหาคม 2563) จะผ่านพ้นการระบาดในระลอกแรกไปแล้วเนื่องจากไม่พบการติดเชื้อในประเทศต่อเนื่องเป็นเวลา 60 วัน จำนวนผู้ติดเชื้อสะสมอยู่ในอันดับที่ 100 ของโลก เป็นผลมาจากความร่วมมือร่วมใจของประชาชนที่ช่วยกันป้องกันตัวเองจากโรคโควิด 19 เป็นภาวะวิกฤตทางสังคมที่มีผลกระทบต่อการดำรงชีวิตของความเป็นมนุษย์ “ความรู้สึก” หรือในภาษาพระเรียกว่า “เวทนา” เป็นสิ่งที่มีความสำคัญประการหนึ่งต่อความเป็นปัจเจกบุคคล จะมีทั้งความรู้สึกที่เป็นทั้งความสุข ความทุกข์ และรู้สึกเฉย ๆ เมื่อเผชิญกับสถานการณ์อย่างใดอย่างหนึ่งเข้า อย่างไรก็ตาม เมื่อเผชิญกับสถานการณ์ต่างๆ ความรู้สึกของมนุษย์ในเชิงปัจเจกมีเพียงแต่ส่งผลต่อ

ตนเองเท่านั้น แต่กลับส่งผลทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อคนอื่น ๆ ที่อยู่ร่วมกันในสังคมด้วย (พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, ผศ.ดร., 2563) ผู้คนต่างยอมสละความสุขของตนสู่ความยากลำบากเพื่อร่วมกันฝ่าวิกฤตโรคนี้ ทั้งภาวะเศรษฐกิจ ไม่มีรายได้ในการดำรงชีพ สังคมเกิดภาวะเครียด ต้องปรับตัวเข้ากับวิถีชีวิตใหม่ ซึ่งความรู้สึกเช่นนี้เป็นความรู้สึกที่เรียกว่า “ทุกข์เวทนา” คือ ความรู้สึกที่กำลังได้รับความทุกข์ที่เป็นผลจากการดำเนินการของรัฐ ทั้งโดยตั้งใจหรือไม่ตั้งใจ ทั้งด้วยเจตนาที่ดีหรือตาม เป็นประเด็นที่สร้างความ “อ่อนไหว” และ “หมั่นเหม” ต่อการที่จะนำไปสู่ความผาสุก ด้วยเหตุนี้ จึงนำไปสู่คำถามที่สำคัญก็คือ มีหนทางใดที่น่าจะหรือควรจะเป็น “เยียวยาความรู้สึก” ของคนในชาติให้เกิดความรู้สึกอบอุ่นใจ และสุขใจ (สุขเวทนา) ที่จะได้ใช้ชีวิตอยู่ในชาติไทยร่วมกันอย่างมีความสุขสงบ รัฐเพียรสร้างความศรัทธา ความเชื่อมั่นให้กับประชาชน ในมาตรการป้องกันและควบคุมโรคติดต่อ แม้แต่การยึดเหนี่ยวใจของประชาชน จากมาตรการในประเทศไทย ขณะนี้ กระทรวงสาธารณสุข เปิดเผยข้อมูลผลการสำรวจ “อยู่บ้าน หยุดเชื้อ เพื่อชาติ” พบว่า ประชาชนมีพฤติกรรมป้องกันตนเองลดลง โดยเฉพาะการใส่หน้ากากอนามัยตลอดเวลา เว้นระยะห่างไม่น้อยกว่า 2 เมตร ส่วนคนลงทะเบียนในแพลตฟอร์ม ไทยชนะ/ลงชื่อในสมุดเข้าออกสถานที่คิดเป็นร้อยละ 68 (ศูนย์ปฏิบัติการภาวะฉุกเฉิน กรมควบคุมโรค, 2563) ดังนั้น การสร้างความศรัทธา ความเชื่อมั่น เป็นพลังสำคัญในการยึดเป็นพลังใจ

2. วิถีพุทธปัญญาแก้ปัญหาวิกฤตโรค

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ประยุทธ์ ปยุตฺโต, 2550) ได้กล่าวในการแพทย์ยุคใหม่ในพุทธทัศน์ว่า ในคัมภีร์วิสุทธิมรรค พระพุทธเจ้าทรงแก้ไขปัญหาระบาดด้วยหลักอริยสัจสี่ ดังนี้

2.1 ทุกข์ (ปัญหา)

ทุกข์ในที่นี้ ได้แก่โรค มุมมองต่อโรคร้ายในพระพุทธศาสนาเป็นภัยอันตรายที่สำคัญต่อชีวิตมนุษย์ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภัย 4 ประการนี้ คือชาติภัย ขราภัย พยาธิภัย มรณภัย” ซึ่งโรคร้ายเป็นเครื่องช่วยย่ำเตือนให้มนุษย์เร่งขวนขวายพัฒนาตนเอง ไม่ให้ประมาทในชีวิตเพื่อไม่ให้ภัยเหล่านี้มาทำให้เกิดทุกข์ และมุมมองต่อการเจ็บป่วยเป็นสังขารของชีวิต เป็นธรรมะที่เกิดกับร่างกาย ดังพุทธดำรัสว่า “เพราะสัตว์ทั้งหลายทั้งปวง มีความเจ็บไข้เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความเจ็บไข้ไปได้”

ในพระไตรปิฎกกล่าวถึงโรคระบาด 5 ชนิดที่ทรงห้ามบรรพชา นับเป็นวิกฤตโรค ได้แก่ โรคเรื้อน โรคฝี โรคกลาก โรคมองคร่อ (โรคหลอดลมโป่งพอง) โรคลมบ้าหมู ใน 5 โรคนี้สามารถแบ่งเป็นกลุ่มโรคติดต่อทางผิวหนังถึง 3 โรค คือโรคเรื้อน ฝี กลาก ระบบทางเดินหายใจ คือ โรคมองคร่อ และระบบประสาทคือโรคลมบ้าหมู

โรคเรื้อน โรคฝี โรคกลาก เป็นโรคติดต่อทางผิวหนัง เกิดจากเชื้อแบคทีเรียแต่ต่างชนิดกัน คือ โรคเรื้อน (Leprosy) เกิดจากเชื้อแบคทีเรียชนิด *Mycobacterium leprae* เชื้อเข้าทางผิวหนังและเส้นประสาทส่วนปลาย ระยะฟักตัว 3-5 ปี มีอาการแสดงทางผิวหนังเป็นวงต่าง มีอาการชา ต่อมาจะเป็นผื่นแดงหนา เป็นตุ่มกระจายทั่วตัว เส้นประสาทถูกทำลาย ไม่เจ็บ ไม่คัน ทำให้พิการโดยนิ้วมือหงิก นิ้วเท้ากุดด้วน ตาบอดได้ ในพระไตรปิฎกได้กล่าวถึงโรคเรื้อนโดยเรียกได้หลายชื่อ ได้แก่ เรื้อนแดง เรื้อนดำ เรื้อนผง พบตามลำตัว มีแผลสุกเป็นแห่ง ๆ มีอาการคัน เมื่อโรคลุกลามจะกินเข้าไปในกระดูกทำให้นิ้วมือนิ้วเท้ากร่อน ติดต่อกันได้แม้มีขนาดเท่าหลังเล็บ ผู้คนจึงรังเกียจ ส่วนโรคฝี (Abscess) เป็นการอักเสบของต่อมไขมันและซุมขนของผิวหนังเกิดจากแบคทีเรียกลุ่ม *staphylococcus* อาการที่พบผิวหนังนูนขึ้นเป็นตุ่มหรือก้อน บวม แดง ร้อนและปวดกดเจ็บ สำหรับโรคกลาก (Ring worm) สาเหตุจากเชื้อรากลุ่ม *dermatophyte* กลากจะมีลักษณะเป็นผื่นแดงเป็นวง มีขอบชัดเจน โรคมองคร่อ (Emphysema) โรคหลอดลมโป่งพอง มีเสมหะแห้งอยู่ในช่องหลอดลม มี

อาการไอเรื้อรัง และโรคลมบ้าหมู (Epilepsy mal) หมายถึงโรคลมชักชนิดหนึ่งที่มีอาการเป็นลมหมดสติ และชักกระตุกทั้งตัว

จากประวัติศาสตร์สุขภาพของมวลมนุษยชน พบโรคระบาดที่คร่าชีวิตเป็นจำนวนมาก เมื่อศึกษาในพระไตรปิฎก พบว่าในสมัยพุทธกาลปรากฏโรคติดต่อที่ร้ายแรงเช่นกัน ได้แก่ โรคฝีดาษ(ไข้ทรพิษ) อหิวาตกโรค นอกจากโรคดังกล่าวข้างต้นแล้วมีข้อสังเกตว่า ชื่อโรคต่าง ๆ ที่ระบุในพระไตรปิฎกและอรรถกถา ระบุแต่ชื่อโรค ไม่ได้ให้รายละเอียดเกี่ยวกับการรักษา เช่น 1) โรคติดต่อในระบบผิวหนัง ได้แก่ โรคที่เกิดจากเชื้อไวรัส ได้แก่ โรคเรื้อน โรคหูด เกิดจากเชื้อแบคทีเรีย ได้แก่ โรคคุดทะราด โรคพุพอง เกิดจากเชื้อรา ได้แก่ โรคเกลื้อน เกิดจากตัวแมลง ได้แก่ โรคหิด 2) โรคติดต่อทางเดินหายใจ ได้แก่ ไข้หวัด ไข้เชื่อมซึม โรคละอองบวม 3) โรคติดต่อทางเดินอาหาร ได้แก่ โรคท้องร่วง 4) โรคที่เกิดจากสัตว์เป็นพาหะนำโรค ได้แก่ โรคตา โรคที่เกิดจากเห็บและยุงกัด 5) กลุ่มโรคที่ไม่ติดต่อ จัดเป็นระบบ ดังนี้ (1) ระบบทางเดินอาหาร ได้แก่ โรคลมในท้อง โรคดีซ่าน โรคผอมเหลือง โรคอาเจียนเป็นเลือด โรคริดสีดวงทวาร โรคท้องผูก เนื้องอกในลำไส้ (2)ระบบกระดูกและข้อ ได้แก่ โรคลมขัดยอกตามข้อ โรคเท้าแตก โรคหน่อที่เท้า (3) ระบบต่อมไร้ท่อ ได้แก่ โรคเบาหวาน โรคคอพอก (4) ระบบประสาท ได้แก่ โรคปวดรื้อนที่ศีรษะ โรคปวดศีรษะ โรคอัมพาต และ (5) ระบบอื่น ๆ ได้แก่ โรคร้อนในกาย โรคอมนุษย์เข้าสิง โดนยาแฝด

2.2 สมุทัย (สาเหตุ)

สาเหตุของการเจ็บป่วยในพระไตรปิฎก แบ่งเป็น 2 ประการคือ

1) **สาเหตุการเจ็บป่วยทางกาย** รูปนั้นอยู่ภายใต้กฎของไตรลักษณ์ ได้แก่ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ซึ่งการดำรงชีวิตต้องอาศัยซึ่งกันและกัน ถ้าขาดสิ่งใดสิ่งหนึ่งไป จะก่อให้เกิดความไม่สมดุลของธาตุทั้ง 4 จึงทำให้เกิดความเจ็บป่วย พระพุทธเจ้าตรัสถึงสาเหตุที่สำคัญแห่งโรคและการเจ็บป่วยอยู่บนพื้นฐาน 4 ประการคือ กรรม จิต อุตุ และอาหาร จากความหิว ความกระหาย กินมากไปหรือน้อยไป ดังกรณีของนางปัญจปาปี ร่างกายพิการผิดรูป คือ มือ เท้า ปาก ตา จมูก เนื่องจากผลกรรมที่เคยโกรธคิดร้ายพระปัจเจกพุทธเจ้า

2) **สาเหตุการเจ็บป่วยทางใจ** อันมีพื้นฐานจากอกุศลเจตสิกสิบสี่ดวง คือความหลง ความไม่ละอาย ความไม่เกรงกลัว ความฟุ้งซ่าน ความโลภ ความเห็นผิด ความถือตัว ความคิดมุ้งมิ้ง ความริษยา ความตระหนี่ ความรำคาญใจ ความท้อแท้ใจ ความง่วงซึม และความสงสัย ในทางพระพุทธศาสนาให้ความสำคัญทางด้านจิตใจอย่างยิ่ง แม้ร่างกายจะสมบูรณ์ดีก็ตาม ถ้าใจเป็นทุกข์ กายก็พลอยเป็นทุกข์ด้วย เพราะกายกับใจต่างก็อาศัยซึ่งกันและกัน รากะจิตของคนเราถูกกิเลสครอบงำง่าย เป็นเหตุให้ขาดสติ ขาดความยั้งคิด ทำให้ตามไม่ทันสภาพจิตของตนเองจึงทำให้เกิดโรคทางกายโดยไม่รู้ตัว

2.3 นิโรธ (เป้าหมาย)

พระพุทธศาสนามองชีวิตหรือระบบการเป็นอยู่เป็นแบบองค์รวม เป็นระบบแห่งความสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่าง ๆ ที่เข้ามาเกี่ยวข้องอิงอาศัยซึ่งกันและกัน ดังนั้นเป้าหมายในการรักษาโรคประกอบด้วยมิติทางกายและมิติทางใจ มิติทางกายคือภาวะที่หายจากโรคหรือความมีสุขภาพทางกายที่ดี เช่นเดียวกับการรักษาของการแพทย์แผนตะวันตกมุ่งเน้นพิชิตโรค ดังที่ปรากฏอยู่ ณ เวลานี้ โลกตะวันตกยังเผชิญวิกฤตโรคโควิด-19 กันหลายประเทศ ส่วนมิติทางใจ ในทางพระพุทธศาสนามีหลายระดับ ทั้งโลกียะและโลกุตระ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2551) ได้แก่ นิโรธ 5 (ความดับกิเลส ภาวะไร้กิเลสและไม่มีทุกข์เกิดขึ้น จนถึงขั้นนิพพาน) ปหาน 5 (การละกิเลส) วิมุตติ 5 (ความหลุดพ้น) วิเวก 5 (ความสงัด ความปลีกออก) วิราคะ 5 (ความหลีกกำหนด ความสละสลวย) โวสสัคคะ 5 (ความสละ ความปล่อย)

2.4 มรรค (วิถีปฏิบัติ) + วิถีชีวิตใหม่ ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก

พระพุทธเจ้าทรงวางระบบแก้ไขวิกฤตโรค โดยยึดผู้ป่วยเป็นศูนย์กลาง ตั้งแต่การซักประวัติ สอบถามอาการ ตรวจร่างกาย วินิจฉัยโรค และให้การรักษาตามปัจเจกบุคคล พอสังเขป ดังนี้

1) ประเมินอาการเจ็บป่วยในพระไตรปิฎก พระพุทธเจ้าทรงประเมินความเจ็บป่วย 2 วิธีคือ

(1) **ประเมินด้วยพระญาณ** ที่ทรงมีพระปรีชาญาณสามารถกำหนดรู้ความเป็นไปของแต่ละบุคคล ซึ่งปรากฏเพียงกรณีเดียวเท่านั้นที่พระองค์ใช้วิธีนี้ กรณีมีภุมมกุณฑลป่วยหนักเป็นโรคผอมเหลือง ไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ บิดาไม่ยอมพาไปหาหมอเพราะกลัวจะเสียทรัพย์ ในวาระสุดท้ายให้บุตรชายนอนที่ระเบียงนอกบ้าน ด้วยใจของภุมมกุณฑลที่เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา พระองค์เสด็จด้วยพระญาณไปโปรด ภุมมกุณฑลได้ไปอยู่ในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ (2) **ประเมินด้วยการสอบถามอาการ** พระพุทธเจ้าทรงเอาใจใส่ต่อความเจ็บป่วย บางครั้งเสด็จไปเยี่ยมผู้ป่วยเอง บางกรณีให้พระสาวกไปเยี่ยม กรณีอนาถบิณฑิกเศรษฐีได้ฟังธรรมก่อนเสียชีวิต เมื่อถึงแก่กรรมได้ไปเกิดในสวรรค์ชั้นดุสิต

(2) **ตรวจร่างกาย วินิจฉัย และรักษา** ในที่นี้จะกล่าวตัวอย่างเหตุการณ์ที่พระพุทธเจ้าเสด็จเยี่ยมไข้ผู้ที่ เป็นโรคติดต่อพอสังเขป

เรื่องที่ 1 ปฐมเหตุในคิลานวัตตูกถา ให้การพยาบาลอาบน้ำให้ภิกษุรูปหนึ่งอาพาธด้วยโรคท้องร่วง นอนกลิ้งเกลือกไปมาบนปัสสาวะและอุจจาระของตนเอง ไม่มีใครดูแลภิกษุรูปนี้ จนอาการของภิกษุดีขึ้น

เรื่องที่ 2 พระติสสะเถระอาพาธด้วยร่างกายเน่าเปื่อย มีตุ่มหนอง น้ำเหลืองไหลทั่วตัว ผ่านงูห่มเปื้อนเลือดเปื้อนหนอง และโรคลูกลามถึงกระดูกแตก ร่างกายขยับไม่ไหว ไม่มีใครดูแล พระพุทธเจ้าให้การพยาบาลเช็ดตัวให้ร่างกายพระติสสะสะอาดด้วยน้ำอุ่น และเปลี่ยนผ้าห่มให้ใหม่ นำผ้าห่มออกซักต้มน้ำร้อน แล้วนำไปผึ่งแดด จนทำให้ร่างกายสดชื่น จิตมีอารมณ์เป็นหนึ่งแล้ว พระองค์ทรงตรัสพระคาถาดังนี้ “อีกไม่นานนัก ร่างกายนี้จักปราศวิญญาน ถูกทอดทิ้งทับถมแผ่นดินเหมือนท่อนไม้ที่ไร้ประโยชน์ ฉะนั้น” จะเห็นได้ว่า พระองค์นอกจากให้การดูแลผู้ป่วยด้านร่างกายและจิตใจแล้วยังแสดงอมตะธรรม โดยเฉพาะให้เห็นความไม่เที่ยงของสังขาร จนบรรลุนิพพาน

เรื่องที่ 3 พระเพลลฐสีละ ผู้เป็นพระอุปัชฌาย์ของพระอานนท์ อาพาธเป็นโรคฝีดาษ จีวรห่มเกราะกรังด้วยน้ำเหลือง พระพุทธเจ้าทรงใช้น้ำชุบเช็ดแล้วค่อย ๆ ดึงออกมา แล้วทรงอนุญาตเภสัชชนิดผง ผู้เป็นหิด ตุ่มพุพอง ฝีดาษหรือมีกลิ่นตัวแรง

กรณีหิวาตโรคระบาด ปรากฏในพระไตรปิฎกกล่าวถึงการย้ายที่อยู่ เมื่อโรคสงบแล้วค่อยกลับมาสร้างที่อยู่ใหม่ เป็นวิธีการรักษาชีวิตจากโรคระบาด เช่น หมู่บ้านกุกกุทะ หรือบ้านเรือนที่มีคนป่วยด้วยโรคนี้ให้บุตรหลานย้ายออกไป เศรษฐีเมืองราชคฤห์ให้บุตรหนีไป 12 ปีต่อมาจึงกลับมาที่บ้าน ตระกูลอุปัฏฐากของท่านพระอานนท์มีศรัทธาเลื่อมใส ได้ถึงแก่กรรมด้วยหิวาตโรค เหลือเพียงเด็กชาย 2 คน กรณีของนางสาวมาติก็เช่นกัน ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงปรารภผู้รอดจากหิวาตโรคด้วยการย้ายที่อยู่ ตรัสว่า “ดูก่อนอุบาสก แม้แต่ก่อนชนเหล่าใด เมื่อภัยเกิดขึ้น ทำความอาลัยในที่อยู่ของตน ไม่ยอมไปอยู่ที่อื่น ชนเหล่านั้นถึงสิ้นชีวิต แต่ชนเหล่าใดไม่ทำความอาลัยไปอยู่เสียที่อื่น ชนเหล่านั้นรอดชีวิต”

3) การสวดมนต์บำบัด

กรณีนครไพสาลีที่เกิดทุพภิกภัย เกิดฝนแล้ง และหิวาตโรค ผู้คนล้มตายเป็นจำนวนมาก ชากศพลเลื่อนเมือง กษัตริย์ลิจฉวีได้ทูลอาราธนาพระพุทธเจ้า เมื่อเสด็จถึงเขตเมืองไพสาลี (เวสาลี) พอว่าพระบาทลงทรงเหยียบฝั่งแม่น้ำคงคา เกิดฝนโบกขรพรรษตกลงมาจนน้ำท่วม พัดพาชากศพลอยลงแม่น้ำคงคาไปหมด เป็นเหตุให้พวกอมนุษย์หวาดกลัวพากันหนีไป ครั้นนั้น พระพุทธเจ้าได้ตรัส รตนสูตรให้พระอานนท์เรียนและให้พระอานนท์เดินทำปริตรไปในระหว่างกำแพงเมืองทั้ง 3 ชั้น พระอานนท์รับน้ำจากบาตร

หินของพระพุทธเจ้า และไปยืนที่ประตูเมือง ทำการสวดมนต์และพรมน้ำมนต์ไปทั่วเมืองเป็นอันว่าทั้งภัยแล้ง ภัยอมนุษย์และภัยจากโรคภัยสงบสิ้นลง ด้วยอาณภาพแห่งบทสวดนี้ ภัยพิบัติร้ายแรงได้ระงับลงอย่างฉับพลัน เป็นบทสวดรำลึกถึงคุณพระรัตนะ คือ พุทธรัตนะ ธรรมรัตนะ และสังฆรัตนะ ทำสักกิริยาประพรมน้ำพระพุทธมนต์ ให้เกิดความสุขสวัสดิ์ ปัจจุบันนิยมสวดรัตนสูตรทุกครั้งที่มีการทำน้ำพระพุทธมนต์ ทั้งยังมีอาณภาพ ป้องกันจากโจรผู้ร้าย นายผู้ปกครอง อาวุธ เคาระห์กรรม สัตว์ร้ายและภัยธรรมชาติอีกด้วย ในช่วงสถานการณ์ โควิด-19 ประเทศไทยโดยมติมหาเถรสมาคมได้ให้พระทุกวัดสวดมนต์บทรัตนสูตร เพื่อป้องกันการแพร่ระบาดของ COV5D-19 เริ่มวันที่ 25 มีนาคม 2563

พระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้นำในการรักษาด้วยการแสดงธรรม (ธรรมบำบัด) มีหลายบทด้วยกัน ปรากฏในปฐม คิลานสูตร ทศยคิลานสูตร ตติยคิลานสูตร ศีริมานันทสูตร และอื่น ๆ สวดต่ออายุให้อายุวัฒน กุมาร พระ มหาภิเศกสเประอาพาธ พระผู้มีพระภาคได้เสด็จไปเยี่ยมและตรัสโพชนงค์ 7 ประทาน พอตระสบ พระมหาภิเศกสเประอาพาธ พระมหาโมคคัลลันะเถระอาพาธ พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงเสด็จไปทรงเยี่ยม และตรัสโพชนงค์ 7 พอได้ฟังจบ พระมหาโมคคัลลันะหายจากอาพาธนั้น และเมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้า ประทับอยู่ในพระวิหารเวฬุวันทรงประจวร พระมหาจุณทเถระเข้าไปเยี่ยม พระองค์จึงโปรดให้ท่านพระมหาจุณทเถระสวดโพชนงค์ 7 ถวาย เมื่อทรงสวดโพชนงค์ที่พระมหาจุณทเถระสวดถวายจบ ทรงหายประจวร นอกจากนั้นยังมีศีริมานันทสูตร สมัยพุทธกาลใช้สวดเพื่อรักษาอาการอาพาธของพระศิริมานันทะ อาการอาพาธหนักก็สงบระงับ เป็นคาถาที่สวดเพื่อรักษาอาการเจ็บป่วย สวดให้ ตัวเองหรือผู้อื่น เพื่อให้หายจาก อาการเจ็บป่วยจากโรคต่างๆ เรียกว่า ศีริมานันทปริตร นอกจาก พระภิกษุแล้วอุบาสกในครั้งพุทธกาล เช่น บท สวด อริยธณ คาถา ใน คัมภีร์ พระไตรปิฎก กล่าววว่า สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาค ประทับ ณ เชตะวันมหาวิหาร ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐีป่วยมิใช้สูง จึงได้ให้คนใช้ไปนิมนต์พระสารีบุตร รุ่งเช้าวันต่อมา พระสารีบุตรพร้อมกับพระอนาถที่ได้ไปเยี่ยมไข้ ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี ทั้งได้แสดงธรรมให้ฟัง เมื่ออนาถบิณฑิกเศรษฐีฟังธรรมจบ ความป่วยไข้ทุเลา แม้แต่การเจ็บป่วยทางกายของนกุลปิศาหบดี พระพุทธองค์ทรง แสดงธรรมว่า “แม้กายจะกระสับกระส่ายอยู่ก็ตาม แต่จิตจักไม่กระสับกระส่ายตามไปด้วย” พระพุทธเจ้าทรง ตรัสอุบายเพื่อให้สติกลับคืนสำหรับผู้เศร้าโศกจากการสูญเสียคนที่รัก กรณีของนางกิสสาโคตรมี ผู้สูญเสีย บุตรชาย และนางปฏาจาราผู้สูญเสียบุตร สามี พ่อ-แม่ในเวลาเดียวกัน

4) **สมุนไพรมะบำบัด** พระพุทธเจ้าทรงเห็นความสำคัญของสมุนไพรมะในการรักษา (คิลานเภสัช) ได้แก่ รากไม้ น้ำผาด ใบไม้ ผลไม้ ยางไม้ เป็นต้น

5) **โภชนาบำบัด** อาหารเป็น 1 ในนิสสัย 4 ของพระภิกษุ ในการดำรงชีพ พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญในด้านโภชนาบำบัดโรค พระพุทธองค์ทรงสั่งสอนทั้งภิกษุและฆราวาสให้เป็นผู้จักประมาณในการ บริโภค มีสติในการบริโภคพิจารณาแบบโยนิโสมนสิการ คือ รู้จักคุณค่าแท้ของอาหารเพื่อประโยชน์ต่อร่างกาย ปรากฏในสัพพาสวสูตร ความว่า “ภิกษุพิจารณาโดยแยบคายแล้วฉันบิณฑบาต...” ทรงตรัสแนะนำพระเจ้าปเสนทิโกศล และภิกษุทั้งหลายให้เป็นผู้มีสติในการบริโภคเพื่อสุขภาพ ช่วยลดความอ้วน ปรากฏในโธณปากสูตร ว่า “...มนุษย์ผู้มีสติอยู่ทุกเมื่อ รู้จักประมาณในโภชนะที่ได้แล้ว ย่อมมีเวทนาเบาบาง ย่อมแก่ช้า อายุก็ ยั่งยืน” และทรงตรัสประโยชน์ของการฉันอาหารมื้อเดียว ในกกุญปัสมสูตร ความว่า “เมื่อฉันอาหารมื้อเดียว ย่อม รู้สึกร่าเริงมีอาพาธน้อย มีความลำบากกายน้อย มีความเบากาย มีกำลังและอยู่อย่างผาสุก” อาหารข้าวมธุปายาส ข้าวหุงปรุ่งอย่างประณีตเป็นกระยาทิพย์อันศักดิ์สิทธิ์ที่นางสุชาดาถวายเจ้าชายสิทธัตถะก่อนตรัสรู้เป็น พระพุทธเจ้า ทรงแนะนำให้ผู้ป่วยรับประทานอาหารอ่อนย่อยง่าย มีประโยชน์ เช่น ข้าวต้ม โจ๊ก ซุป น้ำผลไม้ นม ถั่วเหลือง โดยทรงกำหนดให้มีการอุ่นหรือต้มยาหรืออาหารก่อนเพื่อให้เหมาะแก่การรักษา นอกจากนี้การดื่ม น้ำ ที่ สะ อ า ด ด้วย ผ้ า ก ร อ ง น้ำ (ป ริ ส ส า ว น) และ ก ระ บ อ ก ร อ ง น้ำ

(ธมฺมกรโก) ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงออกแบบผ้ากรองน้ำ มีรูปคล้ายทัพพี มีกระบอกกรองน้ำหรือมูมสังฆาฏิ ก็ใช้กรองน้ำดื่มได้ (ผ้ากรองน้ำ (ธมฺมกร) เป็นหนึ่งในอัฐบริขารของผู้อุปสมบท) และทรงห้ามภิกษุไม่ให้ฉันทน้ำที่มีตัวสัตว์อยู่ เพื่อป้องกันโรคติดเชื้อ เมื่อจะดื่มน้ำให้ใช้ขันหรือภาชนะตักน้ำดื่ม ในวิหารยังทรงอนุญาตศาลาน้ำดื่ม ประรำน้ำดื่ม อนุญาตสังข์ตักน้ำ ชันน้ำ ถึงตักน้ำ บ่อน้ำมีฝาปิด ราน้ำ อ่างน้ำ รานะบายน้ำ ท่อระบายน้ำ และห้ามดื่มสุราเมรัย

6) **การระบายของเสียในร่างกาย** พระพุทธเจ้าประจักษ์ด้วยพระวรกายก่อปรด้วยโทษมาก ต้องการเอาสิ่งหมักหมมในร่างกายออก หมอชีวกโกมารภัจจึงได้เตรียมยาระบายอ่อน ๆ ด้วยการสูก้านอุบล 3 ก้าน ทำให้พระองค์ถ่ายถึง 30 ครั้ง

7) **การรักษาด้วยพุทธานุภาพ** ปรากฏในพระไตรปิฎกเพียงครั้งเดียว ความว่าภิกษุอาพาธต้องการฉันทน้ำดื่มเนื่อ นางสุปปิยาผู้เป็นอุบาสิกาหาซื้อเนื่อไม่ได้ จึงตัดเนื่อที่ต้นขาอ่อนของตนเพื่อทำอาหาร ต่อมาพระพุทธเจ้าทรงทราบจึงรักษาโดยใช้พุทธานุภาพ ทำให้แผลของนางหายเป็นปกติ ดังนั้นพลังแห่งพุทธานุภาพและศรัทธาอันตั้งมั่นผนวกเข้าด้วยกัน ย่อมจะสามารถรักษาแผลให้หายได้

8) **การผ่าตัด** ในภาษาบาลีใช้คำว่า “สัถถกรรม” หมายถึง สิ่งที่ต้องลงมือทำศาสตรา คือ ใช้ของมีคม ปัจจุบันทางการแพทย์ใช้ คำว่า “ศัลยกรรม” การรักษาด้วยวิธีการสัถถกรรมหรือศัลยกรรม ปรากฏในเภสัชขันธ์กะ การผ่าตัดเป็นความก้าวหน้าที่สุดในสมัยพุทธกาล มีการผ่าตัดด้วยกรรมวิธีปราศจากเชื้อด้วยสมุนไพร ใช้ก้อนเกลือตัดเอาเนื่ออกยื่นออกมา และมีการทำความสะอาดแผลด้วยน้ำฝาด น้ำแป้ง เมล็ดผักกาดงาบดทาแผล ยาพอกพันแผล วิธีนี้จึงคล้ายกับการรักษาของการแพทย์แผนปัจจุบัน สำหรับโรคสัตว์ทวาร ปรากฏในพระไตรปิฎกวิธีการรักษาโรคนี้รวมทั้งการผ่าตัดและการใช้ยา พระเจ้าพิมพิสารประจักษ์ด้วยฝีคณฺทสูตร หมอชีวกโกมารภัจได้ใช้ยาขี้ผึ้งป้ายด้วยเล็บ เพียงครั้งเดียว พระอาการหายเป็นปกติ แต่อีกกรณีเป็นพระภิกษุ ได้ให้หมออากาศโคตรผ่าตัด ต่อมาพระพุทธเจ้าจึงทรงบัญญัติห้าม สำหรับการผ่าตัดโดยหมอที่มีชื่อเสียงในสมัยพุทธกาล คือหมอชีวกโกมารภัจ เป็นทั้งแพทย์ประจำพระพุทธเจ้า เป็นอุบาสกขอลถึงพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งและเป็นแพทย์หลวงประจำพระเจ้าพิมพิสาร มีพ่อค้าชาวเมืองราชคฤห์ป่วยด้วยปวดศีรษะมานาน 7 ปี ได้รับการรักษาด้วยการผ่าตัดเปิดกะโหลกศีรษะเอาพยาธิออกมา 2 ตัว และอีกรายเป็นบุตรเศรษฐี กรุงพาราณสี มีอาการอาหารไม่ย่อย เนื่องจากมีลมในลำไส้ จึงทำการผ่าตัดเปิดหน้าท้องตัดเอาเนื่ออกในลำไส้ออก แล้วเย็บปิดหน้าท้อง ทายาสมานแผล ต่อมาไม่นาน อาการหายเป็นปกติ

9) **สุขอนามัย** จากการศึกษาหลักการดูแลสุขภาพส่วนบุคคลตามแนวพุทธ พบว่าพระพุทธเจ้าทรงกำหนดข้อปฏิบัติไว้มากมายทั้งกิจวัตรประจำวันและการดูแลสุขภาพของร่างกาย สุขลักษณะด้านสิ่งแวดล้อม ล้วนเป็นมาตรการป้องกันและควบคุมโรคติดต่อซึ่งมีมาสมัยพุทธกาล เช่น ปัจจุบันกระทรวงสาธารณสุขได้ออกมาตรการป้องกันการแพร่ระบาดของโควิด-19 ไม่ว่าจะเป็นการรักษาสุขอนามัยส่วนบุคคล การอาบน้ำ ดื่มน้ำ หมั่นล้างมือ รับประทานอาหารปรุงสุกร้อน ใช้ช้อนตนเอง รักษาระยะห่างไม่น้อยกว่า 1-2 เมตร กรณีอยู่ในบริเวณที่ผู้คนพลุกพล่านให้ใช้หน้ากากอนามัยหรือหน้ากากผ้า (ศูนย์ปฏิบัติการภาวะฉุกเฉิน กรมควบคุมโรค, 2563) ซึ่งการอาบน้ำ โดยพุทธบัญญัติสิกขาบทห้ามภิกษุอาบน้ำเมื่อเวลาเย็นไม่ถึงเดือน ยกเว้นหากมีอากาศร้อน หรือป่วยไข้ ไม่สบาย หรือทำงานจนเหงื่อชุ่ม การดูแลที่ใช้ผ้าชุบน้ำเช็ดร่างกายเพื่อให้ร่างกายสดชื่น ข้อปฏิบัติดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าพระพุทธองค์ทรงกำหนดถึงความสำคัญของการอาบน้ำเพื่อชำระร่างกายให้สะอาดจากเชื้อโรค ไม่ก่อให้เกิดโรคผิวหนังต่าง ๆ ที่ปรากฏชื่อโรคมามากมายในพระไตรปิฎก นอกจากการอาบน้ำแล้วยังมีบทบัญญัติในการใช้ไม้สัพัน ภิกษุไม่พึงใช้เครื่องประดับหู ไม่พึงไว้ผมยาว ไม่พึงดูเงาหน้าที่คันทอง ไม่พึงไว้หนวดยาว ให้ตัดเล็บมือเสมอเนื่อ ให้แกะขี้เล็บได้

การรักษาความสะอาดขณะรับประทานอาหาร การหมั่นล้างมือให้สะอาดก่อนรับประทาน อาหาร และควรรับประทานอาหารแยกภาชนะต่างหาก หรือใช้เป็นส่วนตัว เช่น ใช้จานข้าว ช้อน บาตรเฉพาะ ตนเอง การแยกภาชนะใช้สอดคล้องตามมาตรการป้องกันและควบคุมการแพร่ระบาดของโควิด-19

การล้างบาตรและผึ่งแดดให้แห้งก่อนเก็บ ไม่ใช่ของใช้ส่วนตัวร่วมกับผู้อื่น ไม่พึงเคาะเสนาะ สนะไต้ลม พรหมปูพื้นให้ผึ่งแดด แล้วให้ทำความสะอาดโดยการตบ ส่วนที่วางรองเท้าให้ผึ่งแดดแล้วเช็ด เป็นการ ทำลายเชื้อและปราศจากเชื้อโดยใช้ความร้อนชื้น (moist heat) การต้มน้ำเดือดที่อุณหภูมิ 100 องศาเซลเซียส สามารถทำลายเชื้อจุลินทรีย์ได้เป็นส่วนใหญ่ ยกเว้นจุลินทรีย์ที่มีสปอร์ และการใช้แสงแดดเป็นวิธีการทำลาย เชื้อเชื้อโรคที่รังสีอัลตราไวโอเลต (Ultraviolet : UV) สามารถฆ่าเชื้อจุลินทรีย์ รังสีทำให้กรดนิวคลีอิกและ โปรตีนของจุลินทรีย์เสียหายไป ช่วยลดปริมาณจุลินทรีย์ก่อโรคได้ แต่มีข้อจำกัดจากมีอำนาจทะลุทะลวงต่ำ จึงต้องให้รังสีนี้สัมผัสโดยตรงกับเชื้อจุลินทรีย์ เช่น การตากผ้า การผึ่งแดด เป็นต้น

การนั่งห่างกันเว้นช่วงหัตถบาต ซึ่งคำว่า“หัตถบาต”แปลว่า บ่วงมือใช้เรียกการนั่งของ พระสงฆ์ในการทำสังฆกรรมเพื่อแสดง ความสามัคคีความพร้อมเพรียง โดยนั่งเว้นระยะห่างกันตามพระวินัย กำหนดอยู่ในที่ประชุมโดยไม่นั่งแยกกันหรือลุกขึ้นเดินระหว่างการประชุม เป็นระยะที่ใกล้ตัวชั่วคราวหนึ่งเหยียด แขนออกไปจับตัวอีกคนหนึ่งได้หัตถบาต (สมบัติ ประจยุศานต์, 2563) หากภิกษุอาพาธ ได้จัดให้พักรักษาที่คิ ลานศาลาหรือศาลาสำหรับป่วยใช้ ให้งดเว้นการทำสังฆกรรม กำหนดให้จัดหากระโถนถ่มน้ำลายและหม้อ อุจจาระ ซึ่งข้อกำหนดดังกล่าวมีเนื้อหาสอดคล้องกับหลักการกักตัวหรือแยกผู้ป่วย ตามมาตรการป้องกันและ ควบคุมการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19

การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม พุทธบัญญัติ “จักไม่ถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะหรือบ้วนน้ำลายลงบน ของเขียว” “...ลงในน้ำ” ห้ามทำลายต้นไม้ การขับถ่ายปัสสาวะ อุจจาระ ไม่ให้ยืนถ่าย และห้ามเหยยะมูล ฝอย ปฏิเสธข้ามฝาหรือกำแพง ซึ่งถือเป็นการป้องกันและแพร่กระจายเชื้อไปสู่ผู้อื่น และการป้องกันสัตว์นำโรค ทรงอนุญาตกุฎิกันยุงสัปปะตุง เป็นการแสดงถึงความไม่เบียดเบียนต่อสิ่งมีชีวิต ไม่ใช่สารเคมีในการฆ่าสัตว์ อย่างเช่นในยุคปัจจุบัน และทรงออกมาตรการป้องกันและควบคุมการแพร่ระบาด โดยห้ามบรรพชาผู้ที่เป็โรค เรื้อน โรคฝี โรคกลาก โรคมอคร่อ และโรคลมบ้าหมู เป็นวิธีการจัดอนามัยสิ่งแวดล้อมได้ถูกสุลักษณะ

การออกกำลังกาย นับเป็นวิธีที่สามารถช่วยป้องกันและชะลอการเกิดโรค พระพุทธเจ้าทรง แนะนำให้เดินจงกรม กำหนดให้ภิกษุออกบิณฑบาตทุกวัน ถือเป็นการออกกำลังกายด้วยการเดินเป็นสิ่งที่ดี การออก กำลังกายที่สม่ำเสมอจะส่งผลให้ร่างกาย (กล้ามเนื้อ) มีความแข็งแรง มีความสดชื่น กระฉับกระเฉง เป็นต้น และการทำอารมณให้เข้มข้น

กล่าวโดยสรุป การผสมกลมกลืนที่ลงตัวระหว่างการแพทย์และศาสนาพุทธที่มีมายาวนาน จนถึงปัจจุบัน พระสงฆ์ในเอเชียใต้และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ให้การรักษาคนไข้ที่ป่วยด้วยโรคต่าง ๆ อีกทั้ง วัดหลายแห่งในประเทศไทยก็มีสถานพยาบาลให้การช่วยเหลือผู้เจ็บป่วย ซึ่งมีความแตกต่างอย่างชัดเจนจาก อารยธรรมตะวันตกที่แยกขาดจากกัน แนวปฏิบัติวิถีพุทธปัญญาเกี่ยวกับภาวะวิกฤตโรคสมัยพุทธกาล น่าจะเป็น ภาพสะท้อนสู่มาตรการป้องกันและควบคุมโรคโควิด-19 ไม่ว่าจะเป็นการกักกันแยกผู้ป่วย การล้างมือ การทำ ความสะอาดร่างกายและที่อยู่อาศัย การเว้นระยะห่างทางสังคมอย่างน้อย 1-2 เมตร การกินร้อนช้อนตนเอง ซึ่งเป็นมาตรการทางกายภาพที่คนในยุคปัจจุบันมุ่งเฉพาะด้านนี้เท่านั้น จึงน่าจะนำมาตรการทางใจมาร่วมเป็น พลังในการสร้างศรัทธา ความเชื่อมั่นต่อประชาชนที่อยู่ในยุคข้อมูลข่าวสารเทคโนโลยีที่ทันสมัย เรียกกันว่า “โลกไร้พรมแดน” ประกอบเป็นองค์รวม (Holistic) สู่สุขภาพที่ดี นั่นเอง

บทสรุป

ในยุคปัจจุบันประเทศไทยกำลังประสบภาวะวิกฤตโรคสู่เศรษฐกิจ หรือ “เจ็บ จน อวิชา (ความไม่รู้)” ในภาษาธรรมที่ประชาชนยึดมั่นถือมั่นในโลกธรรมโดยเฉพาะวัตถุนิยม ให้คุณค่าทางกายภาพ ละคุณค่าทางจิตใจ สู่วิถีชีวิตทางลบ เกิดทุกข์เวทนา แต่มุมมองของพระพุทธศาสนาต่อวิกฤตการณ์โรคระบาดจะตรงข้ามกับทางโลก คือ เป็นบวก การเกิดโรค ตามมัทสนะของพระพุทธศาสนาถือเป็นธรรมชาติอย่างหนึ่งและการใช้ชีวิตอย่างไม่ประมาท มีสัมมาทิฐิ มุมมองหรือท่าทีของตามวิถีพุทธ โรคเป็นธรรมชาติของสรรพสิ่งอยู่แล้ว ไม่มองเพียงเชื้อก่อโรค ที่มุ่งพิชิตโรคเท่านั้น จึงให้คุณค่ากับความเป็นมนุษย์ที่ประกอบทั้งกายและใจอย่างเป็นระบบมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องซึ่งกันและกัน ถือเป็นอีกมิติทางการรักษาสุขภาพอนามัย

ประวัติศาสตร์สุขภาพ ได้บันทึกเกี่ยวกับโรคที่ได้คร่าชีวิตมวลมนุษย์ไปหลายล้านคนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ได้แก่ โรคไข้ทรพิษหรือฝีดาษ เพียงโรคเดียวที่ผลิตวัคซีนป้องกันได้เท่านั้น บางโรคยังคงมีอยู่ในปัจจุบันไม่ว่าจะเป็นกาฬโรค อหิวาตกโรค ไข้หวัดต่าง ๆ ไข้หวัดนก จนกระทั่งปัจจุบันเชื้อไวรัสได้พัฒนากลายพันธุ์ไปเรื่อย ๆ จนกลายเป็นโควิด-19 ดูเหมือนว่าความรู้วิทยาการที่เรียกว่าวิทยาศาสตร์การแพทย์สมัยใหม่ตามไม่ทัน แนวทางแก้ปัญหาที่หลายประเทศมุ่งผลิตวัคซีนสร้างภูมิคุ้มกันหรือผลิตยาใหม่ ๆ ที่จะฆ่าเชื้อไวรัสให้หมดไปเท่านั้น ยังคงเป็นแนวคิดเฉพาะพิชิตเชื้อโรคทางด้านกายภาพเท่านั้น สำหรับวิถีพุทธปัญญา สมัยพุทธกาลที่ประสบกับภาวะวิกฤตโรคระบาดหรือโรคติดต่อเฉกเดียวกับปัจจุบัน ให้ความสำคัญทางด้านจิตใจอย่างยิ่ง กอปรด้วยความรักความเมตตาในการดูแลทางกาย ก่อให้เกิดความศรัทธา เชื่อมมั่นในคุณพระรัตนตรัยอย่างเช่นทำให้โรคระบาดในเมืองไพศาลีสงบลง มีปฐมบทแห่งการบัญญัติให้สงฆ์ช่วยกันดูแลผู้ป่วยไข้ ผู้ที่จะเป็นพยาบาลต้องมีทั้งความรู้และคุณธรรม รู้จักยา มีจิตเมตตา ไม่เห็นแก่อาภิสสินจ้าง ซึ่งเป็นรากฐานให้กับวิชาชีพทางการแพทย์และสาธารณสุขในปัจจุบันได้เป็นแบบอย่างที่ดี แม้ผู้ที่เจ็บป่วยในวาระสุดท้ายได้รับการชี้แนะให้เข้าใจความเป็นจริงของชีวิต จากไปอย่างสงบ สุข เช่น พระติสสะผู้มีกายเปื่อยเน่า แทนการยื้อชีวิตด้วยเครื่องมือวิทยาการแพทย์สมัยใหม่ที่ทำให้ผู้ป่วยจากไปอย่างโดดเดี่ยว

มนุษยชาติได้ใช้ศาสนาเป็นหลักในการดำเนินชีวิตตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ดังนั้น เมื่อเกิดภาวะวิกฤตโรคการแสวงหาทางออกด้วยวิถีแห่งพุทธปัญญาเป็นสิ่งที่สามารถพิสูจน์ เป็นตัวชี้วัดและแนวปฏิบัติเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล สู่อำนาจความสำเร็จร่วมกันทั้งภาวะเศรษฐกิจและสังคม ดังที่ประชาชนตั้งเป้าหมายชีวิตถึงความสุข สงบ จนถึงพระนิพพานนั่นเอง หลักพุทธปัญญากับภาวะวิกฤตโรค แนวทางการป้องกันโรค 5 อ 1 ศ นั่นคืออนามัยส่วนบุคคล อาหารและน้ำดื่ม การเว้นระยะห่าง อนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ออกกำลังกายอย่างสม่ำเสมอ ทำอารมณ์จิตใจแจ่มใส และประพฤติดนอยู่ในศีล ไม่ดื่มสุราเมรัยไม่สูบบุหรี่ เป็นภาพสะท้อนให้กับมาตรการป้องกันและควบคุมการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ไม่ว่าจะเป็นการอาบน้ำชำระร่างกายให้สะอาด การล้างมือบ่อย ๆ การรับประทานอาหารที่มีคุณค่าและมีประโยชน์ กินร้อนช้อนตนเอง การเว้นระยะห่างในสังฆกรรม หรือประชาชนเป็นการเว้นระยะห่างทางสังคม จึงควรจัดมาตรการป้องกันด้านจิตใจควบคู่ไปด้วย ต้องอาศัยคุณธรรม หลักพุทธปัญญาให้ความละเอียดลึกซึ้งในเรื่องอายตนะที่ 6 คือจิตและธรรมารมณ์ มีความรัก ความเมตตาเป็นพื้นฐานในจิตใจ คุณแห่งพระรัตนตรัย ความบริสุทธิ์ใจเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยจรรโลงโลก (Health the World) ให้รอดพ้นภาวะวิกฤตโรค (Crisis's Disease)

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงสาธารณสุข. (2563). *แนวทางปฏิบัติด้านสาธารณสุข เพื่อการจัดการภาวะระบาดของโรคโควิด-19*
 ในข้อ กำหนดออกตามความในมาตรา 9 แห่งพระราชกำหนดการบริหารราชการ ในสถานการณ์ฉุกเฉิน
 พ.ศ. 2548 (ฉบับที่ 1). นนทบุรี: กระทรวงสาธารณสุข.

- ป.หลงสมบุญ. (2548). *พจนานุกรมบาลี-ไทย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา.
- มหาวิทยาลัยเกษตรราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พรรณวิภา บรรณเกียรติ. (2548). *ช่วยได้อย่างไรเมื่อจิตใจตื่นตระหนก*. มศว.ชุมชน, ปีที่ 2 (4) 3, 8.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์*. (พิมพ์ครั้งที่ 23). กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิธรรมทานกุศลจิต, 2558.
- _____. *การแพทย์ยุคใหม่ในพุทธทัศน์*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก, 2550.
- _____. (2551). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. (พิมพ์ครั้งที่ 16). กรุงเทพฯ: บริษัท เอส.อาร์.พรินต์ติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด.
- คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2558). *คู่มือประโยค 1-2 อรรถกถาธรรมบท ภาค 1 แปลโดยอรรถ*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- Microorganism. *บทที่ 7 การกำจัดและการยับยั้งการเจริญของจุลินทรีย์*. สืบค้นเมื่อวันที่ 12 สิงหาคม 2563, จาก <http://microorganism-cowboy2007.blogspot.com/2010/06/blog-post.ascstu.html>.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2554). *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 7 รอบ 5 ธันวาคม 2554*. สืบค้นเมื่อวันที่ 12 สิงหาคม 2563, จาก <https://dictionary.apps.royin.go.th/index.php>.
- ศูนย์ปฏิบัติการภาวะฉุกเฉิน กรมควบคุมโรค. (2563). *รายงานสถานการณ์โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ฉบับที่ 221 วันที่ 11 สิงหาคม 2563*. สืบค้นเมื่อ 12 สิงหาคม 2563, จาก <https://ddc.moph.go.th/viralpneumonia/file/situation/situation-no221-110863n.pdf>.
- ศูนย์ปฏิบัติการภาวะฉุกเฉิน กรมควบคุมโรค. (2563). *รายงานสถานการณ์โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ฉบับที่ 221 วันที่ 10 สิงหาคม 2563*. สืบค้นเมื่อวันที่ 12 สิงหาคม 2563, จาก <https://ddc.moph.go.th/viralpneumonia/file/situation/situation-no221-110863n.pdf>.
- ศูนย์ปฏิบัติการภาวะฉุกเฉิน กรมควบคุมโรค. (2563). *รายงานสถานการณ์โรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา 2019 ฉบับที่ 221 วันที่ 11 สิงหาคม 2563*. สืบค้นเมื่อวันที่ 12 สิงหาคม 2563, จาก <https://ddc.moph.go.th/viralpneumonia/file/situation/situation-no221-110863n.pdf>. [12 สิงหาคม 2563].
- สมบัติ ประจักษ์. (2563). *รายงานวิจัยการกำหนดพื้นที่สังฆกรรมตามพุทธบัญญัติ*. สืบค้นเมื่อวันที่ 12 สิงหาคม 2563, จาก <https://architservice.kku.ac.th/wp-content/uploads/2017/06/009-สมบัติ-ประจักษ์.pdf>.

การส่งเสริมความมั่นคงแห่งชาติด้วยพระพุทธศาสนา

Promoting National Security through Buddhism

ชญาดา เข้มเพชร

Chayada Kempetch

กองบัญชาการกองทัพไทย

Royal Thai Armed Forces Headquarters, Thailand

Corresponding Author's Email: kaizanaja@hotmail.com

Received February 7, 2022; Revised March 20, 2022; Accepted May 10, 2022

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอแนวคิดการส่งเสริมความมั่นคงของชาติด้วยพระพุทธศาสนาในการศึกษาอบรมหลักสูตรต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เนื้อหาอธิบายถึง ความมั่นคงแห่งชาติ กำลังอำนาจแห่งชาติ และการปรับเปลี่ยนมุมมองจากการใช้อำนาจแบบแข็ง (Hard Power) เป็นการให้ความสำคัญกับการใช้อำนาจแบบอ่อน (Soft Power) เพื่อส่งเสริมความมั่นคงของชาติในปัจจัยเชิงระดับ และปัจจัยเชิงมิติ สรุปได้ว่าพระพุทธศาสนาสามารถนำมาเป็นหลักคิดในการศึกษาความมั่นคงแห่งชาติ ในมิติต่าง ๆ ได้ ดังนี้ 1) มิติด้านการเมือง ด้วยการปกครองระบอบ “ธรรมาธิปไตย” ยึดหลัก “อปริหานิยธรรม 7” เป็นธรรมนูญ บริหารบ้านเมืองด้วยหลัก “ราชสังคหวัตถุ 4” ผู้นำมีคุณสมบัติตามหลัก “ทศพิธราชธรรม” และประชาชนปฏิบัติตามหลัก “ตามรอยพระยุคลบาท” และ “ศีลห้า” 2) มิติด้านเศรษฐกิจ ด้วยหลัก “ทิฏฐธัมมิกัตถ 4” และหลัก “ปาปณิกธรรม 3” 3) มิติด้านสังคมจิตวิทยา ด้วยหลัก “ไตรสิกขา” “อริยมรรค” และพัฒนาสัมมาทิฐิด้วย “ปรัโตฆะสะ” และ “โยนิโสมนสิการ” 4) มิติด้านการทหาร ด้วยหลัก “ทศพิธราชธรรม” และ 5) มิติด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร ด้วยหลัก “กัลยาณมิตรธรรม 7”

คำสำคัญ: ความมั่นคงแห่งชาติ, พระพุทธศาสนา, ธรรมาธิปไตย, ทิฏฐธัมมิกัตถ 4, โยนิโสมนสิการ, กัลยาณมิตรธรรม 7

Abstract

This study aims to present the concept of promoting national security through Buddhism in relevant educational training courses aspects national security. Describe national security; national power and the shift in perspective from Hard Power to focus on Soft Power to promote national security both level factor and dimensional factors. The finding were: 1) Political doctrine of “Dhammadhipateyya” promoted by “Aparihaniyadhamma” as a principle, four bonds of fellowship “Sangaha-vatthu” as main administration, and Ten Royal Virtues (Dasarajadhamma) for governance, as well as five precepts of commitments to abstain from killing living beings, stealing, sexual misconduct, lying and intoxication; 2) Economy aspect based on four principles of “Ditthadhammikattha 4” and three principles of “Papanikadhamma 3”; 3) The Socio-psychology aspect of “Tri - Sikkha” and “Maggā” to

develop right view of “Paratoghosa” and “Yonisomanasikàra”; 4) Military aspect based on “Dasaràjadhmma”; 5) 5nformation, Communication and Technology aspect based on “Kalyàõamitta-dhamma 7”.

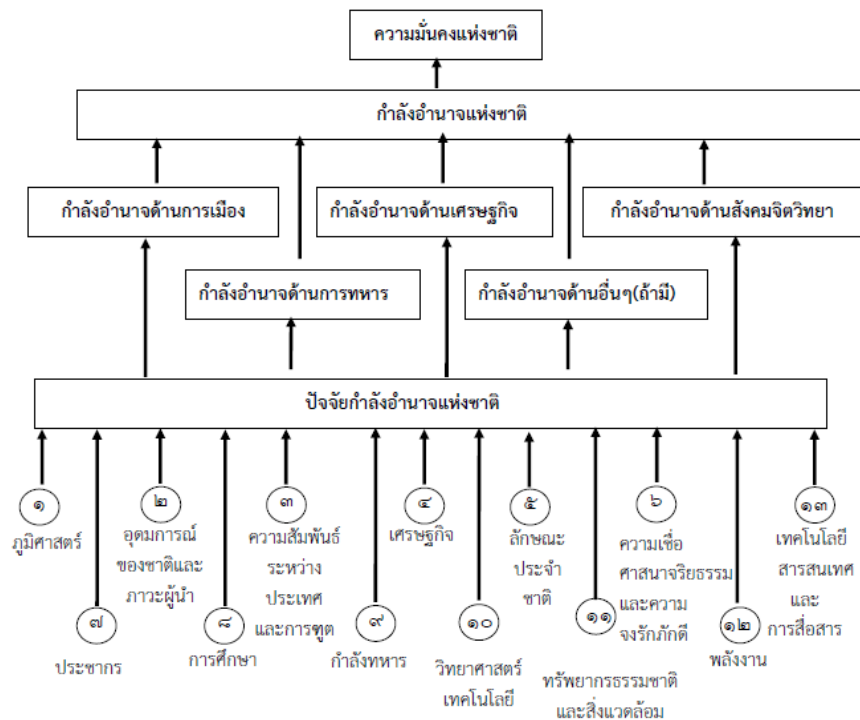
Keywords: National Security, Buddhism, Dhammadhipateyya, Ditthadhammikattha 4, Yonisomanasikara, Kalyàõamitta-dhamma 7

บทนำ

ในห้วงเวลานี้ ดูเหมือนคำว่า “**ความมั่นคงแห่งชาติ**” จะกลายเป็นประเด็นร้อนสำหรับสังคมไทย โดยเกิดปรากฏการณ์และกระแสสังคมในการเปรียบเทียบความมั่นคงทางทหารกับความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ซึ่งแท้ที่จริงแล้ว ทั้งสองส่วนล้วนแล้วแต่เป็นองค์ประกอบเชิงมิติที่สำคัญกับความมั่นคงแห่งชาติทั้งสิ้น ดังนั้น บทความนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่ออธิบายความหมายของความมั่นคงแห่งชาติ กำลังอำนาจแห่งชาติ และเสนอ แนวคิดการส่งเสริมความมั่นคงของชาติด้วยพระพุทธศาสนาในการศึกษาอบรมหลักสูตรต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง แต่ไม่ได้รื้อราธิบายในประเด็นร้อนดังกล่าว

“**ความมั่นคงแห่งชาติ**” หมายถึง ความอยู่รอดปลอดภัย (Survival) ความเจริญก้าวหน้า (Growth) และความพร้อมที่จะเผชิญกับสถานการณ์หรือภัยคุกคาม (Threats) ทุกรูปแบบ ทั้งนี้ ความมั่นคงของชาติจะพิจารณาจากปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ 1) ปัจจัยเชิงระดับ (Level Factor) แบ่งเป็น ความมั่นคงของบุคคล ความมั่นคงของกลุ่มผู้ปกครอง และความมั่นคงของชาติ และ 2) ปัจจัยเชิงมิติ (Dimensional Factor) แบ่งเป็น มิติด้านการเมือง มิติด้านการป้องกันประเทศ มิติด้านเศรษฐกิจ มิติด้านสังคม และมิติอื่น ๆ ซึ่งทั้ง 2 ปัจจัยไม่ได้ยึดรัฐเป็นหลักในการพิจารณา แต่คำนึงถึงประชาชนและสังคมเป็นสำคัญ โดยมองว่ารัฐไม่มีตัวตนที่แท้จริง แต่ประชาชนต่างหากที่เป็นฐานอำนาจที่แท้จริงของประเทศ หากรัฐไม่ให้ความสำคัญอย่างแท้จริงกับความอยู่รอดปลอดภัยของประชาชน รัฐจะดำรงอยู่ไม่ได้ ทั้งนี้ การศึกษาเรื่องความมั่นคงแห่งชาติในประเทศไทย นิยมศึกษาผ่านหลักสูตรต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ตามองค์ประกอบของความเป็นชาติที่สำคัญ 4 ประการ คือ 1) ประชากร 2) ดินแดน 3) รัฐบาล และ 4) อำนาจอธิปไตย บนแนวคิดว่าการที่ชาติจะมีความมั่นคงได้นั้น จำต้องมีพื้นฐานมาจากการมี “**กำลังอำนาจของชาติ**” (National Power) ที่เข้มแข็ง หรือ มีศักยภาพเพียงพอเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในปกป้องผลประโยชน์ของชาติ (National 5nterests)

กำลังอำนาจของชาติ (National Power) หมายถึง ความสามารถของชาติ รัฐ หรือ ประเทศในอันที่จะก่อให้เกิดอิทธิพลแก่รัฐ หรือ ประเทศอื่น ๆ ในการชักจูงใจให้กระทำการหรือดำเนินการให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของตน หรือ ทำให้ผลประโยชน์ของชาติบรรลุผล กำลังอำนาจของชาติมีหลากหลาย ทั้งแบบมีตัวตนและไม่มีตัวตน ทั้งรูปธรรมและนามธรรม ประกอบด้วย กำลังอำนาจด้านการเมือง กำลังอำนาจด้านเศรษฐกิจ กำลังอำนาจด้านสังคมจิตวิทยา กำลังอำนาจด้านการทหาร และกำลังอำนาจด้านอื่น ๆ เช่น วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี พลังงานและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร โดยความเข้มแข็งของกำลังอำนาจแห่งชาติจะขึ้นอยู่กับ การส่งเสริมจากปัจจัยกำลังอำนาจที่สำคัญ รายละเอียดดังแผนภาพที่ 1

แผนภาพที่ 1 แสดงความสัมพันธ์ของความมั่นคงแห่งชาติ กำลังอำนาจแห่งชาติ และปัจจัยกำลังอำนาจแห่งชาติ (วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร, 2554)

สาระสำคัญของความมั่นคงแห่งชาติ คือการมุ่งเน้นที่ประโยชน์และความผาสุกของประชาชนเป็นหลักสำคัญ ดังจะเห็นได้จากพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ในพิธีถวายสัตย์ปฏิญาณตนและสวนสนามของทหารรักษาพระองค์ เมื่อวันที่ 2 ธันวาคม 2544 ณ ลานพระบรมรูปทรงม้า พระราชวังดุสิต กรุงเทพมหานคร ความว่า “...ประเทศชาตินั้นประกอบด้วยผืนแผ่นดินกับประชาชน และผืนแผ่นดินนั้นเป็นที่เกิด ที่อาศัย ที่อำนวยการประโยชน์สุข ความมั่นคงร่มเย็นแก่ประชาชน ให้สามารถรวมกันอยู่เป็นปึกแผ่นเป็นชาติได้ ความมั่นคงปลอดภัยของประเทศจึงมิได้อยู่ที่การปกป้องรักษาผืนแผ่นดินไว้ด้วยแสนยานุภาพแต่เพียงอย่างเดียว หากจำเป็นที่ประชาชนจะต้องมีความพัฒนาผาสุก ปราศจากทุกข์ยากเข็ญด้วย” (วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร, 2554)

การส่งเสริมความมั่นคงแห่งชาติด้วยพระพุทธศาสนา

การศึกษาเรื่องความมั่นคงแห่งชาติในประเทศไทย มีแนวคิดตามองค์ประกอบของความเป็นชาติเป็นหลักตามที่กล่าวข้างต้น เป็นการสะท้อนถึงการให้ความสำคัญด้านรูปธรรมในเชิงโครงสร้าง ซึ่งเป็นการใช้อำนาจแบบแข็ง (Hard Power) และเป็นฐานคิดสำคัญในหลักสูตรต่าง ๆ ด้านความมั่นคง อาทิ หลักสูตรการป้องกันราชอาณาจักร และหลักสูตรที่เกี่ยวข้องกับยุทธศาสตร์ชาติ ในขณะที่บทความนี้จะชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของความมั่นคงแห่งชาติด้านนามธรรม อันประกอบด้วย 1) ความเป็นธรรมของสังคม 2) ความจงรักภักดีต่อชาติ 3) ความรู้สึกที่ดีของประชาชนที่มีต่อรัฐบาล 4) นิสยประจำชาติ และ 5) ความสัมพันธ์ระหว่างคนในครอบครัวและกลุ่มสังคม (เกษงา มีบุญลือ, 2553) และเสนอแนวคิดการส่งเสริมความมั่นคงของชาติด้วยพระพุทธศาสนาในปัจจัยเชิงระดับ (Level Factor) บุรณาการกับปัจจัยเชิงมิติ (Dimensional Factor) ซึ่งเป็นการให้ความสำคัญกับการใช้อำนาจแบบอ่อน (Soft Power)

จากแผนภาพที่ 1 จะเห็นได้ว่าศาสนาเป็นหนึ่งในปัจจัยกำลังอำนาจแห่งชาติที่สำคัญ และมีบทบาทสำคัญกับความมั่นคงแห่งชาติด้านนามธรรมอย่างน้อย 2 ประเด็น คือ นิสัยประจำชาติ และความสัมพันธ์ระหว่างคนในครอบครัวและกลุ่มสังคมต่าง ๆ ด้วยเหตุผลว่าศาสนาเป็นองค์ประกอบหลักของระบบคุณค่าของสังคม หรือ Social Value (พิทยา สายหู, 2544) จากการที่คนไทยนับถือพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาหลัก นับตั้งแต่เริ่มเผยแพร่เข้ามาในประเทศไทยสมัยกรุงสุโขทัยเป็นราชธานีจนถึงยุคปัจจุบัน เนื่องมาจากพระธรรมคำสั่งสอนขององค์สัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นคำสอนที่สอดคล้องกับอุปนิสัยของคนไทยที่มีปรัชญาในการดำเนินชีวิตเรียบง่าย ถึงแม้ว่าในปัจจุบัน สังคมไทยจะมีการเปลี่ยนแปลงแนวคิดที่มาพร้อมกับความทันสมัยและกระแสโลกาภิวัตน์หลายประการ แต่พระพุทธศาสนาก็ยังคงมีความทันสมัยและเป็นหนึ่งในทรัพยากรหลักด้าน Soft Power หรือ Core Soft Power Resources (กิตติ ประเสริฐสุข และคณะ, 2560) เป็นตัวแทนของวัฒนธรรม (Culture) และ ค่านิยม (Value) ที่สำคัญของไทย สามารถนำมาใช้ในการส่งเสริมความมั่นคงแห่งชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการศึกษาอบรมหลักสูตรต่าง ๆ ด้านความมั่นคงได้เป็นอย่างดี (พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมมจิตโต), 2555) อธิบายพอสังเขป ได้ดังนี้

- 2.1 พระพุทธศาสนากับการส่งเสริมความมั่นคงแห่งชาติด้านการเมือง
- 2.2 พระพุทธศาสนากับการส่งเสริมความมั่นคงแห่งชาติด้านเศรษฐกิจ
- 2.3 พระพุทธศาสนากับการส่งเสริมความมั่นคงแห่งชาติด้านสังคมจิตวิทยา
- 2.4 พระพุทธศาสนากับการส่งเสริมความมั่นคงแห่งชาติด้านการทหาร
- 2.5 พระพุทธศาสนากับการส่งเสริมความมั่นคงแห่งชาติด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร

สื่อสาร

1. พระพุทธศาสนากับการส่งเสริมความมั่นคงแห่งชาติด้านการเมือง

การเมือง (Politics) เกิดจากการที่มนุษย์เป็นสัตว์สังคม มีการอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม พัฒนาเป็นชุมชนเป็นรัฐ และมีการสถาปนาระบบการเมืองการปกครองที่แตกต่างกัน โดยมีรัฐบาลเป็นผู้ใช้อำนาจอธิปไตย (ลิขิต ธีรเวคิน, 2553) พัฒนาการของการเมืองเริ่มจากชาวเอเธนส์ ที่มองการเมืองเป็นเรื่องของการแสวงหาอำนาจและผลประโยชน์ ต่อมาในตอนต้นของศตวรรษที่ 19 ชาวยุโรปมองว่า รัฐ คือโครงสร้างของการบริหารที่มีความสลับซับซ้อนโดยมีการเมืองเป็นระบบปฏิบัติการ สำหรับในยุคปัจจุบัน นักวิชาการด้านรัฐศาสตร์มองการเมืองในลักษณะของหน้าที่ คือ การเมืองเป็นเรื่องของการกำหนดนโยบายสาธารณะและการกำกับให้เป็นไปตามนโยบายที่กำหนดไว้ (ศิริพงษ์ ลดาวัลย์ ณ อยุธยา, 2551) นอกจากนี้ การเมืองยังเป็นเรื่องของอำนาจและการจัดสรรอำนาจ (Power Sharing) (บุญทัน ดอกไธสงค์, 2548) และเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสถาบัน และองค์กรในสังคม มีอำนาจเด็ดขาดครอบคลุมการสถาปนาเรื่องต่าง ๆ การรักษาความเป็นระเบียบเรียบร้อย การทำให้จุดประสงค์ร่วมกันของสมาชิกในสังคมบังเกิดผล ตลอดจนการประนีประนอมความคิดเห็นที่แตกต่างของคนในสังคม (Pennock, J. Roland (James Roland) and Smith, David G., 1964) กล่าวได้ว่า การเมืองเป็นเรื่องของอำนาจ สถาบัน และองค์กรในสังคม ในการกำหนดและกำกับดูแลนโยบายสาธารณะเพื่อให้สังคมอยู่ร่วมกันโดยสงบสุข สำหรับในมุมมองเชิงระบบ (Systems Theory) อธิบายว่าการเมืองประกอบด้วย ชุมชนทางการเมือง (Political Community) ระบบการปกครองจากระบบการเมือง (Political Regime) และผู้ใช้อำนาจอธิปไตยหรือรัฐบาลหรือเจ้าหน้าที่การเมือง (Political Authorities) โดยความหมายของชุมชนทางการเมืองคือรัฐและประชาชน ระบบการเมืองคือการปกครอง และผู้ใช้อำนาจอธิปไตยคือรัฐบาล นั่นเอง (ลิขิต ธีรเวคิน, 2553)

สำหรับแนวคิดตามหลักพระพุทธศาสนา อธิบายว่าการเมืองเป็นอำนาจสูงสุดในการปกครอง หรือ “อธิปไตย” (อธิปไตยยะ) (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2538) แบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ 1) อัตตาธิปไตย คือ ความมีตนเป็นใหญ่ 2) โลกาธิปไตย คือ ความมีโลกเป็นใหญ่ คำนึงถึงค่านิยมของคนในสังคม และสังคมโลก และ 3) ธรรมาธิปไตย คือความมีธรรมเป็นใหญ่ หรือ การยึดถือธรรมเป็นหลักในการปกครอง ถือหลักการ ความดีงาม และเหตุผลเป็นใหญ่ พระพุทธศาสนาถือว่า “ธรรมาธิปไตย” เป็นสิ่งสำคัญที่สุดในการปกครอง ประกอบด้วย 2 องค์ประกอบ คือ ผู้ปกครองที่มีธรรมะ (มุขบุรุษที่ดี) และ ประชาชนมีธรรมะ (สัมมาชน) อธิบายได้ ดังนี้

1.1 ผู้ปกครองที่มีธรรมะหรือมุขบุรุษที่ดี มีความหมายครอบคลุมระบบการเมือง (Political Regime) และ ผู้ใช้อำนาจรัฐ หรือ รัฐบาล หรือ เจ้าหน้าที่การเมือง (Political Authorities) ได้แก่

1) ระบบการเมือง (Political Regime) พระพุทธองค์สอนว่าระบบการปกครองหรือ ระบบการเมืองที่ดี ผู้ปกครองต้องยึดหลัก “อปริหานิยธรรม 7” (condition of welfare) (มหามกุฏราช วิทยาลัย, 2538) คือ ธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งความไม่เสื่อม 7 ประการ ได้แก่ (1) ความขยันหมั่นเพียร ประชุมกัน เนื่องนิตย (2) ความสามัคคี พร้อมเพรียง และทำกรณียกิจของรัฐ (3) ตั้งอยู่ในหลักปรัชญาของตน ไม่บัญญัติ สิ่งที่ไม่ได้บัญญัติ ไม่ถอนสิ่งที่บัญญัติแล้ว ประพฤติตามธรรม เดินตามที่เป็นอยู่ได้ไว้แล้ว (4) มีที่ปรึกษา ไม่ใช่ อำนาจเผด็จการ เคารพ นับถือ และเชื่อฟังคำของผู้เป็นใหญ่ (5) ไม่ลุ่มหลงมัวเมาในกามคุณ (6) รักษา วัฒนธรรมเดิมของตน ยึดหลักการพึ่งพิงไปจุลงแมลงงูมุ่งไปสู่ดอกไม้เพื่อหมายน้ำหวาน หรือ รับความรู้จาก ความเชื่อและวัฒนธรรมนั้น ๆ และผสมเกสรหรือเผยแพร่คำสอนที่ถูกต้อง โดยไม่ทำให้ดอกไม้หรือวัฒนธรรม ดั้งเดิมของดินแดนนั้น ๆ ต้องบอบช้ำ จนพัฒนากลายเป็นภูมิความรู้ที่เป็นเอกลักษณ์อันเป็นผลลัพธ์จากผสม เกสรหรือคำสอนที่ถูกต้อง (7) อุปถัมภ์ศาสนาหรือมีศาสนาประจำชาติ อปริหานิยธรรม 7 นับว่าเป็น รัฐธรรมนูญที่พระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงประทานแก่ราชวงศ์ทั้ง 8 ผู้ปกครองแคว้นวัชชี ณ สารัน ททเจตีย์ ในสมัยพุทธกาล (พระมหาวันทนา ปญญาทีโป, 2561)

2) ผู้ใช้อำนาจรัฐหรือรัฐบาล หรือ เจ้าหน้าที่การเมือง (Political Authorities) ต้องมี ธรรมะเพื่อการบริหารบ้านเมืองและเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจประชาชน หรือ หลักการสงเคราะห์ประชาชน เพื่อให้บ้านเมืองสงบสุข เรียกว่า “สังคหัตถุของผู้ครองแผ่นดิน” หรือ “ราชสังคหัตถุ 4” (มหามกุฏราช วิทยาลัย, 2538) ได้แก่ (1) สัสสมะระ ความฉลาดในการบำรุงพืชพันธุ์ธัญญาหาร เป็นหลักธรรมสำหรับผู้นำทุกระดับให้มีความสามารถในการบริหารจัดการ เพื่อที่จะให้ประชาชนอยู่ดีกินดี ไม่เกิดความขัดแย้ง (2) ปุริส เมระ ความฉลาดในการบำรุงข้าราชการ รู้จักส่งเสริมคนดีมีความสามารถ รู้จักบริหารคน (3) สัมมาปาสะ ความรู้จักผูกผสมานรวมใจประชาชนด้วยการส่งเสริมอาชีพ และ (4) วาขเปยะหรือวาจาเปยะ ความมีวาจาอัน ดุดติมน้ำใจ คือ การรู้จักใช้คำพูดที่รื่นหู สุภาพนุ่มนวล มีหลักการ มีประโยชน์ เป็นไปในทางสามัคคีปรองดอง ทำให้เกิดความเข้าใจที่ดี และความนิยมเชื่อถือต่อกัน (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2559)

นอกจากนี้ ผู้ใช้อำนาจรัฐ รัฐบาล หรือ เจ้าหน้าที่การเมือง (Political Authorities) ยังต้องประกอบไปด้วยความดีงาม 10 ประการ หรือ “หลักทศพิธราชธรรม” (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2538) ได้แก่ (1) ทาน คือการสละทรัพย์ สิ่งของ เพื่อช่วยเหลือคนที่ด้อยและอ่อนแอกว่า (2) ศีล คือการมีความ ประพฤติดีงาม เป็นตัวอย่างที่ดีแก่คนทั่วไป (3) บริจาคะ คือการเสียสละความสุขสำราญของตนเพื่อประโยชน์ สุขของหมู่คณะ (4) อาชวะ คือความซื่อสัตย์สุจริต มีความจริงใจ (5) มัทวะ คือการมีกิริยาสุภาพ อ่อนโยน มีสัมมาคารวะ วาจานุ่มนวล ไม่หยาบคาย (6) ตบะ คือการเพียรพยายามไม่ให้ความมัวเมาเข้าครอบงำจิตใจ ไม่ลุ่มหลงกับอบายมุขและสิ่งชั่วร้าย (7) อักโกระ คือการมีจิตใจมั่นคง สุขุม เยือกเย็น อดกลั่นไม่แสดงความ โกรธหรือความไม่พอใจให้ปรากฏ (8) อวิหิงสา คือความไม่เบียดเบียน ไม่กดขี่ข่มเหง กลั่นแกล้งรังแกคนอื่น ไม่

หลงในอำนาจ หรือ ทำอันตรายต่อร่างกายและทรัพย์สินผู้อื่น (9) ชันติ คือการอดทนต่องานหนัก ความยากลำบาก และอดทนอดกลั้นต่อคำติฉินนินทา และ (10) อวิโรธนะ คือความเที่ยงธรรม ไม่ประพฤติดิตปฏิบัติตนอยู่ในความดีงาม ไม่หวั่นไหวทั้งต่อเรื่องดีและเรื่องร้าย

1.2 ประชาชนมีธรรมะ (สัมมาชน) ประชาชนมีธรรมะ หรือ สัมมาชน นับว่าเป็นหน่วยสำคัญของชุมชนทางการเมือง (Political Community) ประชาชนควรยึดหลักปฏิบัติ 2 ประการ คือ หลักตามรอยพระยุคลบาทในการเป็นข้าราชการที่ดีและเป็นคนดี ได้แก่ (1) ทำงานอย่างผู้รู้จริงและมีผลงานเป็นที่ประจักษ์ (2) มีความอดทน มุ่งมั่น ยึดธรรมะและความถูกต้อง (3) มีความอ่อนน้อมถ่อมตน เรียบง่าย และประหยัด (4) มุ่งประโยชน์คนส่วนใหญ่เป็นหลัก (5) รับฟังความเห็นของผู้อื่นและเคารพความคิดที่แตกต่าง (6) มีความตั้งใจจริงและขยันหมั่นเพียร (7) มีความสุจริตและความกตัญญู (8) พึ่งตนเอง ส่งเสริมคนดีและคนเก่ง (9) รักประชาชน (10) เอื้อเฟื้อซึ่งกันและกัน (สมภพ ระวังทุกข์ และคณะ, 2563) และหลักศีล 5 หรือเบญจศีล เพื่อส่งเสริมให้มีความประพฤติชอบทางกาย วาจาและใจ ซึ่งเป็นข้อปฏิบัติเบื้องต้นในการเว้นจากความชั่วและควบคุมตนให้ตั้งอยู่ในความไม่เบียดเบียน ทำให้สังคมสงบสุข

สรุปได้ว่า พระพุทธศาสนาสามารถนำมาเป็นหลักคิดในการส่งเสริมการศึกษาความมั่นคงแห่งชาติด้านการเมือง ด้วยการปกครองระบอบ “ธรรมาธิปไตย” โดยมีหลัก “อภิธานิยธรรม 7” เป็นธรรมนูญ บริหารราชการด้วยหลัก “ราชสังคหวัตถุ 4” ผู้นำหรือผู้ปกครองมีคุณสมบัติตาม “หลักทศพิธราชธรรม” และประชาชนยึดหลัก “ตามรอยพระยุคลบาท” และ “ศีลห้า” เป็นหลักปฏิบัติ

2. พระพุทธศาสนากับการส่งเสริมความมั่นคงแห่งชาติด้านเศรษฐกิจ

พระพุทธศาสนา สอนให้เข้าใจพื้นฐานสำคัญของเศรษฐกิจเชิงพุทธหรือพุทธเศรษฐศาสตร์ ด้วยการเน้นการแก้ปัญหาเศรษฐกิจส่วนบุคคลหรือครอบครัวและการพออยู่พอกิน ด้วยเหตุผลว่าหากบุคคลหรือครอบครัวไม่มีปัญหาด้านเศรษฐกิจแล้ว ย่อมส่งผลในการแก้ปัญหาเศรษฐกิจของประเทศชาติ ซึ่งหลักคำสอนเรื่องเศรษฐกิจหรือหลักของการพออยู่พอกินในพระพุทธศาสนา คือ “หลักทฤษฎีธัมมิกัตถ 4” (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2538) อันเป็นข้อปฏิบัติสำคัญที่ทำให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจหรือความพอเพียง หรือเรียกว่า “หัวใจเศรษฐกิจ: อ.อา.กะ.สะ.” ประกอบด้วย

1. ขยันหา (อุฏฐานะสัมปทา: อุ) หมายถึง มีความขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติหน้าที่การงาน ด้วยการประกอบอาชีพสุจริต ใช้ปัญญาความสามารถดำเนินการให้ได้ทรัพย์ ตรงกับหลักการผลิต (Production) ในทางเศรษฐกิจ

2. รักษาดี (อารักขสัมปทา: อา) หมายถึง การถึงพร้อมด้วยการรักษา สามารถปกป้องคุ้มครองรักษาทรัพย์สินที่หามาได้ ไม่ให้สูญหายพินาศไปด้วยภัยต่าง ๆ ตรงกับหลักเก็บออม (Saving)

3. คบกำลยานมิตร (กัลยาณมิตรตตา: กะ) หมายถึง การรู้จักคบคนดีหรือกัลยาณมิตรเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ช่วยให้เจริญก้าวหน้า ทำให้เห็นช่องทางและโอกาสต่าง ๆ ในการทำงาน ไม่ถูกชักจูงไปในทางอบาย ตรงกับหลัก Cooperation

4. ใช้ชีวิตสมดุลง (สมชีวิตา: สะ) หมายถึง ความเป็นอยู่พอดี หรือ ความเป็นอยู่สมดุลง เลี้ยงชีพแต่พอดี ไม่ฟุ้งเฟ้อ มีรายได้เหนือรายจ่าย และมีเหลือเก็บไว้ใช้ในคราวจำเป็น ตรงกับหลักวางแผนการใช้จ่ายประจำครอบครัว หรือ Household Budget

สำหรับหลักการค้าขาย พระพุทธเจ้าได้ตรัสคุณสมบัติของพ่อค้าที่จะทำให้ประสบความสำเร็จรุ่งเรือง เรียกว่า “หลักปาปณิกรรม 3 หรือ หลักพ่อค้า” (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2538) ประกอบด้วย

1) จักขุมา เป็นคนตาดี หมายถึง รู้จักสินค้า ของเป็น 2) วิรุโร เป็นคนฉลาด หมายถึง รู้แหล่งซื้อขาย รู้ความ

ต้องการของตลาด รู้จักทำเลที่เหมาะสม และรู้จักว่าที่ไหนควรขายสิ่งใด อะละ 3) นิสสัยสัมปันโน หมายถึง มีนิสัยเหมาะสมแก่การค้าขาย มีไมตรีจิตมิตรภาพกับลูกค้า มีมิตรสหายมาก รู้จักสร้างความนิยมให้แก่ตนเอง และเป็นที่เชื่อถือของคนทั่วไป

สรุปได้ว่า พระพุทธศาสนาสามารถนำมาเป็นหลักคิดในการส่งเสริมการศึกษาความมั่นคงแห่งชาติด้านเศรษฐกิจ ด้วยหลักการพออยู่พอกิน หรือ “หลักทฤษฎีธัมมิกัตถ 4” และทำการค้าด้วยหลัก “ปาปณิกธรรม 3”

2.1 พระพุทธศาสนากับการส่งเสริมความมั่นคงแห่งชาติด้านสังคมจิตวิทยา

สังคมจิตวิทยา (Socio-Psychology) คือความสัมพันธ์ระหว่างจิตใจกับพฤติกรรมของบุคคลตามโครงสร้างของสังคม (Social Structure) จากปัจจัยต่าง ๆ ได้แก่ ลักษณะและความเข้มแข็งของประชากร สถาบันทางสังคม การเมือง ครอบครัว ศาสนา การศึกษา และวัฒนธรรม (วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร, 2554) ดังนั้น ในบทความนี้จะกล่าวถึงเฉพาะลักษณะของพลเมืองไทย และ พระพุทธศาสนากับการศึกษา

2.1.1 ลักษณะของคนไทย

คนไทยมีปรัชญาในการดำเนินชีวิตแบบเรียบง่าย แต่มีลักษณะของการแบ่งชนชั้น ซึ่งไม่ได้แบ่งตายตัวดังเช่นระบบวรรณะของประเทศอินเดีย แต่แบ่งโดยยึดสถานภาพของทรัพย์ เกียรติยศ อาชีพ และอำนาจ ตลอดจนคุณงามความดีเป็นเกณฑ์ การมีปรัชญาชีวิตที่เรียบง่ายของคนไทย เป็นผลจากการมีพื้นฐานการเป็นสังคมเกษตรกรรม ทำให้คนไทยมีการดำเนินชีวิตและการแสดงออกถึงความเชื่อ ค่านิยม และขนบธรรมเนียมประเพณีที่สัมพันธ์กับการเกษตรและธรรมชาติเป็นส่วนใหญ่ นอกจากนี้ สังคมไทยยังมีลักษณะโครงสร้างแบบหลวมที่เปิดโอกาสให้บุคคลเลือกตัดสินใจกระทำการแตกต่างกันภายใต้สถานการณ์เดียวกัน โดยถือว่าเป็นเรื่องถูกต้อง และไม่มีการบีบบังคับทางธรรมเนียมประเพณี ส่งผลให้มีลักษณะเป็นปัจเจกชน (Individual) มีความยืดหยุ่น (Flexibility) เข้าใจกฎระเบียบ กติกาและบรรทัดฐานทางสังคมดี แต่ชอบละเมิดและไม่ชอบการผูกพันในระยะยาว (John F. Embree, 2016) ส่งผลให้คนไทยมีลักษณะนิสัยที่ควรแก้ไขบางประการ เช่น ขาดความสม่ำเสมอ ขาดความตั้งใจ ไม่รักษาเวลา และไม่ผูกพันกับจุดหมายของสังคม (สนธิ สมัครการ, 2546)

2.1.2 พระพุทธศาสนากับการศึกษา

คำว่า “ศึกษา” มีที่มาจากภาษาบาลีว่า “สิขฺขา” ประกอบด้วยคำว่า “สะ” แปลว่าเอง และคำว่า “อิชฺชะ” ซึ่งแปลว่าดูหรือเห็น เมื่อมารวมกันเป็นสิกขะหรือสิกขา จึงแปลว่า “ผู้ดูเองเห็นเอง” การศึกษาจึงมีความหมายว่าความรู้กับการปฏิบัติต้องไปด้วยกัน เป็นการมองถึงธรรมชาติ และส่งเสริมคุณค่าที่อยู่ภายในของมนุษย์ (พุทธทาสภิกขุ, ม.ป.ป.) การศึกษาที่สมบูรณ์จะต้องมี 3 องค์ประกอบ คือ 1) ความฉลาด 2) เครื่องมือควบคุมเพื่อให้ใช้ความฉลาดอย่างถูกต้อง ไม่เห็นแก่ตัว และ 3) ธรรมะที่เสริมให้มีความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ (พุทธทาสภิกขุ, 2532)

ความแตกต่างระหว่างการศึกษาเชิงพุทธกับการศึกษาในปัจจุบันคือ การศึกษาในปัจจุบันเน้นวิชาการแต่ไม่เอาชีวิตเป็นตัวตั้ง ทำให้ไม่เข้าใจความเป็นจริงของชีวิต ที่ประกอบด้วยตัวตนของเราเอง (กายกับใจ) ในการมีปฏิสัมพันธ์กับสังคมและสิ่งแวดล้อม ในขณะที่การเรียนรู้แบบพุทธ หรือ กระบวนการเรียนการสอนตามแนวพระพุทธศาสนา เป็นการพัฒนาความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องและให้มีขึ้นในตัวมนุษย์เองด้วยการลงมือปฏิบัติจนให้เกิดเห็นคุณค่า และมีความเลื่อมใสศรัทธาในการที่จะประพฤติปฏิบัติตาม โดยมีเป้าหมายคือคุณภาพชีวิตที่ดี มีคุณค่าทั้งต่อตนเอง ต่อผู้อื่น และต่อสังคม เป็นชีวิตที่อุดมด้วย ศีล สมาธิ และปัญญา (วิทยาทองดี, 2555) ซึ่งก็คือการจัดการศึกษาตามหลัก “ไตรสิกขา” และการปฏิบัติให้ถูกต้องตามหลักมรรคมีองค์ 8 หรืออริยมรรค 8 เพื่อพัฒนาชีวิตอย่างถูกต้อง โดยยึดหลัก “สัมมา” คือความถูกต้องชอบธรรมที่ครอบคลุม

พฤติกรรมของมนุษย์ไว้อย่างครบถ้วน ประกอบด้วย 1) สัมมาทิฐิ คือความเห็นชอบ เห็นอันถูกต้อง สามารถค้นหากระบวนการแห่งความจริงได้ 2) สัมมาสังกัปปะ คือดำริชอบ ถูกต้องสอดคล้องกับความจริง 3) สัมมาวาจา คือวาจาชอบ การพูดจาถูกต้อง เมื่อใจประจักษ์ความจริงทุกด้าน วาจาอันทำหน้าที่เป็นสื่อของใจก็จะสะท้อนสื่อสารถ่ายทอดออกมาแต่ความจริงนั้น 4) สัมมากัมมันตะ คือการงานชอบ ไม่ว่าจะงานใด ๆ หากเป็นไปอย่างถูกต้องและเป็นจริง ย่อมเสริมค่าให้ชีวิตและสังคมเป็นสุข 5) สัมมาอาชีวะ คือการประกอบอาชีพชอบ ประกอบอาชีพถูกต้อง 6) สัมมาวายามะ คือความเพียรชอบ ความพากเพียรอย่างถูกต้อง 7) สัมมาสติ คือความระลึกชอบ รู้สึกรู้สิดำเนินตามความเป็นจริงอย่างเป็นกระบวนการ เข้าใจพฤติกรรม กิริยาหรือปฏิกริยาของชีวิต และ 8) สัมมาสมาธิ คือความตั้งใจชอบ มีจิตที่สงบมั่นคงและพร้อมที่จะเรียนรู้ (พุทธทาสภิกขุ, 2529)

ไตรสิกขาและอริยมรรค จำแนกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ 1) ศีลสิกขา คือ การฝึกอบรมพัฒนากายและวาจา ประกอบด้วย สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ และสัมมาอาชีวะ 2) สมาธิสิกขา คือ การฝึกอบรมพัฒนาจิต ประกอบด้วย สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ และ 3) ปัญญาสิกขา คือ การฝึกอบรมพัฒนาปัญญา ประกอบด้วย สัมมาทิฐิ สัมมาสังกัปปะ (พระภิกษุวิสุทธิคุณ (เสริมชัย ชยมงคล), 2547) หลักที่สำคัญของไตรสิกขาและอริยมรรค คือ “สัมมาทิฐิ” ซึ่งเป็นต้นทางของการศึกษาทั้งหมด มาจากปัจจัย 2 ประการ คือ ปัจจัยภายนอก เรียกว่า “ปรโตโฆสะ” คือเสียงจากผู้อื่น หมายถึง การเล่าเรียนศึกษา การรับฟังคำแนะนำสั่งสอนในทางที่ดี และ ปัจจัยภายใน เรียกว่า “โยนิโสมนสิการ” คือการทำในใจโดยแยบคาย หมายถึง การคิดถูกวิธี รู้จักคิด หรือ คิดตามแนวทางปัญญาตามความเป็นจริง (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2556) ทั้งสองประการนี้เป็นปัจจัยให้เกิดการศึกษาที่ถูกต้องหรือสัมมาทิฐิ เพราะปรโตโฆสะจากกัลยาณมิตรย่อมเป็นข้อมูลที่ถูกต้องดีงาม ส่วนโยนิโสมนสิการคือเครื่องกรองข้อมูลที่ได้ เพื่อให้ผู้ศึกษาได้เห็นเนื้อแท้ของข้อมูลที่ได้มาจากปรโตโฆสะ พระพุทธองค์ทรงให้ความสำคัญกับการศึกษาด้วยการให้โยนิโสมนสิการ ให้เป็นแกนกลางที่ขาดไม่ได้ การค้นพบต่าง ๆ ความคิดริเริ่ม ความก้าวหน้าทางปัญญาที่สำคัญ ๆ ตลอดจนการตรัสรู้สัจธรรมก็สำเร็จด้วยโยนิโสมนสิการ ดังคำพุทธพจน์ว่า “ภิกษุทั้งหลาย ปัจจัยเพื่อความเกิดขึ้นแห่งสัมมาทิฐิ มี 2 ประการ ดังนี้ คือ ปรโตโฆสะ และโยนิโสมนสิการ” (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2538)

สรุปได้ว่า พระพุทธศาสนาสามารถนำมาเป็นหลักคิดในการส่งเสริมการศึกษาความมั่นคงแห่งชาติ ด้านสังคมจิตวิทยา หรือ ด้านการศึกษาตามหลักไตรสิกขาและอริยมรรค บนพื้นฐานของสัมมาทิฐิจากปรโตโฆสะ และ โยนิโสมนสิการ

2.2 พระพุทธศาสนากับการส่งเสริมความมั่นคงแห่งชาติด้านการทหาร

ประเทศไทยนับว่ามีปัจจัยที่เอื้ออำนวยต่อความมั่นคงในทุกด้าน โดยเฉพาะในเชิงภูมิรัฐศาสตร์ด้วยสภาพทางภูมิศาสตร์ที่เชื่อมระหว่างมหาสมุทรอินเดียกับมหาสมุทรแปซิฟิก และเป็นประเทศกึ่งกลางของอาเซียนที่เป็นห่วงโซ่อุปทาน (Supply Chain) ที่สำคัญของโลก ส่งผลให้ประเทศไทยมีความสำคัญทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ และการทหาร ทั้งนี้ สภาพภูมิศาสตร์ที่ดีตรงกับหลักธรรมที่เรียกว่า “จักร 4” หรือ “พหุการธรรม” คือ ธรรมมีอุปการะมาก เป็นเครื่องช่วยให้สามารถสร้างความดี ช่วยให้ประสบความสำเร็จก้าวหน้า นำชีวิตไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองตลอดไปสู่อันตรัง (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2538) และหลักที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับสภาพภูมิศาสตร์คือ “ปฏิรูปเทสวาสะ” โดยนัยคือ ถิ่นที่ดินนั้นย่อมมีผู้มีความรู้ทรงคุณวุฒิและทรงคุณธรรมอาศัยอยู่ และถิ่นที่ดินนั้นประกอบด้วยสัปปายะ 4 ประการ ได้แก่ 1) อาวาสสัปปายะ คือ สถานที่สบาย ดินฟ้าอากาศดี 2) บุคคลสัปปายะ บุคคลในถิ่นนั้นเป็นคนดีมีศีลธรรม 3) อาหารสัปปายะ อาหารการกินอุดมสมบูรณ์ และ 4) ธรรมสัปปายะ มีหลักการปกครองและจารีตประเพณีดีงาม (ไสว มาลาทอง, 2542) ประเทศไทยนับว่า

เป็นที่สัปปายะครบทั้ง 4 ประการ สภาพทางภูมิศาสตร์จึงเป็นหนึ่งในปัจจัยอำนาจที่ทำให้ชาติมีความมั่นคงนับจากอดีตจนถึงปัจจุบัน

สำหรับด้านการทหาร พระพุทธศาสนาสนับสนุนการใช้กำลังทหารสำหรับป้องกันตนเอง แต่ไม่สนับสนุนการใช้เพื่อรุกรานหรือข่มขู่ผู้อื่น กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ พระพุทธศาสนาไม่สนับสนุนการรุกรานผู้อื่น แต่ไม่ได้ขัดขวางการทำสงครามเพื่อป้องกันตนเองจากผู้รุกราน (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2538) ทหารก็คืออาชีพ หนึ่ง และเกี่ยวข้องโดยตรงกับความมั่นคงแห่งชาติ โดยได้ชื่อว่าเป็นผู้ใช้กำลังทำหน้าที่ในการป้องกันพิทักษ์รักษาประเทศชาติ และได้รับการยกย่องว่าเป็นวีรบุรุษของชาติ (ธีรเดช มีเพียร, 2553) ดังจะเห็นได้จากพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า ความว่า “แท้จริงแล้วทุกประเทศทั่วโลกนับแต่โบราณมา ยกย่องว่าทหารเป็นจำพวกที่มีเกียรติยศสูง เกียรติยศใหญ่ จนเกิดคำว่า “ชาติตียฤกษ์ตรี” ซึ่งเป็นคำหมายชาติของพวกหนึ่งซึ่งเป็นทหาร ได้ใช้เป็นคำเรียกพระเจ้าแผ่นดินทั่วไปว่า “พระมหากษัตริย์” คือท่านผู้เป็นทหารใหญ่ เช่นนี้ถือว่าเป็นคำยกย่องอย่างสูงซึ่งพอจะยกย่องได้ ทหารเป็นผู้แปลกจากโจรก็เพราะเป็นผู้มีความสัตย์ ถ้อยมั่นในธรรมของทหาร คือการใช้ศาสตราวุธในการที่ตั้งใจไว้ เพื่อรักษาชาติศาสนาและบ้านเมือง...” (ปรีชา กมลาคณ์, 2563)

ด้วยเหตุผลว่าพระมหากษัตริย์ทรงเป็นจอมทัพไทย ราชธรรมของพระองค์จึงเป็นแบบอย่างที่ดีทหารควรศึกษาและนำไปประพฤติปฏิบัติ ดังนั้น ธรรมะที่มีความเหมาะสมกับทหาร จึงควรเป็น “ทศพิธราชธรรม” อันประกอบด้วย ทาน ศีล บริจาคะ (บริจาค) อาชวะ (ความซื่อตรง) มัทวะ (ความอ่อนโยน) ตปะ (ความเพียร) อโกลสะ (ความไม่โกรธ) อวิหิงสา (ความไม่เบียดเบียน) ขัจฉิต (ความอดทน) และ อวิโรธนะ (ความเที่ยงธรรม)

สรุปได้ว่า พระพุทธศาสนาสามารถนำมาเป็นหลักคิดเป็นหลักคิดในการส่งเสริมการศึกษาความมั่นคงแห่งชาติด้านการทหาร ด้วยการให้ทหารยึดถือธรรมของพระราชา หรือ ทศพิธราชธรรมเป็นธรรมะประจำใจ

2.3 พระพุทธศาสนากับการส่งเสริมความมั่นคงแห่งชาติด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร

ปัจจุบันโลกได้เผชิญกับภัยคุกคามรูปแบบใหม่ที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของมนุษย์และความมั่นคงของชาติ จากความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารทำให้ความเสี่ยงด้านความมั่นคงทางเทคโนโลยีสารสนเทศมีแนวโน้มขยายตัวเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง เกิดการไหลบ่าของวัฒนธรรม ส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงต่อวิถีชีวิต วัฒนธรรม ความสัมพันธ์ ตลอดจนพฤติกรรมของประชาชน นับเป็นปัญหาด้านความมั่นคงสำหรับประเทศไทยเช่นกัน

การสื่อสาร หมายถึง กระบวนการในการส่งสาร หรือ แลกเปลี่ยนข่าวสาร ความคิด ความรู้สึก เพื่อสร้างความเข้าใจอันดีต่อกัน (ชญาดา เข้มเพชร, 2559) โดยมีองค์ประกอบที่สำคัญคือ ผู้ส่งสาร (Sender) สาร/ข้อมูล (Message) และผู้รับสาร (Receiver) การสื่อสารที่ดี ทำให้คู่สื่อสารเกิดความเข้าใจและพึงพอใจจากการเลือกถ้อยคำที่เหมาะสม เหมาะกับบุคคล เหมาะกับโอกาส และมีความหมายตามต้องการ (มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต, ม.ป.ป.) เน้นการยอมรับความเห็น มุมมอง และจุดยืนของแต่ละบุคคลที่มีความแตกต่างด้วยภูมิรู้ และการไตร่ตรองที่แตกต่างกัน **ควรเน้นการฟังมากกว่าการพูด** และมีสติพิจารณาในสิ่งที่ได้ฟัง ตลอดจนควรรู้ทันกระแสโลกและเทคโนโลยีการสื่อสารในปัจจุบัน ซึ่งเป็นโลกของสื่อสังคมออนไลน์ที่มีการตอบสนองทางสังคมได้หลายทิศทาง ผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต หรือ Social media และสามารถใช้อุปกรณ์สื่อสารและเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารในรูปแบบที่เข้าถึงได้ทั้งคนรุ่นเก่าและคนรุ่นใหม่ เพื่อประโยชน์ต่อตนเองและต่อสังคมในภาพรวม

หลักของการสื่อสารจึงเน้นบทบาทของกัลยาณมิตร ในการทำหน้าที่เผยแพร่ แนะนำ ความรู้ และสร้างศรัทธา ด้วยความปรารถนาดี เมตตากรุณา เพื่อก่อให้เกิดสัมมาทิฐิ ตามแนวทางปรัโตโฆษะด้วยหลัก “กัลยาณมิตรธรรม 7” หรือหลักของมนุษยสัมพันธ์ที่ดี 7 ประการ (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2538) ประกอบด้วย

1. ปิโย น่ารักในฐานะเป็นที่สบายใจและสนิทสนม ชวนให้อยากเข้าไปปรึกษา ต้องเป็นที่รักด้วยการยึดหลักพรหมวิหาร 4 มีความสมดุลด้าน “การเอาคน” ด้วยหลักเมตตา กรุณา มุติตา และ “การเอาธรรม หลักการ และตัวงาน” ด้วยอุเบกขา

2. ครุ น่าเคารพในฐานะประพจน์สมควรแก่ฐานะ ทำให้เกิดความรู้สึกรับรองใจ เป็นที่พึ่งใจและปลอดภัย ยึดถือหลักการเป็นใหญ่ เอาจานเป็นสำคัญ และเอาธรรมนำหน้า

3. ภาวนีโย นำเจริญใจหรือน่ายกย่องในฐานะทรงความรู้และภูมิปัญญาแท้จริง เป็นผู้ฝึกอบรมและปรับปรุงตนอยู่เสมอ สมควรแก่การเอาอย่าง ตลอดจนเป็นที่น่าเจริญใจด้วยการเป็นแบบอย่างที่ดี

4. วตตา จ รู้จักพูดให้ได้ผล การชี้แจงให้เข้าใจ รู้ว่าเมื่อไรควรพูดอะไรอย่างไร เป็นผู้รู้จักพูดด้วยลักษณะที่ดี 4 ประการ คือ การพูดแจ่มแจ้ง (สันตัสสนา) พูดจริงใจ (สมาทปนา) พูดเร้าใจ (สมุตเตชนา) และพูดให้เร้าใจ (สัมปหังสนา)

5. วจนกขโม อดทนต่อถ้อยคำ คือ พร้อมที่จะรับฟังคำปรึกษาซักถามคำแนะนำวิพากษ์วิจารณ์ อดทนต่อคำพูดของผู้อื่น และพร้อมที่จะแก้ไขปรับปรุงตน เป็นผู้รู้จักฟัง ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น

6. คมภิรณจ กถา กตตา สามารถอธิบายเรื่องยุ่งยากซับซ้อนให้เข้าใจ สามารถเรียนรู้เรื่องราวที่ลึกซึ้ง และสามารถอธิบายให้ผู้อื่นมีความกระจ่างแจ้ง

7. โน จฉฐาเน นิโยชเย ไม่ชักนำในอสุภะ คือ ไม่แนะนำในเรื่องเหลวไหล หรือ เรื่องที่ไม่เป็นประโยชน์ที่ไม่เกี่ยวกับจุดมุ่งหมาย หรือ ชักจูงไปในทางเสื่อมเสีย

สรุปได้ว่า พระพุทธศาสนาสามารถนำมาเป็นหลักคิดในการส่งเสริมการศึกษาความมั่นคงแห่งชาติ ด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร ด้วยการทำหน้าที่เผยแพร่ความรู้ ความดีงาม และการสร้างศรัทธา ด้วยความปรารถนาดี เมตตากรุณา เพื่อก่อให้เกิดสัมมาทิฐิ ด้วยหลัก “กัลยาณมิตรธรรม 7”

บทสรุป

ถึงแม้ว่าโลกจะมีการเปลี่ยนแปลงไปมากมายเพียงใด แต่พระพุทธศาสนาได้พิสูจน์ให้เห็นแล้วว่ายังคงมีความทันสมัย สามารถนำมายึดถือเป็นหลักปฏิบัติในชีวิตประจำวัน และเป็นหลักคิดในการส่งเสริมการศึกษาความมั่นคงแห่งชาติในมิติต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี ควบคู่กับการปรับเปลี่ยนมุมมองจากการใช้อำนาจแบบแข็ง (Hard Power) เป็นการให้ความสำคัญกับการใช้อำนาจแบบอ่อน (Soft Power) ด้วยการเป็นตัวแทนของวัฒนธรรม (Culture) และ ค่านิยม (Value) ของสังคมไทย เพื่อส่งเสริมความมั่นคงของชาติในปัจจัยเชิงระดับ (Level Factor) และปัจจัยเชิงมิติ (Dimensional Factor) ทั้งนี้ การที่พระพุทธศาสนาสามารถอยู่คู่กับสังคมเป็นเวลายาวนานด้วยความมีสถานะที่เรียกว่า Cosmic Religious Feeling คือสามารถโยงใยสรรพสิ่งทั่วจักรวาลได้อย่างแรงกล้า สนับสนุนแนวคิดนี้โดย อัลเบิร์ต ไอน์สไตน์ (Albert Einstein) ที่กล่าวว่า “...ถ้าจะหาศาสนาที่มีความสอดคล้องกับหลักการทางวิทยาศาสตร์แล้วละก็ ศาสนานั้นน่าจะได้แก่พุทธศาสนา: 5f there's any religion that would cope with the scientific needs it will be Buddhism.” (สม สุจิรา , 2555)

เอกสารอ้างอิง

- กิตติ ประเสริฐสุข และ คณะ. (2560). ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายยุทธศาสตร์ Soft Power ของไทย. กรุงเทพฯ: โครงการจับตาอาเซียน สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2538). พระไตรปิฎกบาลีอักษรไทย ฉบับสยามรัฐ. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- ชญาดา เข้มเพชร. (2559). การพัฒนาผู้นำต้นแบบในสังคมไทย. (ดุสิตนิพนธ์พุทธศาสตร์ดุสิตบัณฑิต). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ธีรเดช มีเพียร. (2553). จริยธรรมทหาร. กรุงเทพฯ: วิทยาลัยการทัพบก.
- เจษฎา มีบุญลือ. (2553). ความมั่นคงแห่งชาติ: การสร้างชาติไทยให้ยั่งยืน. กรุงเทพฯ: ศูนย์ศึกษาพุทธศาสตร์ สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ.
- บรรจง โสดาดี และคณะ. (2555). การศึกษารูปแบบและคุณค่าของเหตุผลในการสอนธรรมของพระสงฆ์ภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มีอิทธิพลต่อศรัทธาของประชาชน. (รายงานการวิจัย). มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์.
- บุญทัน ดอกไธสงค์. (2548). การบริหารอำนาจ การเมือง: นโยบาย: การจัดการวิสาหกิจ. อุบลราชธานี: ม.ป.ท.
- ปรีชา กมลาคณ์. ธรรม จริยธรรม และจรรยาบรรณของทหารอาชีพ. สืบค้นเมื่อ 10 สิงหาคม 2563. จาก www.geozigzag.com/pdf/moral.pdf.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). (2556). โยนิโสมนสิการ วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 24. นครปฐม: วัดญาณเวศกวัน.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2559). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 34. นครปฐม: มูลนิธิการศึกษาเพื่อสันติภาพ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต).
- พระภาวนาวิสุทธิคุณ (เสริมชัย ชยมงคล). (2547). คู่มือปฏิบัติไตรสิกขา (ศีลสิกขา จิตตสิกขา ปัญญาสิกขา). ราชบุรี: กองงานสื่อสิ่งพิมพ์ วัดหลวงพ่อสดธรรมกายาราม.
- พัทธยา สายหู. (2544). กลไกของสังคม. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พุทธทาสภิกขุ. (ม.ป.ป.). การศึกษาคืออะไร?. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ธรรมบุชา.
- _____. (2532). การศึกษาที่สามารถกำจัดความเห็นแก่ตัว. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ธรรมบุชา.
- _____. (2529). เป้าหมายของชีวิตและสังคม. กรุงเทพฯ: สมชายการพิมพ์.
- มหาวิทยาลัยเกษมบัณฑิต. (ม.ป.ป.). การสื่อสารและมนุษยสัมพันธ์. กรุงเทพฯ: สำนักวิชาศึกษาทั่วไป.
- ลิขิต ธีรเวคิน. (2553). การเมืองการปกครองของไทย. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร. (2554). คู่มือเรื่องความมั่นคงแห่งชาติ. กรุงเทพฯ: วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร.
- _____. (2554). ยุทธศาสตร์ชาติ. กรุงเทพฯ: วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร.
- วิทยา ทองดี. (2555). มนุษย์กับกระบวนการเรียนรู้ตามแนวพุทธศาสนา. วารสารบัณฑิตศึกษาปริทัศน์ วิทยาเขตขอนแก่น. 8(3), 37 - 48.
- ศิริพงษ์ ลดาวัลย์ ณ อุทยาน. (2551). แนวความคิดและทฤษฎีรัฐประศาสนศาสตร์. เชียงใหม่: อนุชพรินติ้ง.
- สม สุจิรา. (2555). ไอน์สไตน์พบ พระพุทธเจ้าเห็น. พิมพ์ครั้งที่ 82. กรุงเทพฯ: อมรินทร์.
- สมภาพ ระงับทุกข์ และ คณะ. (2563). คุณธรรมในการพัฒนาผู้นำองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไทย. วารสารบัณฑิตศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 16(2), 283-293. สืบค้นเมื่อ 2 สิงหาคม 2563. จาก <https://so04.tci-thaijo.org>.

- สนธิ สมัครการ. (2546). *วิธีการศึกษาสังคมมนุษย์กับตัวแบบสำหรับศึกษาสังคมไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ: องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก.
- ไสว มาลาทอง. (2542). *คู่มือการศึกษาจริยธรรม*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา.
- สัมภาษณ์ พระมหาวัฒนา ปญญาทีโป. 5 เมษายน 2561.
- Pennock, J. Roland (James Roland) and Smith, David G. (1964). *Political Science: an introduction*. New York: McMillan.

การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 เพื่อการบริหารองค์กรสู่ความสำเร็จ

The Application of Iddhipāda IV for Successful Organization

Administration

พระโฆสิต โฆสิตธมโม

Phra Kosit Kositathammo

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Khon Kaen Campus, Thailand

Corresponding Author's Email: bunyada2559@gmail.com

Received February 12, 2022; Revised March 28, 2022; Accepted May 1, 2022

บทคัดย่อ

การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 เพื่อการบริหารองค์กรให้ประสบความสำเร็จนั้น ผู้บริหารองค์กรควรประพฤติปฏิบัติตนตามหลักอิทธิบาท 4 คือ 1) ฉันทะ (พอใจรักใคร่ในสิ่งนั้น) คือต้องรักในงานของตนอยู่เสมอ เพื่อให้ตนมีจิตฝักใฝ่ที่จะให้งานของตนนั้นบรรลุผลสำเร็จ ผู้บริหารจึงต้องทำในสิ่งที่ดีงาม ถูกต้อง และมีความสุจริต ยุติธรรม เพียรทำงานให้สำเร็จ 2) วิริยะ (เพียรประกอบสิ่งนั้น) คือ มีความขยันหมั่นเพียร ปฏิบัติงานด้วยความพยายาม เข้มแข็ง อดทน ไม่ท้อถอย เพียรประกอบความดี ความบากบั่น ใฝ่หาความรู้เพื่อนำมาบริหารงานที่ตนรับผิดชอบให้ดีขึ้น 3) จิตตะ (เอาใจฝักใฝ่ในสิ่งนั้น) ต้องใส่ใจในงานของตน เอาใจฝักใฝ่ไม่ปล่อยจิตให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอย มีความกระตือรือร้น ทำด้วยความมีชีวิตชีวา ทำงานด้วยความรอบคอบ ไตร่ตรองหาเหตุผลที่เหมาะสมป้องกันการเกิดข้อผิดพลาดในการบริหารองค์กร 4) วิมังสา (หมั่นตรองพิจารณาหาเหตุผลในสิ่งนั้น) หมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจตราหาเหตุผล และตรวจสอบข้อบกพร่องอยู่เสมอ คิดวางแผนหาวิธีแก้ไขปรับปรุงงานให้ดีขึ้น ใช้ปัญญาไตร่ตรองสิ่งใดผิด สิ่งใดถูก ยึดมั่นในคุณธรรมจริยธรรมในวิชาชีพของตนเองมิให้ต่างพร้อย

คำสำคัญ: อิทธิบาท 4, องค์กร, ความสำเร็จ

Abstract

The application of Iddhipāda IV for successful organization management that the administrators of the organization should behave according to Iddhipāda IV, namely 1) Chanda: which is satisfied with that love, the administrators must always love their works in order to have the mind to concentrate on their works to be successful. The administrators must do good, correct, honest, fair things and work hard to achieve success, 2) Viriya: which is work hard that thing, the administrators must be diligent, work with effort, strength, patience, discouragement, determine to do good deeds, perseverance and seek for knowledge in order to manage the work that they are responsible for better, 3) Citta: which is concentration that thing, the administrators must pay attention to their works, concentrate on the mind without letting the mind distract, enthusiastic by working with energy, work

carefully, wisely, reasonably that is appropriate to prevent the mistakenness in the organization administration, and 4) Vimamsā: which is persistence in considering the reasons that thing, the administrators are diligent, consider, contemplate, examine, finding reasons and always checking for shortcoming, planning for ways to improve work, applying wisdom to ponder what is wrong, correct by adhering the principles of morality and ethics in their own profession ethics that should not be tainted.

Keywords: Iddhipāda IV, Organization, Success

บทนำ

บทความวิชาการนี้ ผู้เขียนมีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอหลักพุทธวิธีเพื่อการบริหารองค์กรให้มุ่งสู่ความสำเร็จอันเป็นเป้าหมายสูงสุดขององค์กร ซึ่งในทางพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสหลักพุทธวิธีการบริหารอันจะเป็นแนวทางในการบริหารองค์กรให้บรรลุเป้าหมาย ซึ่งในหลักพุทธวิธีทางพระพุทธศาสนาที่ผู้บริหารควรมีในการบริหารองค์กรนั้น ประกอบด้วยหลักธรรมที่เรียกว่า อิทธิบาท 4 ซึ่งปรากฏในสุตตันตปิฎก ทิณิกาย มหาวรรค ว่า “พระผู้มีพระภาคผู้ทรงรู้ทรงเห็น เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้น ทรงบัญญัติอิทธิบาท 4 ประการนี้ และเพื่อเพิ่มพูนความสำเร็จ เพื่อให้ชำนาญในเรื่องความสำเร็จ เพื่อพลิกแพลงให้ความสำเร็จ” (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) อิทธิบาท 4 จึงเป็นหลักธรรม เป็นคุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมาย มี 4 ประการ คือ 1) ฉันทะ (ความพอใจ) คือความต้องการที่จะทำ ใฝ่ใจรักที่จะทำในสิ่งนั้นอยู่เสมอ และปรารถนาที่จะทำให้ได้ผลยิ่ง ๆ ขึ้นไป 2) วิริยะ (ความเพียร) คือ ขยันหมั่นเพียรประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็ง อดทน เอาธุระไม่ทอดทิ้ง 3) จิตตะ (ความคิดมุ่งไป) คือ ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำ และทำสิ่งนั้นด้วยความคิด เอาจิตฝักใฝ่ไม่ปล่อยให้ใจเกิดความฟุ้งซ่านเลื่อนลอยไป อุทิศใจให้แก่สิ่งที่ทำ 4) วิมังสา (ความไตร่ตรองหรือทบทวน) คือหมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจหาเหตุผล และตรวจสอบหาข้อที่บกพร่องในสิ่งที่ทำนั้น มีการวางแผนวัดผลคิดค้นหาวิธีแก้ไขปรับปรุง อิทธิบาท 4 นี้ จึงเป็นหลักธรรมที่เหมาะสมอย่างยิ่งในการประยุกต์ใช้เพื่อการบริหารองค์กรของผู้บริหาร

แนวคิดเกี่ยวกับการบริหาร

นักวิชาการหลายท่านได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับการบริหารไว้ดังนี้

Hellriegel ได้กล่าวไว้ว่า “Management” หมายถึง ศิลปะในการทำงานให้บรรลุ เป้าหมายร่วมกับผู้อื่น (Don Hellriegel, 1982)

Yoder ได้กล่าวไว้ว่า การบริหาร หมายถึง การนำไปสู่กระบวนการของการทำกิจการที่มีการวางแผน (Planning) การอำนวยการ (Directing) และความร่วมมือ (Coordinating) โดยเฉพาะกิจกรรมด้านเศรษฐกิจ (Dale Yoder, 1965)

Chapman ได้กล่าวไว้ว่า การบริหาร หมายถึง การขับเคลื่อนงานภายในองค์กรให้เดินไปข้างหน้าโดยอาศัยผู้อื่นด้วยการเป็นผู้นำ (Leadership) การแนะแนว (Guiding) และการกระตุ้น (Motivative) ความเพียรของผู้อื่นเพื่อสู่เป้าหมายขององค์กร และยังรวมไปถึงการให้กำลังใจ (Inspiring) การสื่อสาร (Communicating) การวางแผน (Planning) และการจัดการ (Management) (E.N. Chapman, 1995)

ประทาน คงฤทธิศึกษากร ได้ให้ความหมายไว้ว่า การบริหาร คือ การทำงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กรโดยมีหลักการ ดังนี้

1. ต้องมีองค์การ (Organization) และองค์การนั้นต้องมีการกำหนดวัตถุประสงค์ (Objective) อันแน่ชัด
2. ต้องมีคนทำงานร่วมกัน คนเป็นส่วนสำคัญในการบริหารหรือการทำงาน
3. ต้องมีทรัพยากรในการบริหาร ซึ่งนอกจากคน (Man) แล้วจะต้องมีทรัพยากรอื่น ๆ ที่สำคัญ ได้แก่ เงิน (Money) วัสดุ (Material) ในการทำงาน
4. ต้องมีการจัดการในการบริหารหรือการทำงานเพื่อให้การทำงานเป็นไป โดยราบรื่นและบรรลุวัตถุประสงค์ (ประทาน คงฤทธิ์ศึกษากร, 2530)

บรรจบ เนียมมณี ได้ให้ความหมายไว้ว่า การบริหาร คือกิจกรรมต่าง ๆ ที่บุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไปมาทำงานร่วมมือกันดำเนินการให้บรรลุเป้าหมายอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลาย ๆ อย่างร่วมกัน โดยประกอบไปด้วยส่วนต่าง ๆ มีการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกัน มีเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ในการกระทำร่วมกันเด่นชัด และวัตถุประสงค์นั้น ๆ ต้องตรงกันในหมู่บุคคล ผู้ร่วมกระทำ (บรรจบ เนียมมณี, 2523)

สรุปว่า การบริหาร หมายถึง การขับเคลื่อนงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์การ โดยอาศัยผู้อื่น ทั้งนี้ต้องมีการกำหนดวัตถุประสงค์อย่างชัดเจน มีการวางแผน การอำนวยการ ความร่วมมือ การบริหารจัดการ และยังต้องอาศัยทรัพยากรในการบริหาร คือ คน เงิน และวัสดุ ซึ่งทรัพยากรการบริหารนี้จะช่วยให้การบริหารบรรลุผลสัมฤทธิ์ได้

หลักการบริหาร

Henri Fayol, W. ได้เสนอหลักในการบริหารทั่วไปไว้ 14 หลัก ประกอบด้วย

1. การแบ่งงานกันทำ (Division of work) เพื่อที่จะเพิ่มผลผลิตและการทำงานได้ ดีกว่าด้วยการใช้ความพยายามเท่าเดิม
2. อำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบ (Authority and responsibility) อำนาจ หน้าที่เป็นสิทธิในการสั่งการ และอำนาจบารมีที่จะทำให้อันปฏิบัติตาม
3. เอกภาพในการบังคับบัญชา (Unity of command) คือ ผู้ใต้บังคับบัญชาจะต้องรับคำสั่งจากผู้บังคับบัญชาเพียงคนเดียว
4. เอกภาพในการอำนวยการ (Unity of direction) คือ การที่มีแผนงานเดียว และผู้บังคับบัญชาคนเดียวรับผิดชอบต่อกลุ่มของกิจกรรมที่มีวัตถุประสงค์เหมือนกัน
5. การรวมอำนาจ (Centralization) การรวมอำนาจมักจะเกิดขึ้นในองค์กรเสมอ หรืออีกนัยหนึ่งในแต่ละสถานการณ์จะต้องมีการสมดุลระหว่างการรวมอำนาจกับการกระจายอำนาจ (Decentralization)
6. วินัย (Discipline) หมายถึงการยอมรับในข้อตกลงหรือนโยบายระหว่างองค์การ กับผู้ปฏิบัติงาน ที่สำคัญก็คือการสร้างวินัย
7. ผลประโยชน์ของบุคคล ควรเป็นรองผลประโยชน์ของส่วนรวม (Sub-ordination of individual interest to general interest) บุคคลมักมีแนวโน้มเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวมากกว่า ประโยชน์ส่วนรวม
8. การให้ผลตอบแทน (Remuneration of personnel) คือ การจ่ายค่าจ้าง ค่าตอบแทนในการทำงาน
9. ความเป็นระเบียบเรียบร้อย (Order) การจัดการให้ตรวจวัสดุอุปกรณ์ให้เป็นระบบเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการผลิต
10. ความเสมอภาค (Equality) หมายถึง ความเมตตาและความยุติธรรมที่จะต้องมีแก่ทุกฝ่ายในองค์การ หลักการนี้จะช่วยจูงใจผู้ปฏิบัติงานให้ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความเสียสละและความจงรักภักดี

11. ความมั่นคงในหน้าที่การงาน (Stability of tenure of personnel) เป็นหลักการที่กำหนดให้ฝ่ายบริหารให้เวลาช่วงหนึ่ง เพื่อผู้ปฏิบัติงานมีโอกาสเรียนรู้งาน

12. ความคิดริเริ่ม (Initiative) หมายถึง การเปิดโอกาสให้ผู้ใต้บังคับบัญชาได้แสดงความคิดริเริ่มต่าง ๆ ในการแก้ปัญหาขององค์กร

13. สายการบังคับบัญชา (Scalar chain) หมายถึง สายของอำนาจหน้าที่ตาม ตำแหน่งที่ลดหลั่นลงมาจากผู้บังคับบัญชาระดับสูงถึงระดับล่าง มีการติดต่อข้ามสายการบังคับบัญชาในแนวนอนที่เรียกว่า “Gang plank หรือ Fayol Bridge”

14. ความสามัคคี (Esprit de corps) หมายถึง การสร้างความสามัคคีโดยปฏิบัติงานเป็นทีมแล้วสมาชิกมีความเข้าใจถึงวัตถุประสงค์ในการปฏิบัติในแนวทางเดียวกัน (สมพร เฟื่องจันทร์, 2547)

สรุปว่า หลักการบริหารนั้น ควรประกอบด้วย การแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบที่ชัดเจน มีเอกภาพในการอำนวยการเพื่อใช้อำนาจในการสั่งการที่เด็ดขาด ต้องมีการสร้างวินัยในการทำงาน ขณะเดียวกัน ต้องเห็นประโยชน์ของส่วนรวมเป็นที่ตั้ง ให้คำตอบแทนแก่บุคลากรด้วยความยุติธรรม สร้างความเสมอภาคให้เกิดกับบุคลากรทุกระดับ และดึงความสามารถของบุคลากรมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด

ทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหาร

วิชัย ตันศิริ ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับทฤษฎีการบริหารไว้ดังนี้

1. ทฤษฎีการบริหารองค์การเชิงมนุษยสัมพันธ์ (Human relations school) จากจุดอ่อนบางประการของทฤษฎีการบริหารตามแนวคลาสสิก คือ การที่แนวคลาสสิกมองคนเป็นเครื่องยนต์กลไก และสมาชิกขององค์การเป็นเพียงเครื่องมือ แต่ด้วยข้อเท็จจริงแล้วในความเป็นมนุษย์ย่อมแตกต่างจากเครื่องยนต์ และมนุษย์ย่อมสร้างความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ทำให้เกิดกลุ่มที่ไม่เป็นทางการในองค์กร จึงทำให้เกิดทัศนคติใหม่ของกลุ่มมนุษยสัมพันธ์ โดยมีข้อค้นพบที่สำคัญของกลุ่มนี้คือ การค้นพบว่าคนงานจะสร้างความสัมพันธ์ของมนุษย์มีความสำคัญมาก จึงเน้นให้ความสำคัญกับเรื่อง ขวัญกำลังใจ แรงจูงใจ ลีลาการเป็นผู้นำแบบประชาธิปไตย ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล การสื่อสารอย่างไม่เป็นทางการ และพลวัตกลุ่ม ทฤษฎีการจูงใจ (Motivation hygiene theory) ซึ่ง Herzberg เชื่อว่าปัจจัยที่จูงใจให้คนทำงาน คือ ความสำเร็จ การได้รับความยกย่อง ความก้าวหน้า ลักษณะงาน ความรับผิดชอบ และมีความเจริญเติบโตในหน้าที่

2. ทฤษฎีการบริหารองค์การตามแนวคิดเชิงระบบ (System theory) เป็นทฤษฎีระบบ มีข้อสมมติฐานว่า สังคมเป็นระบบอุปมาเหมือนระบบร่างกายมนุษย์ สัตว์ พืช ที่ทำงานเป็นระบบ ซึ่งหมายความว่า ทุก ๆ ส่วนของร่างกายมนุษย์มีส่วนสัมพันธ์กันหากส่วนหนึ่งส่วนใดเกิดปัญหา (ติดเชื้อโรค) ก็จะกระทบการทำงานของอวัยวะส่วนอื่น ๆ ด้วย ขณะเดียวกันระบบของร่างกายมนุษย์ก็ดำรงอยู่ในสิ่งแวดล้อม ระบบของร่างกายมนุษย์จะดำรงอยู่ได้ต้องสามารถปรับตัวเองให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม เช่น ในพื้นที่ที่อากาศร้อน ร่างกายก็จะมีเหงื่อออก เพื่อลดความร้อน หรืออุณหภูมิในร่างกาย หากในสภาพอากาศหนาวร่างกายก็ต้องปรับอุณหภูมิให้ร่างกาย โดยสรุป ระบบจึงมีข้อสมมติฐานว่า ส่วนประกอบของระบบต้องสัมพันธ์กัน ระบบต้องปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม นอกจากนั้นสังคมยังต้องพิจารณาถึงระบบปิดระบบเปิด ระบบปิด คือ ไม่ยอมรับข้อมูลใหม่จากสิ่งแวดล้อม ส่วนระบบเปิดนั้น ยอมรับข้อมูลใหม่ตลอดเวลา (วิชัย ตันศิริ, 2549)

สรุปว่า การบริหารเป็นกระบวนการเพื่อให้คณะบุคคลร่วมกันโดยอาศัยทรัพยากรและกระบวนการวิธีการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพ

หลักทั่วไปในการบริหารองค์กรสู่ความสำเร็จ

นักทฤษฎี Henry Fayol ได้จัดหน้าที่ในการจัดการเพื่อการบริหารองค์กรสู่ความสำเร็จไว้ ดังนี้

1. การวางแผน (Planning) คือ ภาระหน้าที่ของผู้บริหารที่จะต้องทำการคาดการณ์ล่วงหน้าถึงเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่จะมีผลกระทบต่อการดำเนินงานและกำหนดขึ้นเป็นแผนการปฏิบัติงานหรือวิถีทางที่จะปฏิบัติ เพื่อเป็นแนวทางของการทำงานในอนาคต

2. การจัดองค์การ (Organizing) คือ การจัดให้มีโครงสร้างของสายงาน ตำแหน่งงานและอำนาจหน้าที่ต่าง ๆ เพื่อให้ทรัพยากรทางการบริหารอยู่ในที่เหมาะสม ในอันที่จะช่วยงานขององค์การบรรลุผลสำเร็จได้

3. การบังคับบัญชาสั่งการ (Commanding) คือ การดูแลสั่งการให้งานเป็นไปด้วยความถูกต้องเรียบร้อย

4. การประสานงาน (Coordinating) คือ การดูแลความสะดวกให้ผู้ทำงานสามารถทำงานได้โดยสะดวกเต็มความสามารถ เชื่อมโยงทุกคนให้เข้ากันได้และกำกับไปสู่จุดมุ่งหมายเดียวกัน

5. การควบคุม (Controlling) คือ ภาระหน้าที่ในการที่จะต้องกำกับให้สามารถประกันได้ว่ากิจกรรมต่าง ๆ ที่ทำไปนั้น สามารถเข้ากับแผนที่ได้วางไว้ ให้งานดำเนินไปตามแผนที่วางเอาไว้ (ธงชัย สันติวงษ์, 2539)

ส่วนนักทฤษฎีที่มีแนวคิดสอดคล้องกับ Henry Fayol คือ Gulick ซึ่งได้เสนอกระบวนการ POSDCORB ว่าเป็นหลักการที่ผู้บริหารควรปฏิบัติเพื่อให้องค์กรมุ่งสู่ความเป็นเลิศ ประกอบด้วย

1. P-Planning หมายถึง การวางแผน เป็นการกำหนดโครงการอย่างกว้าง ๆ ว่าจะทำอะไรบ้าง เพื่ออะไร มีแนวทางจะปฏิบัติอย่างไร การวางแผนจะต้องกระทำก่อนลงมือปฏิบัติจริง

2. O-Organizing หมายถึง การจัดการองค์การ เป็นการจัดสายงานแบ่งแยกอำนาจการบริหารให้ผู้ปฏิบัติงานทราบหน้าที่บทบาทของแต่ละคน เพื่อจะได้ทำงานให้บรรลุวัตถุประสงค์

3. S-Staffing หมายถึง การจัดการหาบุคคลเข้ามาสู่ตำแหน่งงานตามที่ได้จัดองค์การเอาไว้ มีการบรรจุงาน ฝึกฝน อบรม พัฒนาคุณภาพ เพื่อจะได้ทำงานให้บรรลุตามวัตถุประสงค์

4. D-Directing หมายถึง การวินิจฉัยสั่งการ บอกทิศทางการทำงานเสนอแนะวิธีการทำงานหลังจากที่ได้วิเคราะห์อย่างรอบคอบแล้วว่าควรจะทำอะไร อย่างไร ไปในทิศทางใด

5. Co-Coordinating หมายถึง การประสานงาน อันได้แก่ การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยงานย่อยและบุคคลในตำแหน่งต่าง ๆ ให้สามารถทำงานร่วมกันได้ ซึ่งอาจจะต้องใช้เทคนิคต่าง ๆ เช่น การสื่อสาร การกำหนดระเบียบแบบแผนในการทำงาน เป็นต้น

6. R-Reporting หมายถึง การรายงาน การทำงานทุกอย่างจะต้องมีการรายงานไปยังผู้บังคับบัญชาเหนือตนขึ้นไปว่าตนเองได้ทำอะไรบ้าง ทำอย่างไรได้ผลประการใด นายกรัฐมนตรีหรือประธานาธิบดีทำงานก็ต้องรายงานต่อประชาชนหรือผู้แทนปวงชน ผู้เป็นเจ้าของประเทศในเรื่องผลงานของตนเองเช่นกัน

7. B-Budgeting หมายถึง การทำงานประมาณค่าใช้จ่ายให้ถูกต้องเหมาะสมกับกิจกรรมมีรายละเอียดจึงมีผู้นิยมนำมาใช้และแพร่หลายในเวลาต่อมาแม้ในปัจจุบันก็ยังนำมาใช้อยู่เสมอ (ดิน ปรัชญพฤทธิ, 2527)

สรุปว่า หลักทั่วไปในการบริหารองค์กรสู่ความสำเร็จนั้น ควรปฏิบัติตามองค์ประกอบของการวางแผนเพื่อกำหนดแนวทางในการทำงาน การจัดองค์การที่เหมาะสม การบังคับบัญชาสั่งการที่มีเสถียรภาพ การประสานงานที่ชัดเจนให้เกิดความร่วมมือในการทำงาน การรายงานผลของการปฏิบัติงานเพื่อใช้ในการปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่อง และการควบคุมกระบวนการของงานให้เป็นไปตามงานที่ได้วางแผนไว้

หลักอิทธิบาท 4

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) (2549) ได้กล่าวถึงหลักอิทธิบาท แปลว่า ธรรมเครื่องให้ถึงอิทธิ (ฤทธิ์หรือความสำเร็จ) หรือธรรมที่เป็นเหตุให้ประสบความสำเร็จ หรือทางแห่งความสำเร็จ มี 4 อย่าง ได้แก่ ฉันทะ (ความ พอใจ) วิริยะ (ความเพียร) จิตตะ (ความคิดจดจ่อ) และวิมังสา (ความสอบสวนไตร่ตรอง) แปลให้จำง่ายตามลำดับว่า มีใจรักพากเพียรทำเอาจิตฝักใฝ่ใช้ปัญญาสอบสวน

พุทธทาสภิกขุ (2537) ได้กล่าวถึงหลักอิทธิบาท แยกออกเป็น อิทธิ แปลว่า ความสำเร็จ บาท แปลว่า ฐาน เจริญงอก ดังนั้น อิทธิบาท จึงแปลว่ารากฐานแห่งความสำเร็จ มี 4 อย่าง คือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา

ราชบัณฑิตยสถาน (2546) ได้กล่าวถึงผู้บริหารสถานศึกษา สามารถนำมาใช้ประโยชน์ เพื่อสนับสนุนกิจการงานให้ถึงความสำเร็จ อันจะนำไปสู่เป้าหมายที่ต้องการได้ อิทธิบาท 4 ฉันทะ คือ ความต้องการที่จะทำ ใฝ่ใจรักจะทำสิ่งนั้นอยู่เสมอ และปรารถนาจะทำให้ได้ผลดียิ่ง ๆ ขึ้นไป วิริยะ คือ ขยันหมั่นประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็ง อุตุน เอาธุระไม่ทอดทิ้ง จิตตะ คือ ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำ และทำสิ่งนั้นด้วยความคิด เอาจิตฝักใฝ่ ไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านเลือนลหายไป อุทิศตัวอุทิศใจให้แก่สิ่งที่ทำ วิมังสา คือ หมั่นใช้ปัญญา พิจารณาใคร่ครวญ ตรวจสอบหาเหตุผล และตรวจสอบข้อบกพร่องในสิ่งที่ทำนั้น มีการวางแผน วัดผล คิดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุง

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2550) กล่าวว่า หลักอิทธิบาท 4 เป็นหลักธรรมที่จะทำให้การทำงานประสบความสำเร็จ และมีความสุขได้ด้วยความศรัทธา ความเชื่อมั่น เป็นหลักการทำงานให้ประสบผลสำเร็จ และมีความสุขกับงาน ยิ่งได้รวมพลังกับธรรมข้ออื่นก็จะเพิ่มความสำเร็จเพิ่มความสุขในการทำงานยิ่งขึ้นนั้น เรียกว่า อิทธิบาท 4 ได้แก่ ฉันทะ เป็นองค์ธรรมหนึ่งที่จะทำให้การทำงานประสบความสำเร็จ วิริยะ เป็นองค์ธรรมความเพียรที่เกิดจากตนเอง และความเพียรที่บุคคลอื่นช่วยกระตุ้น จิตตะ ใช้ความคิดในเรื่องนั้นบ่อยเสมอ ทำกิจการงานนั้นอย่างอุทิศตัวอุทิศใจ วิมังสา ใช้ปัญญาสอบสวน ตรวจสอบข้อบกพร่องเป็นต้น

อิทธิบาท 4 ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก

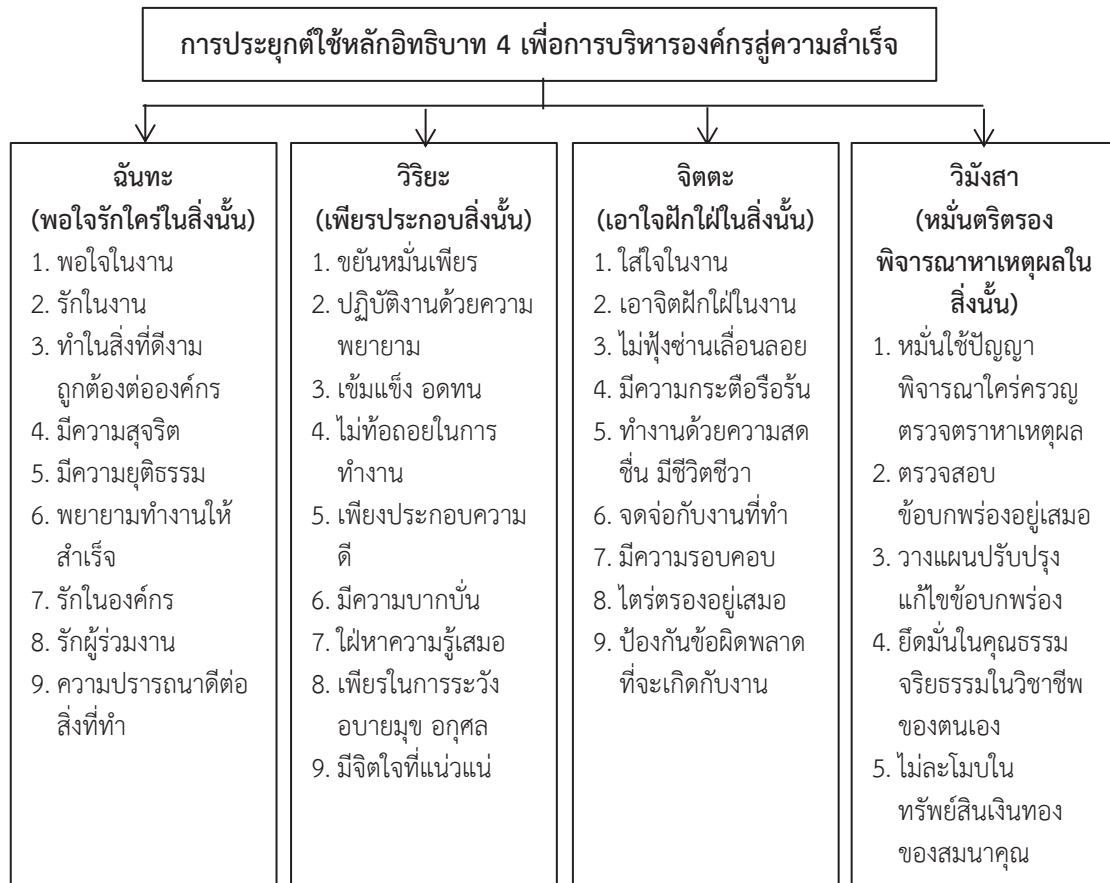
พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงพระธรรมเทศนาถึงอิทธิบาท ๔ ประการ คือ เจริญอิทธิบาท ประกอบด้วย ฉันทสมาธิปธานสังขาร (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) หมายถึง สมาธิที่เกิดฉันทะ และ ความเพียรที่มุ่งมั่น เจริญอิทธิบาทประกอบด้วย วิริยสมาธิปธานสังขาร หมายถึง สมาธิที่เกิด จากวิริยะ และ ความเพียรสร้างสรรค์ เจริญอิทธิบาทประกอบด้วย จิตตสมาธิปธานสังขาร หมายถึง สมาธิที่เกิดจากจิตตะ และความเพียรสร้างสรรค์ เจริญอิทธิบาทประกอบด้วย วิมังสาสมาธิปธาน สังขาร หมายถึง สมาธิที่เกิดจาก วิมังสา และความเพียรสร้างสรรค์ เพราะฉะนั้น อิทธิบาท ๔ มี องค์ประกอบ ดังนี้ ฉันทะ (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) หมายถึง สร้างความพอใจในกุศล คือ ความประสงค์จะทำยิ่งขึ้น ความพึงพอใจ ความใคร่เพื่อจะทำ ความพอใจในธรรม ฉันทสมาธิ (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) หมายถึง สมาธิที่เกิดจาก ฉันทะ วิริยะ หมายถึง การปรารถนาความเพียรทางใจ สัมมาวายามะ จิต หมายถึง มโน มานัส มโน วิญญานธาตุที่สมกัน และปธานสังขารหมายถึง ความเพียรที่มุ่งมั่น (ปธาน) ปรารถนาความเพียร ประคองจิต ความขะมักเขม้น (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ความบากบั่น ความตั้งหน้า ความพยายาม ความอุตสาหะ ความทนทาน ความเข้มแข็ง ความก้าวไปอย่างไม่ทอดทิ้ง ความไม่ทอดทิ้งธุระ ความประคับประคอง ธุระไว้ด้วยดี วิริยะ วิริยอินทรีย์ วิริยะพละสัมมาวายามะ วิมังสา หมายถึง ปัญญา กิริยาที่ รู้ชัด

สรุปว่า อิทธิบาท 4 ทางแห่งความสำเร็จ ประกอบด้วยหลัก 4 อย่าง ได้แก่ 1) ฉันทะ คือ ความพอใจ ความต้องการที่จะทำ ใฝ่ใจรักจะทำสิ่งนั้นอยู่เสมอ และปรารถนาจะทำให้ได้ผลดียิ่ง ๆ ขึ้นไป 2) วิริยะ คือ ความเพียรประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็ง อุตุน เอาธุระไม่ทอดทิ้ง 3) จิตตะ คือ ความคิดจดจ่อ

จิตรับรู้ในสิ่งที่ทำ และทำสิ่งนั้นด้วยความคิด เอาจิตฝึกฝั ไม่ปล่อยใจให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอยไป อุทิศตัวอุทิศใจ ให้แก่สิ่งที่ทำ และ4) วิมังสา คือ ความสอบสวนไตร่ตรอง หมั่นใช้ปัญญา พิจารณาใคร่ครวญ ตรวจสอบเหตุผล และตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนในสิ่งที่ทำนั้น มีการวางแผน วัตถุประสงค์ คัดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุง

องค์ความรู้ใหม่

จากการศึกษาแนวคิดของบทความวิชาการ ผู้เขียนสามารถสรุปเป็นองค์ความรู้ใหม่ ตามแผนภาพดังนี้

จากแผนภาพดังกล่าวนี้ ที่แสดงถึงการนำหลักอริยาบท 4 เพื่อการบริหารองค์กรสู่ความสำเร็จ ตามหลักการ 4 ด้าน คือ 1. ฉันทะ (พอใจรักใคร่ในสิ่งนั้น) 2. วิริยะ (เพียรประกอบสิ่งนั้น) 3. จิตตะ (เอาใจฝึกฝัในสิ่งนั้น) 4. วิมังสา (หมั่นไตร่ตรองพิจารณาหาเหตุผลในสิ่งนั้น) ซึ่งถ้าผู้บริหารองค์กรมีจุดมุ่งหมายที่ต้องการให้การทำงานบรรลุวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล และปฏิบัติงานโดยใช้หลักธรรมดังกล่าวมาประยุกต์ใช้ในทุกขั้นตอนแล้ว ย่อมเป็นที่ชัดเจนว่าองค์กรจะประสบความสำเร็จได้อย่างสูง

บทสรุป

การประยุกต์ใช้หลักอริยาบท 4 เพื่อการบริหารองค์กรให้ประสบความสำเร็จนั้น ผู้เขียนขอเสนอว่าต้องเริ่มจากความรู้ความเข้าใจในหลักอริยาบท 4 ของผู้บริหารก่อน ทั้งนี้ การรู้หลักปฏิบัติที่ถูกต้องจะก่อให้เกิดเป็นเครื่องจูงใจผลักดันให้เกิดการปฏิบัติที่ถูกต้องจึงจะบริหารองค์กรให้พบกับความสำเร็จได้ ดังนั้นผู้บริหารองค์กรควรประพฤติปฏิบัติตนตามหลักอริยาบท 4 ดังนี้

1. ฉันทะ พอใจรักใคร่ในสิ่งนั้น ผู้บริหารองค์กรจำเป็นต้องพอใจในงานที่ตนเองบริหารอยู่ หากผู้บริหารองค์กรขาดฉันทะ คือ ไม่ได้รักในงานของตน จะนำไปสู่ความล้มเหลวทั้งหน้าที่การงานของตนและความล้มเหลวขององค์กรได้ ผู้บริหารที่ต้องมีฉันทะ คือ ผู้บริหารต้องรักในงานของตนอยู่เสมอเพื่อให้ตนมีจิตผูกพันที่จะให้งานของตนนั้นบรรลุผลสำเร็จ ผู้บริหารจึงต้องทำในสิ่งที่ดีงาม ถูกต้อง และมีความสุจริต ยุติธรรม เพียรทำในงานให้สำเร็จ ด้วยความรักในงาน รักในองค์กร และรักผู้ร่วมงาน มีความเต็มใจในการช่วยเหลือเพื่อนร่วมงานในหน่วยงาน มีความปรารถนาดีต่อสิ่งที่ทำ ผู้บริหารก็จะทำให้องค์กรนั้นประสบความสำเร็จได้

2. วิริยะ เพียรประกอบสิ่งนั้น ความขยันหมั่นเพียรเป็นพื้นฐานของผู้ที่ต้องการจะประสบความสำเร็จ ผู้บริหารจึงต้องมีความขยันหมั่นเพียร ปฏิบัติงานด้วยความพยายาม เข้มแข็ง อดทน ไม่ท้อถอย เพียรประกอบความดี ความบากบั่น ฝ่าฟันความรู้ หาประสบการณ์ใหม่เพื่อนำมาบริหารงานที่ตนรับผิดชอบอย่างสม่ำเสมอ ปฏิบัติงานด้วยความไม่เบื่อหน่าย ขณะเดียวกัน ผู้บริหารต้องมีความเพียรในการระวัง และละอกุศล อบายมุข ให้มีจิตที่แน่วแน่เฉพาะสิ่งที่จะทำให้องค์กรบรรลุผลสำเร็จโดยไม่เบียดเบียนหรือก่อเกิดโทษภัยทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น

3. จิตตะ เอาใจฝักใฝ่ในสิ่งนั้น ผู้บริหารต้องใส่ใจในงานของตน เอาจิตฝักใฝ่ไม่ปล่อยจิตให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอย มีความกระตือรือร้น ทำด้วยความมีชีวิตชีวา สดชื่นขณะที่ทำงานเสมอ การมีใจที่จดจ่อกับสิ่งนั้น จะเกิดความรักชอบ ทำให้คิดได้ ไตร่ตรอง หาเหตุผลที่เหมาะสมได้ ป้องกันการเกิดข้อผิดพลาดในการบริหารองค์กร ปฏิบัติงานโดยไม่ใช้ความรุนแรงและไม่เกิดความขัดแย้ง ผู้บริหารใดที่ไม่จดจ่ออยู่กับงานที่ทำ ทำงานแบบผ่านๆ ขาดความรอบคอบ จะส่งผลเสียต่อองค์กรได้ ดังนั้น ผู้บริหารต้องเอาจิตใฝ่กับงานที่ทำอยู่เสมอจึงจะบริหารองค์กรให้บรรลุผลสำเร็จได้

4. วิมังสา หมั่นตรองพิจารณาหาเหตุผลในสิ่งนั้น ผู้บริหารหมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจตราหาเหตุผล และตรวจสอบข้อบกพร่องอยู่เสมอ เมื่อพบข้อผิดพลาดให้คิดวางแผนหาวิธีแก้ไขปรับปรุงให้ดีขึ้น ใช้ปัญญาไตร่ตรองสิ่งใดผิด สิ่งใดถูก ยึดมั่นในคุณธรรม จริยธรรมในวิชาชีพของตนเองมิให้ต่างพร้อย ไม่วอกแวก ไม่ฟุ้งซ่าน ไม่ละโมภในทรัพย์สินเงินทองของสมนาคุณอันเป็นเหตุให้ตนและองค์กรต้องต่างพร้อย คุณธรรมวิมังสาจะเป็นแรงผลักดันให้ผู้ประพฤติก่อไปสู่ความสำเร็จผลตามที่มุ่งหมาย

เอกสารอ้างอิง

- ดิน ปรัชญพทุทธิ. (2527). *ทฤษฎีองค์การ*. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- ธงชัย สันติวงษ์. (2539). *องค์การและการบริหาร*. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- บรรจบ เนียมมณี. (2523). *หลักการบริหาร*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ,
- ประทาน คงฤทธิ์ศึกษากร. (2530). *สุขภาพในฐานะหน่วยการปกครองตนเอง*. *วารสารพัฒนาบริหารศาสตร์*. 27(3), 342.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). (2549). *พุทธธรรม ฉบับปรับปรุง และขยายความ*. (พิมพ์ครั้งที่ 11). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์บริษัท สหธรรมิก จำกัด.
- พุทธทาสภิกขุ. (2537). *การทำงานที่เป็นสุข*. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). *พจนานุกรมศัพท์ศาสนาสาทุก*. กรุงเทพฯ: บริษัท นานมีบุ๊คส์พลีลิคชั่นส์ จำกัด.
- วิชัย ตันศิริ. (2549). *อุดมการณ์ทางการศึกษา: ทฤษฎีและภาคปฏิบัติ*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- สมพร เพ็ญจันทร์. (2547). *แนวคิดและหลักการจัดการองค์การสาธารณะ*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. (2550). *การบริหารจัดการแนวพุทธ*. กรุงเทพฯ: ศูนย์หนังสือแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Dale Yoder. (1965). *Personnel Principles and Policies. (fourth printing)*. Englewood Cliffs: New Jersey Prentice-Hall.
- Don Hellriegel. (1982). *Management. (third edition)*. Addison-Wesley: Publishing Company.
- E.N. Chapman. (1995). *Supervisor Survival Kit. (second edition)*. California: Science Research Associates.

วัฒนธรรมไทยในศตวรรษที่ 21 กับการพัฒนาที่ยั่งยืน

Thai Culture in the 21st Century and Sustainable Development

ณัฐสันต์ นันทวัฒน์

Nattasan Nantawat

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.

Corresponding Author's Email: moo_4747@hotmail.com

Received February 8, 2022; Revised March 24, 2022; Accepted May 6, 2022

บทคัดย่อ

บทความนี้ผู้เขียนสนใจและมุ่งเป้าไปที่ วัฒนธรรมไทยในศตวรรษที่ 21 เป็นการใช้อยุทธศาสตร์ชาติด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ เพื่อเสริมสร้างวัฒนธรรมการดำรงชีพของคนไทย โดยมีเป้าหมายการพัฒนาที่สำคัญเพื่อพัฒนาคน ในทุกมิติและในทุกช่วงวัยให้เป็นคนดีเก่ง ที่รู้คุณค่าของวัฒนธรรมไทย และมีคุณภาพ โดยคนไทยมีความพร้อมทั้งกาย ใจ สติปัญญา มีพัฒนาการและวัฒนธรรมที่ครอบคลุมและมีสุขภาวะที่ดีในทุกช่วงวัย มีจิตสาธารณะรับผิดชอบต่อสังคมและผู้อื่น มีธรรมาภิบาล มีวินัย รักชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ เป็นพลเมืองดีของชาติ มีหลักคิดที่ถูกต้อง มีทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 มีทักษะสื่อสารภาษาอังกฤษและภาษาที่ 3 และอนุรักษ์ภาษาท้องถิ่น มีนิสัยรักการเรียนรู้และการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต ส่งเสริมคนไทยที่มีทักษะสูง เป็นนวัตกรรม นวัตกรรม ผู้ประกอบการ เกษตรกรยุคใหม่และอื่น ๆ โดยมีสัมมาชีพตามความถนัดของตนเอง และการพัฒนาที่ยั่งยืนจะเกิดขึ้นได้ในสังคมไทย ทุกภาคส่วนของสังคมควรผนึกกำลังร่วมกันในการขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลง บนพื้นฐานของทุนทรัพยากรที่มีอยู่ทั้งนี้ จำเป็นต้องสร้างจิตสำนึกใหม่ของคนในสังคมให้มุ่งผลประโยชน์ส่วนรวม และปรับวิธีคิด ทศนคติในการดำเนินชีวิตใหม่ที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยลง ขณะเดียวกันต้องประสานเชื่อมโยงบทบาทภาครัฐท้องถิ่นและชุมชนให้มีส่วนร่วมทำงานด้วยกันได้ เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้เกิดการพัฒนาและเพิ่มมูลค่าของทรัพยากรในท้องถิ่น ซึ่งถือเป็นวัฒนธรรมการดำรงชีพของคนไทยในศตวรรษที่ 21

คำสำคัญ: วัฒนธรรมไทย, การพัฒนาที่ยั่งยืน, ยุทธศาสตร์การพัฒนา, ตัวชี้วัดการพัฒนา

Abstracts

This article, the author is interested and aimed at Thai culture in the 21st century is the use of national strategies for development and capacity building of human resources. To strengthen the living culture of Thai people With important development goals for human development 5n every dimension and in every age to be a good person That knows the value of Thai culture and quality, with Thai people ready, physically, mentally, intellectually, with all-round development and good culture and good health in all ages Have public mind, social responsibility and others, are thrifty, conservative, bountiful, disciplined, maintain morality and be a good citizen of the nation With correct thinking Have the necessary skills in the 21st

century, have the skills to communicate in English and the 3rd language and preserve local languages Have a habit of learning and self-development throughout life To become highly skilled Thai people, be innovative, thinkers, entrepreneurs, modern farmers and others by having a livelihood according to their own aptitude And sustainable development can occur in Thai society Every sector of society should join forces to drive change. Based on the available resources, capital, it is necessary to create a new consciousness of people in society to focus on the common good. And adjust the way of thinking New attitude in life that has less impact on the environment At the same time, must coordinate with the role of government Local and community to be able to participate, work together To create a learning process for development and increase the value of local resources Which is considered the living culture of the Thai people in the 21st century

Keywords: Thai culture, Sustainable development, Development Strategies, Development Indicators

บทนำ

วัฒนธรรม คือเกิดจากความรู้การสั่งสม การสืบทอด และการถ่ายทอดวัฒนธรรม มีการเกิดการเจริญเติบโต การเปลี่ยนแปลง การเสื่อมสลาย เช่นเดียวกับชีวิตและสัตว์ แต่อาการต่างๆที่เกิดขึ้นจะเปลี่ยนแปลงไป หรือพัฒนาการนั้น เกิดจากการกระทำของมนุษย์ วัฒนธรรมจึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ สำหรับประเทศ ซึ่งการที่มนุษย์ได้แบ่งเป็นชาตินั้น ชาตินี้ ก็ใช้วัฒนธรรมเป็นเครื่องกำหนดนั่นเอง วัฒนธรรมจึงเป็นแบบฉบับของการแสดงออกทั้งทางความรู้สึกนึกคิด และการกระทำของมนุษย์เป็นระเบียบแบบแผน หรือพฤติกรรมที่มนุษย์ปฏิบัติต่อกันจนเป็นประเพณี หรือเป็นหน้าที่ที่ทุกคนในสังคมต้องยึดถือ และปฏิบัติตามกัน ทั้งวัฒนธรรมด้านจิตใจ และวัฒนธรรมทางด้านวัตถุ (คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2551)

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา 65 กำหนดให้รัฐพึงจัดให้มียุทธศาสตร์ชาติเป็นเป้าหมายการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน ตามหลักธรรมาภิบาลเพื่อใช้เป็นกรอบในการจัดทำแผนปฏิบัติการต่าง ๆ ให้สอดคล้องและบูรณาการกันเพื่อให้เกิดเป็นพลังผลักดันร่วมกันไปสู่เป้าหมายดังกล่าว โดยให้เป็นไปตามที่กำหนดในกฎหมายว่าด้วยการจัดทำยุทธศาสตร์ชาติ และต่อมาได้มีการตราพระราชบัญญัติการจัดทำยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. 2560 มีผลใช้บังคับเมื่อวันที่ 1 สิงหาคม 2560 โดยกำหนดให้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการยุทธศาสตร์ชาติ เพื่อรับผิดชอบในการจัดทำร่างยุทธศาสตร์ชาติ กำหนดวิธีการการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดทำร่างยุทธศาสตร์ชาติ ในการติดตาม การตรวจสอบ และการประเมินผลรวมทั้ง กำหนดมาตรการส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนทุกภาคส่วนดำเนินการให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติเพื่อรับผิดชอบในการดำเนินการจัดทำร่างยุทธศาสตร์ชาติให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์วิธีการ และเงื่อนไขที่กำหนด ตลอดจนได้จัดให้มีการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนและหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องอย่างกว้างขวางเพื่อประกอบการพิจารณาจัดทำร่างยุทธศาสตร์ชาติตามที่กฎหมายกำหนดแล้ว

ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580) เป็นยุทธศาสตร์ชาติฉบับแรกของประเทศไทยตามรัฐธรรมนูญ ซึ่งจะต้องนำไปสู่การปฏิบัติเพื่อให้ประเทศไทยบรรลุวิสัยทัศน์ “ประเทศไทยมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศพัฒนาแล้ว ด้วยการพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ” ภายในช่วงเวลา

ดังกล่าว เพื่อความสุขของคนไทยทุกคน

ความหมายของวัฒนธรรม

“วัฒนธรรม” ตรงกับภาษาอังกฤษ ว่า “Culture” คำนี้มีรากศัพท์มาจาก “Cultura” ในภาษาละติน มีความหมายว่า การเพาะปลูกหรือการปลูกฝัง ซึ่งอธิบายได้ว่า มนุษย์เป็นผู้ปลูกฝังอบรมบ่มนิสัยให้เกิดความเจริญงอกงาม ในด้านสังคมศาสตร์ วัฒนธรรมจึงมีความหมายกว้างขวางมากซึ่งกล่าวคือ วัฒนธรรมหมายถึงชีวิต (Way for life) ของมนุษย์ในสังคม และแบบแผนการดำเนินชีวิตของบุคคลทุกอย่าง รวมถึงบรรดาผลงานทั้งมวลที่มนุษย์ได้สร้างขึ้นตลอดจน ความคิด ความเชื่อค่านิยม และความรู้ต่าง ๆ เป็นต้น (อานนท์ อาภาภิรม, 2519)

คำว่า “วัฒนธรรม” (จำนงค์ ทองประเสริฐ, 2527) หมายความว่า “ธรรม คือ ความเจริญ” หรือ “ธรรมเป็นเหตุให้เจริญ” นั้นแสดงให้เห็นว่า มิใช่ลักษณะที่อยู่กับที่ จะต้องมีการเปลี่ยนแปลงตามลำดับ แต่การเปลี่ยนแปลงนั้นจะต้องเป็นไปในทางที่ดีขึ้นตามลำดับ สิ่งใดอยู่กับที่ สิ่งนั้นไม่ชื่อว่า “วัฒนธรรม” คือ “เจริญ” วัฒนธรรมจึงจำเป็นต้องมีการปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสมแก่กาลเวลาอยู่เสมอ

พระยาอนุมานราชธน (ม.ป.ป.) กล่าวว่า “วัฒนธรรม คือ สิ่งที่มนุษย์เปลี่ยนแปลงปรับปรุงหรือผลิตสร้าง เพื่อความเจริญงอกงามในวิถีแห่งชีวิตของส่วนรวมที่ถ่ายทอดกันได้ เลียนแบบกันได้”

ยูท ศักดิ์เดชยนต์ ได้กล่าวว่า “วัฒนธรรมรวมถึงความคิดและแบบแผนพฤติกรรมทุกอย่างที่ตกทอดสืบทอดกันมาโดยทางการสื่อสารหรือส่งสัญญาณ ไม่ตกทอดโดยทางพันธุกรรมเราเรียนรู้วัฒนธรรมโดยอาศัยคำพูด ท่าทาง เช่น การที่นักธุรกิจสร้างหลังได้นั้นเป็นการตกทอดทางพันธุกรรมแต่การที่มนุษย์รู้จักสร้างบ้านพักที่อาศัยนั้น เป็นการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม”

ความหมายของวัฒนธรรม ทั้งในด้านต่างๆ ทัวไปนักวิชาการบางท่านได้กล่าวไว้ อาจหลอมรวมกันเข้าด้วยกันแล้วสรุปได้ คือ “วัฒนธรรม” มีความหมายครอบคลุมถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่แสดงออกถึงวิถี ชีวิตของมนุษย์ในสังคมของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง หรือสังคมใดสังคมหนึ่งซึ่งมนุษย์ได้คิดสร้างระเบียบกฎเกณฑ์วิถีในการปฏิบัติรวมทั้งการจัดระเบียบ ตลอดจนถึง ระบบความคิดความเชื่อค่านิยมความรู้ และ เทคโนโลยีต่างๆที่มีการดัด เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นและได้วิวัฒนาการสืบทอดกันมาอย่างมีแบบแผน

ความหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืน

การพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) ถูกนำมาใช้อย่างกว้างขวาง เพื่ออธิบายความหมายเกี่ยวกับอนาคตของสังคมมนุษย์และโลกที่มนุษย์อาศัยอยู่ แต่ก็ไม่ใช่เป็นที่กระจ่างชัดนักว่าความหมายของคำว่า “การพัฒนาที่ยั่งยืน” นั้นคืออะไร และจะสามารถนำไปสู่การปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมได้อย่างไร สาเหตุสำคัญประการหนึ่ง อาจเป็นเพราะผู้นำหรือผู้ที่มีอำนาจตัดสินใจในสังคมไม่สามารถผลักดันแนวคิดดังกล่าวไปสู่การปฏิบัติให้ได้ผล หรือกำหนดดัชนีชี้ขึ้นมาวัดผลการพัฒนาที่ยั่งยืนได้อย่างชัดเจน ทำให้ไม่สามารถติดตามตรวจสอบได้ว่ากิจกรรมใดเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน และกิจกรรมใดเป็นการพัฒนาที่ไม่ยั่งยืนในสังคมโลกมีผู้ให้ความหมายของ “การพัฒนาที่ยั่งยืน” ไว้หลายนิยาม ซึ่งล้วนแล้วแต่มีความหมายใกล้เคียงกันทั้งสิ้น แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยศ.นพ.ประเวศ วะสี สรุปได้ว่าการพัฒนาที่ยั่งยืน จะต้องเป็น การพัฒนาที่ก่อให้เกิดดุลยภาพของทุกมิติกล่าวคือ ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม จิตใจ ตลอดจนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยมีการบริหารจัดการที่ดีที่มีพหุภาคร่วมทุกขั้นตอนเป็น กลไกขับเคลื่อน

ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม ได้ให้ความเห็นว่า การพัฒนาที่ยั่งยืน คือ “การพัฒนาที่ ดำเนินไปได้อย่างราบเรียบ มั่นคง ต่อเนื่อง ไม่สะดุดด้วยเหตุใดเหตุหนึ่ง รวมถึง เหตุด้านเศรษฐกิจ เหตุด้านประชากร และสังคม เหตุด้านการเมืองการปกครอง เหตุด้านทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม และเหตุด้านสถานการณ์ระหว่างประเทศ”

วินัย วีระพัฒนานนท์ ได้เสนอแนวคิดของการพัฒนาที่ยั่งยืนว่า เป็นการพัฒนาที่จะส่งผลต่อมนุษย์และมวลมนุษย์ได้อย่างถาวรมั่นคงที่มีหลักการดังนี้

1) มนุษย์จะต้องอาศัยปัจจัยในการดำรงชีวิตจากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่ในโลกนี้เท่านั้น

2) การดำรงชีวิตของมนุษย์ด้วยกัน การดำรงชีวิตของสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้นจะต้องเกื้อกูลซึ่งกันและกัน

3) การพัฒนาคุณภาพสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติจะเป็นพลังสำคัญในการพัฒนาสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติที่เสื่อมโทรมจะต้องได้รับการพัฒนาอย่างเร่งด่วน

4) การพัฒนาคุณภาพประชากรและการใช้ทรัพยากร จะเพิ่มขึ้นได้ในปริมาณที่จำกัดเท่านั้น

แต่ที่มีชื่อเสียงมากที่สุด ก็คือ คำนิยามของ World Commission on Environment and Development หรือ Brundtland (2526) ที่ได้ให้ไว้ในรายงาน “Our Common Future” ซึ่งได้เสนอแนะว่า “การพัฒนาที่ยั่งยืน คือ รูปแบบของการพัฒนาที่ตอบสนองต่อความต้องการของคนในรุ่นปัจจุบันโดยไม่ทำให้คนรุ่นต่อไปในอนาคตต้องประนีประนอมยอมลดทอนความสามารถในการที่จะตอบสนองความต้องการของตนเอง (Sustainable Development is development that meets the needs of the present without compromising the ability of future generations to meet their own needs)” กล่าวคือ การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรต่างๆ เพื่อผลประโยชน์ของคนรุ่นปัจจุบัน จะต้องไม่ใช่ทรัพยากรอย่างสิ้นเปลือง แต่ควรเป็นการใช้ทรัพยากรในเชิงอนุรักษ์และพัฒนาให้เต็มศักยภาพอยู่ตลอดเวลา ดังนั้น การพัฒนาที่ยั่งยืนจะต้องพิจารณาทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และความยั่งยืนของระบบนิเวศไปพร้อมๆ กัน

การพัฒนาที่ยั่งยืน

การพัฒนาประเทศไทยนับตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 เป็นต้นมาได้ส่งผลให้ประเทศไทยมีการพัฒนาในทุกมิติ ทั้งในด้านเศรษฐกิจที่ประเทศไทยได้รับการยกระดับเป็นประเทศ ในด้านสังคมที่มีการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนส่งผลให้ประเทศไทยหลุดพ้นจากการเป็นประเทศยากจน ประเทศไทยยังมีความท้าทายต่อการพัฒนาที่สำคัญ อาทิ อัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจในปี 2560 ที่ร้อยละ 3.9 ถือว่าอยู่ในระดับต่ำกว่าศักยภาพ เมื่อเทียบกับร้อยละ 6.0 ต่อปีในช่วงเวลาเกือบ 6 ทศวรรษที่ผ่านมา โดยมีสาเหตุหลักจากการชะลอตัวของการลงทุนภายในประเทศและสถานการณ์เศรษฐกิจโลกที่ยังไม่ฟื้นตัวได้เต็มที่ โดยเฉพาะภาคบริการและภาคเกษตรที่มีผลผลิตทางการผลิตในระดับต่ำขาดการนำเทคโนโลยีเข้ามาเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิตประกอบกับแรงงานไทยยังมีปัญหาเรื่องคุณภาพและสมรรถนะที่ไม่สอดคล้องกับความต้องการในการขับเคลื่อนการพัฒนาของประเทศ

นอกจากนั้น ศักยภาพและคุณภาพของประชากรไทยทุกช่วงวัยยังคงเป็นปัจจัยท้าทายสำคัญต่อการพัฒนาประเทศ แต่ยังคงมีปัญหาเรื่องคุณภาพการให้บริการที่มีมาตรฐานแตกต่างกันระหว่างพื้นที่ ซึ่งเป็นหนึ่งในสาเหตุหลักที่ทำให้ประเทศไทยยังคงมีปัญหาความเหลื่อมล้ำในหลายมิติขณะที่ปัญหาด้านความยากจนยังคง

เป็นประเด็นท้าทายในการยกระดับการพัฒนาประเทศให้ประชาชนมีรายได้สูงขึ้นและแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำอย่างยั่งยืนปัญหาต่าง ๆ ดังกล่าวมีสาเหตุส่วนหนึ่งมาจากปัญหาประสิทธิภาพการบริหารจัดการภาครัฐ การพัฒนาประเทศขาดความต่อเนื่องและความยืดหยุ่นในการตอบสนองความต้องการและการแก้ปัญหาของประชาชนในขณะเดียวกัน การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรที่มีสัดส่วนประชากรวัยแรงงานและวัยเด็กที่ลดลงและประชากรสูงอายุที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง จะเป็นปัจจัยเสี่ยงสำคัญที่จะทำให้การพัฒนาประเทศในมิติต่าง ๆ มีความท้าทายเพิ่มมากขึ้น ทั้งในส่วนของเสถียรภาพทางการเงินการคลังของประเทศในการจัดสวัสดิการเพื่อดูแลผู้สูงอายุที่เพิ่มสูงขึ้น การลงทุนและการออม การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศ ความมั่นคงทางสังคม การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน ซึ่งจะเป็นประเด็นท้าทายต่อการขับเคลื่อนประเทศไปสู่การเป็นประเทศพัฒนาแล้ว

สถานการณ์การพัฒนาที่ยั่งยืนของสังคมไทยดังกล่าว มีลักษณะเช่นเดียวกับความไม่ยั่งยืนของประเทศต่างๆ ทั่วโลก เป็นเหตุให้ประเทศสมาชิกองค์การสหประชาชาติได้ให้ความสนใจต่อผลการพัฒนาเศรษฐกิจที่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อม รวมทั้งสภาวะเลวร้ายที่โลกกำลังเผชิญอยู่ทั้งความยากจน ความอดอยากหิวโหย ความเจ็บป่วย การไม่รู้หนังสือ และความเสื่อมโทรมของระบบนิเวศซึ่งมนุษย์จำเป็นต้องพึ่งพา จึงได้เห็นพ้องร่วมกันว่า ความเจริญทางเศรษฐกิจไม่อาจดำรงอยู่อย่างยั่งยืนได้หากมนุษย์ไม่คำนึงถึงปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ได้รับผลกระทบอย่างรุนแรงตลอดระยะเวลายาวนานที่ผ่านมาและหนทางเดียวที่จะนำไปสู่อนาคตที่ปลอดภัยและมั่นคง ก็คือการบริหารจัดการด้านสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาที่สมดุล โดยใช้ทรัพยากรของโลกอย่างเหมาะสมและมีเหตุผลเพื่อตอบสนองความจำเป็นขั้นพื้นฐานของมนุษย์ พร้อมทั้งจัดการและคุ้มครองระบบนิเวศให้ใช้ประโยชน์ได้อย่างยั่งยืน

แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนเริ่มเข้ามามีบทบาทในกระแสการพัฒนาของสังคมโลกนับตั้งแต่ปี พ.ศ.2515 เริ่มตั้งแต่องค์การสหประชาชาติได้จัดให้มีการประชุมสุดยอดว่าด้วยสิ่งแวดล้อมของมนุษย์ (Human Environment) ณ กรุงสต็อกโฮล์ม ประเทศสวีเดน ซึ่งเรียกร้องให้ทั่วโลกได้คำนึงถึงผลกระทบจากการใช้ทรัพยากรอย่างฟุ่มเฟือยจนเกินขีดจำกัดของทรัพยากรโลก ผลจากการประชุมดังกล่าวทำให้ทั่วโลกหันมาให้ความสนใจเรื่องสิ่งแวดล้อมกันอย่างกว้างขวาง ต่อมาในปี พ.ศ.2556 สหประชาชาติได้จัดตั้งสมัชชาโลกว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา (World Commission on Environment and Development หรือเป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไปว่า Brundtland Commission) เพื่อทำการศึกษในเรื่องการสร้างสมดุลระหว่างสิ่งแวดล้อมกับการพัฒนา ซึ่งได้เผยแพร่เอกสารชื่อ Our Common Future ที่ได้เรียกร้องให้ชาวโลกเปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิตที่ฟุ่มเฟือยและเปลี่ยนวิถีทางในการพัฒนาเสียใหม่ในลักษณะที่ปลอดภัยต่อสิ่งแวดล้อมและให้สอดคล้องกับข้อจำกัดของธรรมชาติมากยิ่งขึ้น รวมทั้งได้เสนอว่ามนุษยชาติสามารถที่จะทำให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนขึ้นมาได้

การพัฒนาที่ยั่งยืนได้รับความสำคัญมากยิ่งขึ้น เมื่อสหประชาชาติได้จัดให้มีการประชุมสุดยอดระดับโลกว่าด้วยสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา (UN Conference on Environment and Development : UNCED) หรือการประชุม Earth Summit ที่กรุงริโอ เดอ จาเนโร ประเทศบราซิล เมื่อปี พ.ศ. 2535 ผลการประชุมนี้ผู้แทนของ 178 ประเทศรวมทั้งประเทศไทย ได้ร่วมลงนามรับรองแผนปฏิบัติการ 21 (Agenda21) ซึ่งถือเป็นแผนแม่บทของโลกที่ประเทศสมาชิกต้องตระหนักถึงปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมและเห็นความสำคัญที่จะต้องร่วมกันพิทักษ์สิ่งแวดล้อม เพื่อสร้างการพัฒนาที่ยั่งยืนให้เกิดขึ้นในโลก โดยกำหนดกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาในมิติด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุล พร้อมทั้งกระตุ้นให้รัฐบาลประเทศต่างๆ สร้างกลยุทธ์การพัฒนาที่ยั่งยืน โดยมุ่งเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจที่รับผิดชอบต่อสังคม ในขณะเดียวกันก็ให้การ

คุ้มครองฐานทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม เพื่อผลประโยชน์ของคนในรุ่นต่อไป ทั้งนี้ ควรเปิดโอกาสให้กลุ่มต่างๆ ในสังคมเข้ามามีส่วนร่วมอย่างกว้างขวางที่สุด ซึ่งจะทำให้เกิดการพัฒนายที่ยั่งยืนร่วมกันต่อไปได้

การพัฒนาเศรษฐกิจที่ยั่งยืน

การพัฒนาเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน หมายถึง การพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศให้เจริญเติบโตอย่างมีคุณภาพ มีเสถียรภาพ มีความสมดุลและกระจายความมั่งคั่งเอื้อประโยชน์ต่อคนส่วนใหญ่และต้องเป็นการเติบโตที่ยั่งยืนได้ในระยะยาว การเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศที่ผ่านมา เป็นการเติบโตที่อยู่บนรากฐานของการสร้างความได้เปรียบในเชิงเปรียบเทียบ (Comparative Advantage) โดยการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติรวมทั้งปัจจัยทุนอย่างเต็มที่ และการใช้แรงงานราคาถูกในการผลิตสินค้าและบริการ ในขณะที่ปัจจัยเชิงโครงสร้างทุนเป็นปัจจัยหลักในการผลิต ไม่ได้มุ่งไปในเชิงการแข่งขันทำให้ไม่สามารถพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงและการเคลื่อนไหวที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วในบริบทของเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองโลกได้

ดังนั้น ประเทศไทยต้องปรับเปลี่ยนแนวคิดของการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศมาให้ความสำคัญกับความได้เปรียบในเชิงแข่งขัน (Competitive Advantage) เพื่อปรับปรุงปัจจัยเชิงโครงสร้างที่เป็นปัจจัยหลักในการผลิตให้มุ่งไปในเชิงการแข่งขัน ที่คำนึงถึงการเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์โลก ควบคู่กับ “ความเป็นไทย” (Thainess) ภายใต้เป้าหมายการพัฒนาที่ชัดเจนที่จะมุ่งเข้าสู่ยุคเศรษฐกิจฐานความรู้ (Knowledge-based Economy) ซึ่งหมายถึง ประเทศไทยต้องรู้ว่าอะไรจะผลิตอะไร (What) ผลิตอย่างไร (How) ผลิตโดยใคร (By whom) และผลิตเพื่อใคร (For whom)

ยุทธศาสตร์การพัฒนา

ยุทธศาสตร์การพัฒนาเป็นการสร้างความสามารถในการแข่งขันเพื่อระบบเศรษฐกิจที่มีคุณภาพและมีการกระจายประโยชน์ออกไปอย่างทั่วถึง โดยให้ความสำคัญกับภาคการผลิตและบริการที่มีประสิทธิภาพสามารถแข่งขันได้ภายใต้ศักยภาพและการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น สร้างความสมดุลระหว่างการผลิตกับการดูแลสถานะแวดล้อม รวมทั้งมีเศรษฐกิจฐานรากที่เข้มแข็งเอื้อต่อการกระจายประโยชน์ที่เป็นธรรมมากขึ้น ประกอบด้วยแนวทางหลัก ได้แก่

1) การสร้างความเข้มแข็งของภาคการผลิตและบริการเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและสามารถแข่งขันได้

(1) ปรับระบบการผลิตสินค้าและบริการที่มุ่งสู่การเพิ่มประสิทธิภาพ การสร้างมูลค่าเพิ่มของกระบวนการผลิตสู่การตลาด และการยกระดับคุณภาพสินค้า โดยคำนึงถึงผลกระทบต่อสภาพแวดล้อม เช่น การผลิตสินค้าอาหารที่มีคุณภาพปลอดภัยได้มาตรฐาน ปลอดภัยสารเคมีในการผลิตทางการเกษตร การขยายผลการพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืนให้กว้างขวางยิ่งขึ้นการสนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์โดยชุมชนมีส่วนร่วมบริหารจัดการ การกำหนดมาตรฐานปลอดภัยในอุตสาหกรรมท่องเที่ยว การนำเทคโนโลยีที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมมาใช้ในกระบวนการผลิตทุกระดับ การวิจัยและพัฒนาเทคโนโลยีการผลิตที่ไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม เพื่อมาขยายผลในเชิงพาณิชย์การกำหนดและควบคุมมาตรฐานสินค้า เพื่อให้เกิดความสามารถในการแข่งขันที่ยั่งยืนและเสริมสร้างความสามารถในการแข่งขันในเชิงอนุรักษ์ (Green Productive Capacity)

(2) ยกระดับสภาพแวดล้อมทางธุรกิจ โดยจัดอุปสรรคที่กีดขวางการแข่งขันทั้งภายในและภายนอกประเทศ เพิ่มประสิทธิภาพและความรับผิดชอบของบริการภาครัฐ ปรับโครงสร้างและยกระดับระบบการศึกษาให้สอดคล้องกับความต้องการของภาคธุรกิจ วางรากฐานเทคโนโลยีสำหรับการแข่งขันในระดับโลกซึ่งมากยิ่งขึ้น

(3) กระตุ้นให้เกิดการพัฒนาเครือข่ายอุตสาหกรรม (Cluster) โดยมีเป้าหมายในกลุ่มธุรกิจที่มุ่งสู่การเป็นเลิศ เช่น ท่องเที่ยว อาหาร แพชั่น ยานยนต์ ซอฟต์แวร์ เพื่อให้เกิดการพัฒนาสำหรับการแข่งขันและการขยายตัว โดยใช้คลัสเตอร์เป็นกลไกหลักในการพัฒนาและมีการสนับสนุนในรูปแบบ Matching Fund ระหว่างภาครัฐและเอกชน

(4) สนับสนุนการปรับปรุงกลยุทธ์การดำเนินธุรกิจระดับบริษัท โดยคำนึงถึงความต้องการของผู้บริโภค มุ่งตลาดในระดับภูมิภาคควบคู่ไปกับตลาดต่างประเทศที่อยู่ไกลออกไป รวมทั้งมีการบริหารงานที่มีคุณภาพ

(5) สนับสนุนกระบวนการผลิตที่ไม่ส่งผลต่อสภาพแวดล้อม โดยการพัฒนาปัจจัยพื้นฐานที่จะผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปสู่รูปแบบการผลิตและการบริโภคที่ยั่งยืนประกอบด้วย การสร้างความเข้มแข็งให้แก่หน่วยงานที่ทำหน้าเป็นแกนกลางในการประสานและผลักดันขบวนการตรวจสอบมาตรฐานสินค้า การควบคุมโดยตรึงให้หลักผู้ก่อมลพิษเป็นผู้รับภาระค่าใช้จ่าย (Polluter Pays' Principle, PPP) การพัฒนาเครือข่ายองค์กร เพื่อสนับสนุนให้กลไกตลาดทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ และสามารถสะท้อนต้นทุนการผลิตและการบริโภคที่แท้จริงได้ โดยรัฐจะต้องมีข้อมูล และเครื่องมือในการติดตามและตรวจสอบที่มีประสิทธิภาพ รวมทั้งมีบทลงโทษที่รุนแรงในกรณีฝ่าฝืน

(6) ปรับปรุงระบบการเจรจาทางการค้าทั้งในระดับ ทวิภาคีภูมิภาค และพหุภาคี และปรับกลไกความร่วมมือเศรษฐกิจต่างประเทศในทุกด้าน ให้มีความชัดเจนและเชื่อมโยงกัน ทั้งด้านการค้า การตลาด การบริการ และการลงทุน และการใช้ประโยชน์จากเวทีความร่วมมือทางด้านเศรษฐกิจและวิชาการเพื่อการพัฒนา ระหว่างประเทศ โดยสร้างพันธมิตรระหว่างกลุ่มหรือภูมิภาคที่มีผลประโยชน์ร่วมกัน อาทิ การพิทักษ์และอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การเชื่อมโยงเครือข่ายทางโครงสร้างพื้นฐานความร่วมมือในการวิจัยและพัฒนา เป็นต้น

ตัวชี้วัด การพัฒนาสังคมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

การพัฒนาสังคมเพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนนั้น การกำหนดตัวชี้วัดเพื่อประเมินผลของการพัฒนาในแต่ละช่วงเวลานับมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพื่อให้ได้ทราบถึงผลสำเร็จหรือปัญหาอุปสรรคของการดำเนินงานตามยุทธศาสตร์การพัฒนาสังคมและนำไปสู่การปรับการดำเนินงานในระยะต่อไปให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นได้ทันทั่วถึงและสามารถบรรลุถึงจุดหมายได้มากที่สุด

ตัวชี้วัดการพัฒนาสังคมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนที่สะท้อนระดับของการพัฒนาและสภาพการพัฒนาคนในทุกมิติของการดำรงชีวิตตามพัฒนาการของชีวิตและความต้องการพื้นฐานของคนนั้นจะเป็นประโยชน์ในการกำหนดนโยบายและการจัดสรรทรัพยากรเพื่อความเป็นธรรมอย่างแท้จริง โดยได้

กำหนดตัวชี้วัดเพื่อการพัฒนาสังคมตามยุทธศาสตร์การพัฒนาสังคมทั้ง 4 ด้าน ทั้งตัวชี้วัดเชิงบวกที่ค่า

ตัวเลขมีแนวโน้มในทางเพิ่มขึ้นแสดงถึงแนวโน้มการพัฒนาสังคมที่เป็นไปในทางที่พึงประสงค์ และตัวชี้วัดเชิงลบที่ค่าตัวเลขมีแนวโน้มในทางลดลงแสดงถึงแนวโน้มการพัฒนาสังคมที่เป็นไปในทางที่ไม่พึงประสงค์ อย่างไรก็ตาม ตัวชี้วัดที่กำหนดขึ้นนี้เป็นข้อเสนอเบื้องต้น ซึ่งจะต้องมีการพัฒนาในรายละเอียดต่อไปทั้งในด้านความครบถ้วน ครอบคลุม รวมทั้งการกำหนด benchmarking ของตัวชี้วัดแต่ละตัวด้วย ดังนี้

1) ตัวชี้วัดด้านการพัฒนาศักยภาพคน

- (1) จำนวนปีการศึกษาเฉลี่ยในประชากรอายุ 15 ปีขึ้นไป
- (2) อัตราการเข้าเรียนของประชากรในระดับต่างๆ ต่อประชากรในกลุ่มอายุ
- (3) จำนวนแหล่งเรียนรู้ในชุมชน
- (4) ประชากรที่เข้าถึงอินเทอร์เน็ต (%)
- (5) อัตราเพิ่มผลิตภาพแรงงาน
- (6) จำนวนผู้ป่วยโรคเครียด โรคจิต ประสาท (ต่อประชากร 1,000 คน)
- (7) ประชากรมีพฤติกรรมที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ เช่น สูบบุหรี่ ดื่มสุรา (%)
- (8) อัตราส่วนพื้นที่ที่ใช้เพื่อการออกกำลังกายโดยเฉพาะต่อประชากร
- (9) สัดส่วนที่ลดลงของค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาลของคนในครอบครัว

2) ตัวชี้วัดด้านการพัฒนาระบบคุ้มครองทางสังคม

- (1) รายได้เฉลี่ยครัวเรือนต่อเดือน (บาท)
- (2) สัดส่วนคนจน (%)
- (3) แรงงานที่มีประกันสังคม (%)
- (4) ผู้ด้อยโอกาสที่เข้าถึงบริการพื้นฐานของรัฐ (%)
- (5) แรงงานนอกระบบที่ได้รับการคุ้มครอง (%)
- (6) ชุมชนมีการจัดเก็บข้อมูลผู้ด้อยโอกาสอย่างเป็นระบบ (%)

3) ตัวชี้วัดด้านการสร้างระบบบริหารจัดการทางสังคมที่ดี

- (1) สัดส่วนของประชาชนในการเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนา
- (2) จำนวนกิจกรรม/โครงการด้านการสงวน บำรุงรักษาและใช้ประโยชน์จาก

ทรัพยากรธรรมชาติที่ประชาชนหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นดำเนินการ

4) ตัวชี้วัดด้านการเสริมสร้างและพัฒนาทุนทางสังคม

- (1) ชุมชนมีประเพณีพื้นถิ่นที่สืบทอดมาแต่โบราณและยังถือปฏิบัติอยู่
- (2) ครัวเรือนในชุมชนที่ช่วยเหลือกันในกิจกรรม/การบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ต่างๆ เช่น

งานบวช งานบุญ ซ่อม/สร้างบ้าน

- (3) ชุมชนมีการนำภูมิปัญญามาใช้ให้เกิดประโยชน์เช่น การสร้างรายได้การสืบทอด

เผยแพร่ให้กว้างขวางขึ้น

- (4) ครัวเรือนที่ครอบครัวอยู่พร้อมหน้า (%)

- (5) จำนวนสถาบันทางสังคมที่ทำกิจกรรมเพื่อสังคม

ยุทธศาสตร์ที่ 3 ยุทธศาสตร์ด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพคน

1) พัฒนาศักยภาพคนตลอดช่วงชีวิต การพัฒนาศักยภาพคนตลอดช่วงชีวิตให้สนับสนุนการเจริญเติบโตของประเทศ โดยพัฒนาเริ่มตั้งแต่ในครรภ์และต่อเนื่องไปตลอดช่วงชีวิต ได้แก่ (1) ช่วงการตั้งครรภ์/แรกเกิด/ปฐมวัย (2) วัยเรียน (3) วัยรุ่น/นักศึกษา (4) วัยแรงงาน และ (5) วัยผู้สูงอายุ

2) การยกระดับการศึกษาและการเรียนรู้ให้มีคุณภาพเท่าเทียมและทั่วถึง การยกระดับคุณภาพการศึกษาและการเรียนรู้ให้มีคุณภาพ เท่าเทียมและทั่วถึง โดยการปฏิรูปโครงสร้างและระบบบริหารจัดการการศึกษาในทุกกระดับ การเข้าถึงการศึกษาอย่างเท่าเทียมและทั่วถึง และการยกระดับสถาบันการศึกษาในสาขาที่มีความเชี่ยวชาญสู่ความเป็นเลิศ ปฏิรูประบบการคลังด้านการศึกษาเพื่อเพิ่มคุณภาพและประสิทธิภาพ

การจัดการศึกษา ส่งเสริมการมีส่วนร่วมจากภาคเอกชนในการจัดการศึกษา ปรับระบบการผลิตและพัฒนาครูผู้สอน พัฒนาระบบการประเมินและการรับรองคุณภาพ รวมทั้งให้มีการปฏิรูประบบการเรียนรู้

3) การสร้างเสริมให้คนมีสุขภาวะที่ดี การสร้างเสริมให้คนมีสุขภาวะที่ดีโดยมุ่งเน้นการป้องกันและควบคุมปัจจัยที่คุกคามสุขภาพการพัฒนาสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อสุขภาพ การส่งเสริมรูปแบบการดำเนินชีวิตที่สนับสนุนการมีสุขภาพกายและจิตที่ดี สร้างและเผยแพร่ความรู้ด้านสุขภาพเพื่อนำไปสู่การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมสุขภาพ พัฒนารูปแบบการกีฬาเพื่อสุขภาพที่เหมาะสมกับแต่ละช่วงวัย

4) การสร้างความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวไทย การสร้างความอยู่ดีมีสุขของครอบครัวไทย เสริมสร้างศักยภาพและบทบาทหน้าที่ของสถาบันครอบครัวในการบ่มเพาะวางรากฐานการพัฒนาจิตใจให้เข้มแข็ง มีคุณธรรม จริยธรรม ความซื่อสัตย์ สุจริต จิตสำนึกสาธารณะ ควบคู่ไปกับการสร้างค่านิยมหลักของไทยให้สมาชิกในครอบครัว สร้างความอบอุ่นและมั่นคงให้สมาชิกในครอบครัว

บทสรุป

วัฒนธรรมไทยในศตวรรษที่ 21 เป็นการนำยุทธศาสตร์ชาติด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ เพื่อเสริมสร้างวัฒนธรรมการดำรงชีพของคนไทย มีเป้าหมายการพัฒนาที่สำคัญเพื่อพัฒนาคน ในทุกมิติและในทุกช่วงวัยให้เป็นคนดีเก่ง ที่รู้คุณค่าของวัฒนธรรมไทย และมีคุณภาพ โดยคนไทยมีความพร้อมทั้งกาย ใจ สติปัญญา มีพัฒนาการและวัฒนธรรมที่ครอบคลุมและมีสุขภาวะที่ดีในทุกช่วงวัย มีจิตสาธารณะรับผิดชอบต่อสังคมและผู้อื่น มัธยัสถ์ อดออม โอบอ้อมอารี มีวินัย รักษาศีลธรรม และเป็นพลเมืองดีของชาติ มีหลักคิดที่ถูกต้อง มีทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 มีทักษะสื่อสารภาษาอังกฤษและภาษาที่ 3 และอนุรักษ์ภาษาท้องถิ่น มีนิสัยรักการเรียนรู้และการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต สู่การเป็นคนไทยที่มีทักษะสูง เป็นนวัตกรรม นวัตกรรม นักคิด ผู้ประกอบการ เกษตรกรยุคใหม่และอื่น ๆ โดยมีสัมมาชีพตามความถนัดของตนเอง และการพัฒนาที่ยั่งยืนจะเกิดขึ้นได้ในสังคมไทย ทุกภาคส่วนของสังคมควรผนึกกำลังร่วมกันในการขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลง บนพื้นฐานของทุนทรัพยากรที่มีอยู่ ทั้งนี้ จำเป็นต้องสร้างจิตสำนึกใหม่ของคนในสังคมให้มุ่งผลประโยชน์ส่วนรวม และปรับวิถีคิด ทศนคติในการดำเนินชีวิตใหม่ที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยลง ขณะเดียวกันต้องประสานเชื่อมโยงบทบาทภาครัฐ ท้องถิ่นและชุมชนให้มีส่วนร่วมทำงานด้วยกันได้ เพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้เกิดการพัฒนาและเพิ่มมูลค่าของทรัพยากรในท้องถิ่น ซึ่งถือเป็นวัฒนธรรมการดำรงชีพของคนไทยในศตวรรษที่ 21

เอกสารอ้างอิง

คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2551). *วัฒนธรรมไทย*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

จำนงค์ ทองประเสริฐ. (2527). *วัฒนธรรมไทยภาษาไทย*. กรุงเทพฯ: ดวงแก้ว.

พระยาอนุมานราชธน. (ม.ป.ป.). *เรื่องวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ: กรมศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ.

มหาวิทยาลัยมหิดล. (2561). *คู่มือการตรวจสอบและประเมินผลข้อเสนอการวิจัยของหน่วยงานภาครัฐที่เสนอของบประมาณ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2561 ตามมติคณะรัฐมนตรี*. สืบค้นเมื่อ 18 กันยายน 2561, จาก http://www.op.mahidol.ac.th/orra/research_fund /GOVERN_2561/P

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2561). เอกสารประกอบการประชุม
สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. สืบค้นเมื่อ 18 กันยายน 2561,
จาก http://www.nesdb.go.th/download/article/article_2015081_3133735.pdf
อานนท์ อาภาภิรม. (2519). สังคมวัฒนธรรมและประเพณีไทย. กรุงเทพฯ: แพร่พิทยา.

การจัดการระบบนิเวศแบบพหุภาคีเครือข่ายในอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

Multilateral Network Ecosystem Management in Lomsak District, Phetchabun Province

ปิยวัช ละคร

Piyawat Lakorn

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พ้อขุนผาเมือง

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Pho Khun Pha Muang Buddhist College

Corresponding Author's Email: piyawat.lak@mcu.ac.th

Received January 8, 2022; Revised March 2, 2022; Accepted May 8, 2022

บทคัดย่อ

การจัดการระบบนิเวศแบบพหุภาคีเครือข่ายในอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการจัดการระบบนิเวศของภาคีเครือข่ายชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์ เพื่อพัฒนาพื้นที่และกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์กับการเสริมสร้างความสมดุลในระบบนิเวศ ในจังหวัดเพชรบูรณ์ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพแบบผสมผสาน คือการวิจัยเชิงปริมาณ การวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้อง

ผลการศึกษาพบว่า การจัดการระบบนิเวศแบบพหุภาคีเครือข่ายของชุมชนในอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ทั้ง ด้านน้ำ ด้านดิน ด้านเกษตรอินทรีย์ ด้านการจัดการขยะ โดยการมีส่วนร่วมของพหุภาคีให้ครอบคลุมทุกพื้นที่ เพื่อการจัดการทรัพยากรน้ำที่ยั่งยืน มีแนวคิดจะพัฒนาลำน้ำ โดยขุดเป็นบ่อน้ำในลำห้วยเป็นขั้นบันไดทอดลงไปสู่ด้านล่าง และธนาคารน้ำใต้ดิน เพื่อเพิ่มระดับน้ำบาดาล โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย การทำเกษตรกรรมที่ต้องใช้ที่ดินเป็นปัจจัยหลัก ดังนั้น การจัดการดินเป็นการเพิ่มอินทรีย์วัตถุให้แก่ดิน ทำได้โดยการใช้ปุ๋ยอินทรีย์ ซึ่งมีหลายชนิดด้วยกันเช่น การใช้ปุ๋ยคอก ปุ๋ย การทำเกษตรอินทรีย์ไว้บริโภคในครัวเรือนบ้าง ลดการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช โดยใช้วิถีทางธรรมชาติในการกำจัดศัตรูพืชแทน และการจัดการขยะชุมชนที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมและการจัดการขยะอย่างเป็นระบบ มีการคัดแยก ณ แหล่งกำเนิดและแยกประเภทเก็บ โดยการจัดถังแยกประเภทเพื่อให้ประชาชนแยกประเภทขยะ โดยแยกออกเป็นขยะรีไซเคิล ขยะที่รีไซเคิลไม่ได้ และขยะอันตรายก็ตาม การดำเนินการสร้างวินัยในการจัดการขยะจึงจัดทำโครงการชุมชนปลอดขยะ เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของประชาชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการดำเนินงานด้านการจัดการขยะมูลฝอยแบบครบวงจร

การพัฒนาพื้นที่และกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์กับการเสริมสร้างความสมดุลในระบบนิเวศ ในอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ซึ่งในแต่ละพื้นที่มีกิจกรรม พัฒนาที่ให้ความสมดุลการระบบนิเวศ เช่นกิจกรรมปลูกป่าต้นน้ำทางฝั่งซ้ายของน้ำป่าสัก คลองชลประทานสำหรับส่งน้ำเพื่อการเกษตร ปลูกพืชเสริมแร่ธาตุให้กับดิน ส่งเสริมให้เกษตรกรลดการใช้ปุ๋ยเคมี ให้ใช้ปุ๋ยอินทรีย์แทนปุ๋ยเคมี ส่งเสริมให้ทำเกษตรอินทรีย์ปลอดสารพิษมากขึ้น และรณรงค์ให้ชุมชนคัดแยกขยะก่อนทิ้งด้วย และกิจกรรมธนาคารขยะให้เหมาะกับชุมชน

คำสำคัญ: การจัดการ, ระบบนิเวศ, แบบพหุภาคี

Abstract

Multilateral Ecosystem Management Network in Lom Sak District, Phetchabun Province. This research is mixed qualitative research. This is qualitative research by collecting data by interviewing relevant persons.

The study found that Multilateral ecosystem organization, a network of communities in Lom Sak district, Phetchabun province, both in the water, the soil, the organic agriculture Waste management by the participation of multilateralism cover all areas for sustainable water resource management. There is an idea to develop a river by digging into a well in a creek a staircase leading down to the bottom and underground water banks to increase the level of groundwater by the participation process of network partners. Land-based agriculture is the main factor, so soil management adds organic matter to the soil. Achieved by using organic fertilizers which has many types as well. The use of manure, fertilizers, organic farming for household consumption Reduce the use of pesticides using natural methods to get rid of pests instead and environmental friendly waste management and systematic waste management with in situ separation and collection classification. By arranging a sorting bin for people to classify their waste separated into recyclable waste non-recyclable waste and dangerous waste implementation of waste management discipline. Therefore, the Zero Waste community project has been established to promote and support the cooperation and participation of the people and local government organizations in the implementation of integrated solid waste management.

Space development and creative activities and enhancing ecological balance in Lom Sak district, Phetchabun Province. In which each area has activities Development that provides ecological balance Such as an upstream forest plantation activity on the left bank of Nam Pa Sak Irrigation canals for supplying water for agriculture Grow plants to add minerals to the soil. Encourage farmers to reduce the use of chemical fertilizers. Use organic fertilizers instead of chemical fertilizers. Encourage more organic farming and campaigning for the community to sort waste before throwing away and garbage bank activities to suit the community.

Keywords: Ecosystem, Management, Multilateral

บทนำ

มนุษย์นั้นได้ดำรงชีวิตอยู่ได้อิทธิพลของธรรมชาติ ธรรมชาติน้ำหล่อเลี้ยงชีวิตมนุษย์ให้ดำเนินไปตามกฎของมัน ไม่ว่าจะเป็นธรรมชาติที่อยู่ในกายเช่น ความเกิด ความเจ็บ ความแก่และความตาย ส่วนธรรมชาติภายนอกนั้นได้แก่ สภาพแวดล้อม เช่น อากาศ น้ำ ดินเป็นต้นแม้ในสมัยพุทธกาลปัญหาเรื่องความสมดุลของธรรมชาติตามระบบนิเวศยังไม่เกิดขึ้นมากนัก ทั้งนี้เนื่องจากผู้คนในยุคต้นๆ นั้น ความเปลี่ยนแปลงทางด้านธรรมชาติและสภาวะแวดล้อมเป็นไปอย่างค่อยเป็นค่อยไป จึงอยู่ในวิสัยที่ธรรมชาติสามารถปรับดุลของตัวเองได้

ระบบนิเวศ ประกอบด้วยสิ่งมีชีวิตนานาชนิดและรูปแบบต่างกัน ไม่ว่าจะเป็นพืช สัตว์ จุลินทรีย์ที่อยู่รวมกันบริเวณใดบริเวณหนึ่ง โดย สิ่งมีชีวิตเหล่านั้นสามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาวะแวดล้อมรอบๆ ตัวได้ การ

ปรับตัว เปลี่ยนแปลงบางอย่างของสิ่งมีชีวิตอาจเกิดขึ้นภายในหนึ่งชั่วอายุ หรือยาวนานหลายชั่วอายุ โดยผ่าน การคัดเลือกตามธรรมชาติ ตามกระบวนการวิวัฒนาการ คุณสมบัติ และความสามารถของสิ่งมีชีวิต สิ่งมีชีวิต และสภาวะแวดล้อมต่างก็มีบทบาทร่วมกัน และมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันและกันอย่างซับซ้อนในระบบนิเวศที่สมดุล โครงสร้างและคุณสมบัติของระบบนิเวศเป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยให้สิ่งมีชีวิตชนิดต่างๆ (อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2544) เมื่อความเจริญรุ่งเรืองและอารยธรรมของมนุษย์ได้ เกิดกระบวนการในการพัฒนา และเริ่มเชื่อมลง เพราะมนุษย์เริ่มทำลายสิ่งมีชีวิตชนิดอื่น ที่เคยช่วยเหลือสนับสนุนตนเองมาโดยตลอด ไม่ว่าจะเป็นด้านอาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค หรือการแสวงหาความสุขและความบันเทิงบนความทุกข์ยากของสิ่งมีชีวิต อื่น จนทำให้เกิดการเสียสมดุลของระบบนิเวศ ซึ่งนำไปสู่ความเสียหายอย่างใหญ่หลวงของสรรพสิ่งทั้งมวล

จังหวัดเพชรบูรณ์เป็นจังหวัดหนึ่งที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ชัดในหลายๆ พื้นที่ การอพยพย้ายถิ่นไปสู่เมืองใหญ่ โครงการขนาดใหญ่ของรัฐที่มุ่งเป้าหมายสู่เขตเมือง เป็นสาเหตุส่วนหนึ่งทำให้ มีการขยายพื้นที่ของเขตเมืองอย่างรวดเร็ว ก่อให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อม ได้แก่ มลพิษทางอากาศ ซึ่งเกิดจากการปล่อยสารมลพิษจากยานพาหนะ จากการทำเกษตรกรรมด้วยสารเคมี ส่งผลผลกระทบต่อสุขภาพของ ประชาชนทั้งสิ้น และกำลังประสบปัญหาการนำเอาทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ประโยชน์ โดยไม่มีการจัดการที่ เหมาะสม ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรมลง ระบบนิเวศถูกทำลายส่งผลกระทบต่อทุก คน เพราะเราทุกคนเป็นส่วนหนึ่งในธรรมชาติ ดังนั้นเราทุกคนควรรู้และเข้าใจถึงความสำคัญของ ทรัพยากรธรรมชาติ และควรให้ความร่วมมือในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อความสุข และความปลอดภัยในชีวิตเราทุกคน ดังนั้นควรหาแนวทางการป้องกันและแก้ปัญหาตามระบบการจัดการ ระบบนิเวศของภาคีเครือข่ายให้ชัดเจนแล้วนำเสนอต่อสังคมเพื่อให้เป็นทางเลือกอีกทางหนึ่งในการแก้ปัญหา อย่างถูกวิธีต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาการจัดการระบบนิเวศของภาคีเครือข่ายชุมชนในจังหวัดเพชรบูรณ์
2. เพื่อพัฒนาพื้นที่และกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์กับการเสริมสร้างความสมดุลในระบบนิเวศ ในจังหวัดเพชรบูรณ์
3. เพื่อวิเคราะห์ปัญหาอุปสรรคและเสนอองค์ประกอบการจัดการระบบนิเวศแบบพหุภาคี ในจังหวัดเพชรบูรณ์

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบการวิจัย ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้องได้แก่ หนังสือ ตำรา รายงานการวิจัย รายงานการประชุม ภาพถ่าย และเอกสารอื่น ๆ คัดเลือกองค์กร ชุมชน และผู้ มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการนิเวศวิทยา ศึกษาวิเคราะห์แนวคิด หลักการ การจัดการระบบนิเวศวิทยาแบบ พหุภาคี ที่มีผลต่อความยั่งยืนทางนิเวศวิทยาในอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ โดยอาศัยเครือข่ายและกลุ่ม ชุมชน สรุปลงและนำเสนอผลการศึกษาที่ได้ทั้งจากการศึกษาในเชิงเอกสารและภาคสนามโดยนำมาวิเคราะห์
2. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) มุ่งเน้นองค์กร ชุมชน และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการ นิเวศวิทยาในจังหวัดเพชรบูรณ์ จากตัวแทนภาคี 5 ชุมชน
3. เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา แบบสัมภาษณ์ที่พัฒนาจากเอกสาร รายงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อค้นหา แนวคิด หลักการ ความเป็นมา ความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีผลต่อความยั่งยืนทางนิเวศวิทยา

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล สังเกตความเป็นอยู่ของชุมชนเพื่อสอบถามความเป็นอยู่และบริบทขององค์กร ชุมชน และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการนิเวศวิทยาในอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์ ด้วยวิธีการสัมภาษณ์ การจดบันทึก บันทึกเทป และการถ่ายภาพ โดยวิธีการการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participatory Observation)

5.. การวิเคราะห์ข้อมูล ศึกษาวิจัยทั้งในเชิงเอกสาร (Documentary Research) และข้อมูลเชิงประจักษ์ จากการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่มเฉพาะ เป็นกระบวนการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

6. การนำเสนอผลการวิจัย

ผลการวิจัย

1. การจัดระบบนิเวศแบบพหุภาคีเครือข่ายของชุมชนในอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

การจัดระบบนิเวศ น้ำ ชาวบ้านมีความต้องการน้ำดื่ม น้ำใช้ และน้ำเพื่อการเกษตร ภาวะเช่นนี้เกิดขึ้นบ่อยครั้ง มีการสร้างอ่างเก็บน้ำ ต้องผ่านกระบวนการประชาสัมพันธ์ ส่วนการจัดการวิธีอื่น ก็มีการสร้างธนาคารน้ำใต้ดิน เพื่อบรรเทาภัยน้ำท่วมซึ่ง ที่ไม่สามารถระบายได้ทันช่วงที่ หรือเป็นการเติมน้ำเข้าสู่ใต้ดิน หรือเพิ่มระดับบาดาล เพราะในยามแล้งจะมีปัญหาน้ำใต้ดินหมด การจัดการน้ำตามลำห้วย ในลำห้วยน้ำจะไม่มีในหน้าแล้ง น้ำแห้งจึงจำเป็นต้องหาวิธีการจัดการน้ำ โดยชุดล่องน้ำให้ลึกกว่าที่เป็นอยู่ เพราะมีตะกอนที่ถูกน้ำพัดพาไป เป็นเวลานาน ทำให้ตื้นเขิน อนึ่งต้นน้ำก็ได้เปลี่ยนทิศทางการไหลของน้ำ และตามธรรมชาติ พื้นดินบริเวณเขา จะมีร่องรอยแยกของเปลือกโลกทำให้น้ำที่ไหลลงมาตามช่องภูเขาลงสู่ใต้พื้นดินหมดก่อนจะไหลลงมาถึงด้านล่าง และยังมีการจัดการน้ำประปาภูเขา ซึ่งเป็นแนวคิดใหม่ ที่จะช่วยระบบการจัดการน้ำในบริเวณหมู่บ้านได้และยังจะช่วยบรรเทาการขาดแคลนน้ำ (ชัยวัฒน์ ปัญจিত, 2563)

การจัดการดิน เป็นการเพิ่มอินทรีย์วัตถุให้แก่ดิน ทำได้โดยการใช้ปุ๋ยอินทรีย์ ซึ่งมีหลายชนิดด้วยกัน เช่น การใช้ปุ๋ยคอก ปุ๋ยหมัก เป็นต้น การปลูกพืชปุ๋ยสด การตัดสับและไถกลบพืชสด การตัดสับและการไถกลบพืชสดนั้น จำเป็นต้องพิจารณาถึงอายุของพืชสดเป็นสำคัญ ระยะเวลาที่เหมาะสม ในการตัดสับ และไถกลบ ควรทำขณะที่ต้นข้าวเริ่มออกดอกไปจนถึงระยะดอกบานเต็มที่ เนื่องจากในระยะนี้ต้นข้าวเจริญงอกงามสูงสุด เมื่อไถกลบแล้วจะทำให้ปริมาณอินทรีย์วัตถุและธาตุไนโตรเจนสะสมอยู่ในดินสูงด้วย การใช้ปุ๋ยพืชสดเพื่อปรับปรุงโครงสร้างของดินไปพร้อมๆกับการเพิ่มความอุดมสมบูรณ์ให้แก่ดิน นอกจากจะทำให้ดินร่วนซุยแล้วยังเพิ่มธาตุอาหารให้แก่พืชด้วย พืชที่นิยมปลูกเพื่อทำปุ๋ยพืชสด เช่น ปอเทือง ถั่วพริ้ว ปุ๋ยหมัก คือ เป็นปุ๋ยธรรมชาติชนิดหนึ่งซึ่งได้จากเศษพืชต่างๆ เศษขยะมูลฝอยหลายชนิด อาจมีซากพืชมูลสัตว์รวมอยู่ด้วย เมื่อนำมาผสมรวมกันโดยอาศัยกรรมวิธีหมักอย่างง่าย ๆ และใช้เวลาในระยะหนึ่ง เศษพืชเศษขยะเหล่านี้จะเปลี่ยนไปจากรูปเดิมอันเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงทางชีวเคมีของจุลินทรีย์ (เกศสุตา สิทธิสันติกุล, 2552) หลังจากนั้นก็สามารถนำเอา ปุ๋ยหมักที่ได้ไปใช้ในการปรับปรุง บำรุงดิน ประโยชน์ของปุ๋ยหมัก ปุ๋ยคอก ได้แก่ มูลสัตว์ต่างๆ ที่อยู่ในรูปของเหลวและของแข็งส่วนใหญ่จะเป็นมูลสัตว์เลี้ยง เช่น มูลวัว ไก่ และสุกร เป็นต้น มูลสัตว์เหล่านี้จะประกอบด้วยอุจจาระและปัสสาวะของสัตว์ ซึ่งเป็นส่วนของซากพืชและสัตว์ที่ผ่านกระบวนการย่อยสลายจากระบบย่อยของสัตว์ ปัสสาวะ ก็จะเป็นส่วนประกอบของเกลือและสารอินทรีย์ที่ละลายน้ำได้ ซึ่งเป็นแหล่งธาตุอาหารพืช เรื่องการจัดการดินให้มีคุณภาพ เหมาะแก่การเพาะปลูก ดินมีสารอาหาร ปลูกพืชก็งามไม่ต้องใช้สารเคมี โดย ใช้น้ำหมักจุลินทรีย์ ทำจากพืชสด ไม่ว่าจะเป็นต้นกล้วย ผสมกับเชื้อจุลินทรีย์ หมักให้ได้ตามระยะเวลาที่กำหนด และใช้แสงอาทิตย์จนเข้า ถึงมีคุณภาพ อยากได้พืชที่เขียว งาม ลำต้นสมบูรณ์ ไม่ต้องใช้ปุ๋ยเคมี หรือปุ๋ยยูเรีย แต่ใช้น้ำหมักจากพืชธรรมชาติได้

เกษตรอินทรีย์ “ระบบการเกษตรที่ผลิตอาหารและเส้นใยด้วยความยั่งยืนทางสิ่งแวดล้อม สังคม และเศรษฐกิจ โดยเน้นหลักการปรับปรุงบำรุงดิน การเคารพต่อศักยภาพทางธรรมชาติของพืช สัตว์ และนิเวศ การเกษตร เกษตรอินทรีย์จึงลดการใช้ปัจจัยการผลิตภายนอก และหลีกเลี่ยงการใช้สารเคมีสังเคราะห์ เช่น ปุ๋ย สารกำจัดศัตรูพืช และเวชภัณฑ์สำหรับสัตว์ และในขณะเดียวกันก็พยายามประยุกต์ใช้ธรรมชาติในการเพิ่มผลผลิตและพัฒนาความต้านทานโรคของพืชและสัตว์เลี้ยง” สอดคล้องกับเงื่อนไขทางเศรษฐกิจ สังคม ภูมิอากาศและวัฒนธรรมของท้องถิ่น เนื่องจากก่อให้เกิดผลผลิตที่ปลอดภัยจากสารพิษ และช่วยฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ของดิน มีหลักการของการอยู่ร่วมกันและพึ่งพิงธรรมชาติทั้งบนดินและใต้ดิน ใช้ปัจจัยการผลิตอย่างเห็นคุณค่า และมีการอนุรักษ์ให้อยู่อย่างยั่งยืน (กาญจนา แก้วเทพ, 2553)

การจัดการขยะ การจัดการขยะชุมชนที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม แนวคิดในการจัดการขยะของประเทศไทย ในปัจจุบันยังพบว่าเริ่มมีเทศบาลบางแห่งในประเทศไทยมีการคัดแยก ณ แหล่งกำเนิดและแยกประเภทเก็บขน โดยการจัดถังแยกประเภทเพื่อให้ประชาชนแยกประเภทขยะทิ้ง โดยแยกออกเป็นขยะรีไซเคิล ขยะที่รีไซเคิลไม่ได้ และขยะอันตรายก็ตาม แต่การจัดเก็บยังไม่ครอบคลุมทั้งพื้นที่ ทำให้ไม่ได้รับความร่วมมือจากประชาชน และส่วนจัดเก็บสัปดาห์ละครั้ง ทำให้ขยะเน่าเสียและมีกลิ่นรุนแรง จึงทำให้กระบวนการคัดแยกขยะตั้งแต่ต้นทางไม่เกิดขึ้น มีการรีไซเคิลวัสดุที่มีราคาตั้งแต่ต้นทางโดยเจ้าของบ้าน และกลางทางโดยกลุ่มคนอาชีพชาเล้งเก็บขยะและพนักงานเก็บขนขยะ ทำให้ส่วนหนึ่งของวัสดุที่สามารถรีไซเคิลได้ถูกเก็บออกไป

การบริหารจัดการขยะมูลฝอยใช้หลัก 3Rs ดังนี้

- Reduce การรณรงค์ให้ใช้ตะกร้าจากวัสดุรีไซเคิลใส่อาหารไปวัด และไปตลาด การใช้ถุงผ้าแทนถุงพลาสติก หรือกระเป๋าแบนแนม

- Reuse กิจกรรมรณรงค์ให้หน่วยงานต่างๆ และประชาชน ใช้ทรัพยากรที่มีให้เกิดความคุ้มค่ามากที่สุด เช่น การใช้กระดาษในสำนักงานให้คุ้มค่า ก่อนนำไปรีไซเคิลการนำขยะที่ไม่สามารถรีไซเคิลได้นำมาทำผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ให้เกิดประโยชน์ สามารถนำไปใช้สอยได้จริง เช่น ที่นอน/หมอนจากหลอดกาแฟ หมวกจากกล่องสุรา กระเป๋าจากซองกาแฟ และโครมไฟจากขวดน้ำอัดลม การนำขยะอินทรีย์มาใช้ทำปุ๋ยหมัก น้ำหมักชีวภาพ และแก๊สชีวภาพใช้ในครัวเรือนลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ให้กับครัวเรือน

- Recycle กิจกรรมธนาคารวัสดุรีไซเคิล รับฝากขยะรีไซเคิลจากการคัดแยกมาจากครัวเรือนของสมาชิกกองทุนธนาคารรีไซเคิลเพื่อเป็นเงินออม และการจัดสวัสดิการให้กับประชาชนในชุมชน

การจัดการขยะ ดำเนินงานภายใต้กองทุนธนาคารวัสดุรีไซเคิล การมีส่วนร่วมของชุมชน ภาคเอกชน ส่วนราชการ/องค์กร มีการจัดตั้งตัวแทนชุมชน เอกชนหน่วยงานภาครัฐเป็นกรรมการ/ที่ปรึกษาดำเนินการทั้งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล สถานศึกษา วัด และโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล มีชุมชน หรือผู้ประกอบการ หรือหน่วยงานภาครัฐสนับสนุนกิจกรรมหนึ่งภาคร่วมจัดนิทรรศการเกี่ยวกับกองทุนธนาคารวัสดุรีไซเคิล (ไสว คำพุ่ม, 2563)

2. พัฒนาพื้นที่และกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์กับการเสริมสร้างความสมดุลในระบบนิเวศ ในอำเภอ หล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

น้ำเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่ามากสำหรับมนุษย์ จึงต้องมีการพัฒนาแหล่งเก็บกักน้ำใหม่และระบบกระจายน้ำ ยุทธศาสตร์และทิศทางการพัฒนาที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่จังหวัด (ธีรวุฒิ ราชแก้ว, 2563) ซึ่งมีวิสัยทัศน์แผนยุทธศาสตร์การบริหารจัดการน้ำว่า “ทุกหมู่บ้านมีน้ำสะอาดอุปโภค บริโภค น้ำเพื่อการผลิตมันคง ความเสียหายจากอุทกภัยลดลง คุณภาพน้ำอยู่ในเกณฑ์มาตรฐาน บริหารจัดการน้ำอย่างยั่งยืน ภายใต้การพัฒนาอย่างสมดุลโดยการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน” ความเชื่อมโยงกับทิศทางการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของจังหวัด การป้องกันแก้ไขและบรรเทาความเสียหายจากอุทกภัย ภัย

แล้ง แหล่งน้ำผิวดินและแหล่งน้ำบาดาลได้รับการอนุรักษ์ฟื้นฟู และบริหารจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งเป็นผลกระทบที่คาดว่าจะเกิดขึ้นกับด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของจังหวัด

ดิน เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญในการดำรงชีพของมนุษย์ ประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรมที่ต้องใช้ที่ดินเป็นปัจจัยหลักองค์ประกอบส่วนท้องถิ่น ได้จัดทำแผนงาน /โครงการกิจกรรมต่าง ๆ เช่น โครงการปรับปรุงดิน โครงการส่งเสริมการเกษตรอนุรักษ์ โครงการขยายพันธุ์หญ้าแฝก/ ปลูกหญ้าแฝก โครงการปรับโครงสร้างภาคเกษตร เพื่ออนุรักษ์ ส่งเสริม และสนับสนุนให้เกษตรกรมีความรู้ความเข้าใจในการอนุรักษ์ดินและน้ำอย่างถูกวิธี เพื่อบำรุงดินและมีการใช้ที่ดินอย่างเหมาะสม ส่งเสริมเกษตรกรลดการใช้ปุ๋ยเคมีเพื่อลดต้นทุนการผลิตรวมทั้ง รัฐบาลต้องดำเนินการจัดการปฏิรูปที่ดินให้กับผู้ที่ยังไม่มีที่ทำกิน (สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดเพชรบูรณ์, 2558)

เกษตรกรอินทรีย์มีความสำคัญต่อสภาพแวดล้อมโดยรวม ที่มีความปลอดภัยทั้งผู้ผลิต และผู้บริโภค รวมทั้งระบบนิเวศวิทยา การพัฒนาการเกษตรอินทรีย์ตามวิถีพื้นบ้าน ควรที่จะ สนับสนุนการปรับปรุงรูปแบบการทำเกษตรของเกษตรกรรายย่อยจากเกษตรกรเคมีเป็นเกษตรกรอินทรีย์ โดยเฉพาะกลุ่มที่อยู่ในช่วงของการปรับเปลี่ยนโดยคำนึงถึงการรวมกลุ่มสร้างเครือข่ายเสริมสร้างความเข้มแข็งของเกษตรกร ให้มีการเชื่อมโยงเครือข่ายด้านระบบการผลิต การแปรรูป และการตลาดของเกษตรกรที่ผลิตเกษตรอินทรีย์ให้พึ่งพาตนเองได้ ลดการใช้สารเคมีและปุ๋ยเคมีเพื่อลดต้นทุนการผลิตและพัฒนาคุณภาพชีวิตและสุขภาพอนามัยของเกษตรกรผู้ผลิต รวมทั้งสร้างความอุดมสมบูรณ์ให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม นี่คือนโยบายการพัฒนาการผลิตและสร้างเครือข่ายสู่การพึ่งตนเอง เพื่อพัฒนาการผลิตสู่เกษตรกรอินทรีย์ให้สามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน และแก้ไขปัญหาความยากจน รวมทั้งเพื่อสนับสนุนการรวมกลุ่มเกษตรกรสร้างความเชื่อมโยงเครือข่ายในการพึ่งพากันและกัน และยังเป็นการพัฒนาช่องทางการตลาดรองรับผลผลิตส่วนเกิน เพื่อเชื่อมโยงแบบพึ่งตนเองที่มีความเข้มแข็งและพร้อมที่จะนำผลผลิตส่วนเกินมาจำหน่าย รวมทั้งสามารถเข้าถึงตลาดได้มากขึ้นในทุกระดับ

การพัฒนาของผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบล “ตำบลสะอาด สิ่งแวดล้อมปลอดภัย ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการขยะ” มีการมอบหมายแต่งตั้งผู้รับผิดชอบหรือผู้ดำเนินงานตามนโยบายชัดเจน จัดให้มีโครงสร้างการบริหารงานกองทุนธนาคารวัสดุรีไซเคิล และแต่งตั้งคณะทำงานระดับตำบล โดยจัดทำประกาศคณะกรรมการบริหารจัดการกองทุนธนาคารวัสดุรีไซเคิล เรื่อง แต่งตั้งคณะทำงานกองทุนธนาคารวัสดุรีไซเคิล แต่งตั้งคณะทำงานระดับหมู่บ้าน โดยจัดทำประกาศคณะกรรมการบริหารจัดการกองทุนธนาคารวัสดุรีไซเคิล เรื่อง แต่งตั้งคณะทำงานกองทุนธนาคารวัสดุรีไซเคิล ซึ่งคณะแรกมีหน้าที่ อนุมัติการรับเงิน การจ่ายเงิน ตรวจสอบบัญชี และสรุปผลการดำเนินงานของธนาคารวัสดุรีไซเคิลเสนอต่อคณะทำงานฝ่ายบริหารงานทั่วไปทราบทุกเดือน และมีหน้าที่ ให้บริการแก่สมาชิกของธนาคารในการฝากวัสดุรีไซเคิล หรือถอนเงินจากบัญชี สรุปผลการประกอบการของธนาคารประจำวัน และประจำเดือน ส่งให้ผู้จัดการธนาคารทราบ มีหน้าที่ ในการตั้งราคาซื้อ ขายประจำเดือน โดยการตั้งราคาอ้างอิงตามราคาตลาด นอกจากนี้ยังมีหน้าที่ตรวจสอบคุณลักษณะของวัสดุรีไซเคิล และชั่งน้ำหนักวัสดุรีไซเคิลที่สมาชิกนำมาฝาก รวมถึงติดต่อร้านรับซื้อของเก่า เพื่อตกลงการซื้อขายวัสดุรีไซเคิลในแต่ละเดือน ส่วนคณะที่สองให้คณะทำงานมีหน้าที่ ดังนี้ ให้คำแนะนำในการดำเนินงานกองทุนธนาคารวัสดุรีไซเคิล รวมถึงการดำเนินงานด้านต่างๆ เช่น การจัดทำข้อมูลรวบรวมวัสดุรีไซเคิลจากสมาชิกในพื้นที่ ชั่งน้ำหนัก จดบันทึก เป็นต้น ประชาสัมพันธ์การดำเนินงานที่เกี่ยวกับกองทุนธนาคารวัสดุรีไซเคิล และเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าถึงกองทุนธนาคารวัสดุรีไซเคิลทุกด้าน ให้ความรู้เกี่ยวกับการคัดแยกขยะให้กับสมาชิก และประชาชนในพื้นที่ ควบคุมและกำกับดูแลการจัดทำบัญชีเงิน หรือทรัพย์สินในกองทุนธนาคารวัสดุรีไซเคิลให้เป็นไปตามแนวทางที่คณะกรรมการบริหารกำหนด

พิจารณาให้ความเห็นชอบ จัดทำสรุปผลการดำเนินงานรายงาน ทุกราชไตรมาส และทุกสิ้นปีงบประมาณให้ คณะกรรมการบริหารจัดการกองทุนธนาคารวิศุทธิ์ไชเคิล มีการสร้างรับรู้ ให้แก่ประชาชนด้วยกาจัดเวที ประชาคมเรื่องการจัดตั้งกองทุนธนาคารวิศุทธิ์ไชเคิล

วิเคราะห์ปัญหาอุปสรรคและเสนอองค์ประกอบการจัดการระบบนิเวศแบบพหุภาคี ในอำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์

ปัญหาที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นแต่ละแห่งจะคล้ายๆ กัน ประชาชนไม่เข้าใจในระบบการจัดการนิเวศมากนัก ไม่ว่าจะเป็นเรื่องน้ำ ดิน เกษตรอินทรีย์ และการจัดการขยะ ปัญหาการใช้ที่ดิน ซึ่งพื้นที่ประกอบด้วยเนินเขา ป่า และที่ราบเป็นตอน ๆ สลับกันไป มีลักษณะลาดชันจากทิศเหนือลงไปทางใต้ ตอนเหนือมีทิวเขาสูง ตอนกลางของจังหวัดเป็นพื้นที่ราบและมีเทือกเขาเพชรบูรณ์ขวางกั้นไปสองข้าง มีแม่น้ำป่าสักซึ่งเป็นแม่น้ำสายสำคัญที่สุดของจังหวัดไหลผ่านตอนกลางของจังหวัด การไหลบ่าของน้ำผิวดินและพัดพาดินไปตาม กระแสน้ำ ผลกระทบคือ ทำให้ความสมบูรณ์ของดินลดลง อ่างเก็บน้ำและแหล่งน้ำธรรมชาติตื้นเขิน การชะล้างพังทลายที่รุนแรงก่อให้เกิดอันตรายต่อคน และสัตว์เลี้ยงรวมทั้งสร้างความเสียหายแก่บ้านเรือนและพื้นที่ เกษตรกรรม ปัจจัยที่มีผลต่อความรุนแรงในการชะล้างพังทลายของดิน ได้แก่ สภาพลมฟ้าอากาศ ปริมาณ น้ำฝน สภาพภูมิประเทศ เช่น ความสูงของพื้นที่ ความลาดชันและ ความยาวของความลาดชัน ที่ยังมีคามากยิ่ง ส่งผลให้เกิดการชะล้างพังทลายรุนแรงมากขึ้น ลักษณะพืชพรรณหรือสิ่งที่ปกคลุมดิน พื้นที่ที่เปิดโล่งทำให้เกิด การสูญเสียหน้าดินอย่างมากในฤดูฝน การใช้ประโยชน์ที่ดินที่ไม่เหมาะสมกับสมรรถนะของดิน ปัญหาดินเสื่อมโทรม ทำให้ผลผลิตทางเกษตรลดลง เกิดจากการปลูกพืชชนิดเดียวกันเป็นเวลานานโดยปราศจากการ บำรุงรักษาดิน ทำให้แร่ธาตุบางชนิดขาดแคลน การปลูกพืชเศรษฐกิจซ้ำซาก การเผาเศษวัสดุทางการเกษตร การใช้ปุ๋ยเคมีและยากำจัดศัตรูพืชติดต่อกันเป็นเวลานาน โดยความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง ทำให้เกิดสารตกค้าง ในดิน แหล่งน้ำ และผลผลิตทางการเกษตร และปัญหาดินที่เกิดจากสภาพธรรมชาติของดินร่วมกับการกระทำ ของมนุษย์ เช่น ดินเปรี้ยว ดินเค็ม ดินอินทรีย์(พรุ) ดินทรายจัดและดินตื้น การทำเกษตรอินทรีย์ลดปัญหาการใช้สารเคมี ลดการปนเปื้อนสารเคมีในพืช ผักหรือผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร ส่วนปัญหาการจัดการขยะของ ชุมชน เบื้องต้น ด้านการเก็บรวบรวมขยะมูลฝอย ภายในเขตพื้นที่ยังไม่มีมีการเก็บรวบรวมขยะมูลฝอย ผู้ประกอบการร้านค้าและคนเก็บขยะมูลฝอยในชุมชน การจัดการปัญหาขยะมูลฝอยมีความสำคัญและจำเป็น เนื่องจากการเผาขยะกลางแจ้งในหมู่บ้านส่งกลิ่นเหม็นไหม้รบกวนรวมทั้งละอองควันจากการเผาไหม้ปลิวไปติด เสื้อผ้าตากอยู่นอกบ้าน ส่วนระดับครัวเรือนยังพบว่าคุณลักษณะทางประชากรขาดอบรม หรือขาดการศึกษา ส่งผลต่อการจัดการขยะมูลฝอยในครัวเรือนด้วย อีกทั้งความรู้เกี่ยวกับการจัดการและการใช้เทคโนโลยีและ ความตระหนัก วัฒนธรรมและสังคม เป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อพฤติกรรมที่ถึงประสิทธิภาพการจัดการเช่นกัน

ดังนั้น จะเห็นได้จากการที่น้ำขาดแคลนในยามแล้ง แม้ว่าจะมีการสูบน้ำบาดาลขึ้นมาใช้เป็นอย่างมาก ก็ตาม ซึ่ง น้ำใต้ดินก็ได้ลดไปอย่างมาก จึงต้องมีการเติมน้ำเข้าสู่ใต้ดิน โดยการทำธนาคารน้ำ นอกจากนี้ยังมี การสร้างฝาย สร้างอ่างเก็บน้ำ ปลูกป่าต้นน้ำ ปลูกหญ้าแฝกกันหน้าดินพังทลายหรือป้องกันดินถล่ม ส่งเสริม การปลูกพืชหมุนเวียน ปลูกพืชบำรุงดิน และใช้ปุ๋ยอินทรีย์แทนปุ๋ยเคมี ลดสารเคมีในการปลูกพืช ผัก ผลไม้ เพื่อเสริมสร้างสุขภาพของร่างกายให้แข็งแรง การจัดการขยะในปัจจุบันจะเห็นว่า ประชาชนได้ตระหนัก มี จิตสำนึกในการรักษาความสะอาด รักษาสิ่งแวดล้อมมาก ตอนแรกอาจมีประชาชนบางกลุ่มไม่เข้าใจในเรื่องการ บริหารจัดการขยะ มีความรู้สึกต่อต้าน แต่เมื่อให้ความรู้ความเข้าใจแล้วจึงได้ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี ไม่ ว่าจะเป็นคัดแยกขยะ ให้ง่ายต่อการเก็บ หรือจัดได้ง่ายขึ้น และยังสร้างรายได้จากการขายขยะอีกด้วย หากทางหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเขามาผลักดันนโยบาย สนับสนุนในเรื่องของงบประมาณ การให้ความรู้

ความเข้าใจ กับชาวบ้านในชุมชนเพื่อหาแนวทางแก้ไขปัญหายะมูลฝอยในชุมชนร่วมกันจะทำให้ปริมาณขยะมูลฝอยลดลง เนื่องจากกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการมูลฝอยทำให้ส่งผลให้มีปริมาณขยะมูลฝอยตกค้างลดลง สอดคล้องกับแนวคิด การจัดการขยะมูลฝอยแบบบูรณาการอย่างยั่งยืน ที่เน้นความร่วมมือของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องและสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมในแก้ไขปัญหามูลฝอยตั้งแต่การเกิดและการคัดแยกขยะ ไปจนถึงการกำจัดขั้นสุดท้าย เทศบาลควรให้ความสำคัญกับแผนและนโยบายรองรับการจัดการขยะมูลฝอยในชนบทในอนาคต ผู้ที่เกี่ยวข้ององค์กรเข้ามาให้ความรู้และทักษะในการจัดการขยะมูลฝอยด้านต่างๆ แก่ประชาชนภายในชุมชน เช่น ส่งเสริมการคัดแยกและการนำขยะไปแปรรูปและใช้ประโยชน์ให้มากขึ้น เป็นต้น

มีแนวคิดการจัดการขยะคือ มีกระบวนการร่วมกันคิด ร่วมวางแผน ร่วมทำร่วมรับผลประโยชน์ เพื่อชุมชนสะอาด สิ่งแวดล้อมปลอดภัย ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการขยะ ภายใต้กิจกรรม วิธีการตั้งกองทุนธนาคารวัสดุรีไซเคิล ผ่านกระบวนการ จัดเวทีประชาคมทุกหมู่บ้านเพื่อแสดงความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการขยะในพื้นที่ตำบล ในรูปแบบกองทุนธนาคารวัสดุรีไซเคิล จัดเวทีประชุมหัวหน้าส่วนราชการ กำนันผู้ใหญ่บ้าน และผู้นำกลุ่มองค์กรในชุมชน เพื่อระดมความคิดเห็นในการแก้ไขปัญหายะมูลฝอยภายใน พร้อมทั้งกำหนดแนวทางในการแก้ไขปัญหาร่วมกัน และดำเนินการคัดเลือกคณะกรรมการชุมชน ประชุมจัดทำระเบียบคณะกรรมการบริหารกองทุนธนาคารวัสดุรีไซเคิล ว่าด้วย การจัดตั้งกองทุนธนาคารวัสดุรีไซเคิลตำบล และประกาศใช้ จัดตั้งกองทุนธนาคารวัสดุรีไซเคิลตำบล เพื่อเป็นการบริหารจัดการขยะทุกประเภทตั้งแต่ครัวเรือนโดยมีการแต่งตั้งคณะกรรมการบริหารกองทุนธนาคารวัสดุรีไซเคิลตำบล และคณะทำงานระดับตำบล และระดับหมู่บ้าน ที่มาจากภาคประชาชน รวมถึงประชาชนจิตอาสาเข้ามามีบทบาทในการดำเนินงาน ประชาชนในตำบล สมัครเข้าเป็นสมาชิกกองทุนธนาคารวัสดุรีไซเคิลตำบล ประชาชนในตำบลคัดแยกขยะ 4 ประเภท และจัดการขยะมูลฝอยในครัวเรือนของตนเองได้อย่างถูกต้อง สนับสนุนงบประมาณในการจัดซื้อวัสดุสำนักงาน เช่น กระดาษ หมึกพิมพ์ เพื่อนำมาดำเนินงานภายในกองทุนธนาคารวัสดุรีไซเคิลโดยการจัดทำโครงการขึ้นมา

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัย พบว่า การใช้ประโยชน์ ด้านต่างๆ มีการใช้ประโยชน์อยู่ ได้แก่ เพื่อการเกษตร เพื่อการบริโภค (ดื่ม และทำอาหาร) และเพื่ออุปโภคในครัวเรือน ส่วนประเด็นผลกระทบที่คาดว่าจะได้รับการจัดการทรัพยากรน้ำ ได้แก่ ผลกระทบต่อครอบครัวและอาชีพ และผลกระทบต่อชุมชน หมู่บ้าน ได้แก่ ผลกระทบการเกษตรที่ผลิตอาหารด้วยความยั่งยืนทางสิ่งแวดล้อม สังคม และเศรษฐกิจ โดยเน้นหลักการปรับปรุงบำรุงดิน การเคารพต่อศักยภาพทางธรรมชาติของพืช สัตว์ และนิเวศการเกษตร เกษตรอินทรีย์จึงลดการใช้ปัจจัยการผลิตภายนอก และหลีกเลี่ยงการใช้สารเคมีสังเคราะห์ เช่น ปุ๋ย สารกำจัดศัตรูพืช และเวชภัณฑ์สำหรับสัตว์กระทบต่อสิ่งแวดล้อม และผลกระทบโดยรวม เรื่องการจัดการดินให้มีคุณภาพ เหมาะแก่การเพาะปลูก ดินที่มีสารอาหาร ปลูกพืชก็งามไม่ต้องใช้สารเคมี โดย ใช้น้ำหมักจุลินทรีย์ ทำจากพืชสด ไม่ว่าจะเป็นต้นกล้วย ผสมกับเชื้อจุลินทรีย์ หมักให้ได้ตามระยะเวลาที่กำหนด และใช้แสงล่ำไรตอนเช้า ถึงมีคุณภาพอยากได้พืชที่เขียวงาม ลำต้นสมบูรณ์ ไม่ต้องใช้ปุ๋ยเคมี หรือปุ๋ยยูเรีย แต่ใช้น้ำหมักจากพืชธรรมชาติได้

และการจัดการขยะในรูปแบบและสถานที่ตั้งธนาคารขยะรีไซเคิล โดยการจัดการขยะในรูปแบบธนาคารขยะให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของชุมชน สถานที่ปฏิบัติงาน คณะทำงานรับฝากขยะของกองทุนธนาคารวัสดุรีไซเคิล ตามหมู่บ้าน สถานที่ตั้งธนาคารสะอาด เป็นระเบียบ สถานที่พัก คัดแยกขยะรีไซเคิล มีการจัดรูปแบบที่สามารถเข้าถึงการบริการได้สะดวก มีแผนผังแสดงขั้นตอนการให้บริการและผู้รับผิดชอบ

การจัดระบบเอกสารข้อมูลการดำเนินงาน มีระบบจัดเก็บเอกสารเป็นหมวดหมู่และเป็นระเบียบเรียบร้อย มีการบันทึกข้อมูลถูกต้องครบถ้วนและเป็นปัจจุบัน มีประชาชนร่วมเป็นคณะทำงานของธนาคารขยะ มีความต่อเนื่องยั่งยืนของโครงการธนาคารขยะด้วย

ข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษาวิจัยเรื่อง “การจัดการระบบนิเวศแบบพหุภาคีเครือข่ายในอำเภอหล่มสัก จังหวัด เพชรบูรณ์ ” มีข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

เนื่องจากกระบวนการจัดการระบบนิเวศวิทยาเป็นหน้าที่โดยตรงของหน่วยงานภาครัฐ แม้ชุมชนจะเป็นผู้มีส่วนได้เสีย แต่ก็ไม่สามารถดำเนินการเองได้หากไม่มีภาครัฐเข้ามามีส่วนในการบริหารจัดการ ดังนี้ 1) ภาครัฐควรกำหนดกิจกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ฟื้นฟู ท้องถิ่นอย่างเป็นทางการเป็นรูปแบบและสนับสนุนส่งเสริมงบประมาณในการดำเนินงานทุกขั้นตอน

2) หน่วยงานภาครัฐหรือส่วนงานที่เกี่ยวข้องกับท้องถิ่น ควรกำหนดนโยบายในการส่งเสริม ท้องถิ่นให้เป็นรูปธรรม โดยอาศัยการมีส่วนร่วมของชุมชน

3) ควรสร้างจิตสำนึกที่ดีแก่ทุกชุมชนหรือทุกภาคส่วนในอันที่จะหันมาใส่ใจในการรักษาสิ่งแวดล้อม โดยการจัดกิจกรรมการอบรม การให้ความรู้

4) องค์การบริหารส่วนตำบลหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ควรจะมีนโยบายในการเสริมสร้างองค์ความรู้แก่เยาวชนให้มากกว่าที่เป็นอยู่

5) ควรมีการศึกษาหาแนวทางการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

เอกสารอ้างอิง

- กาญจนา แก้วเทพ. (2553). *คุณลักษณะและวิธีวิทยางานวิจัยเพื่อท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
- เกศสุตา สิทธิสันติกุล. (2552). *ชาวบ้านวิจัย รากฐานใหม่ของสังคม คุณค่า พลังและความสุข*. เชียงใหม่: วนิดาการพิมพ์.
- ชัยวัฒน์ ปัญจิจิต. (2563). *ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลปากช่อง. สัมภาษณ์*. 31 พฤษภาคม.
- ธีรวุฒิ ราชแก้ว. (2563). *ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลท่าอิฐ. สัมภาษณ์*, 8 พฤษภาคม.
- สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดเพชรบูรณ์. (2558). *แผนปฏิบัติการสำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดเพชรบูรณ์*. เพชรบูรณ์: สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดเพชรบูรณ์.
- ไสว คำพุฒ. (2563). *นายกองค์การบริหารส่วนตำบลช้างตะลูด. สัมภาษณ์*, 5 พฤษภาคม.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2544). *วิธีคิดเชิงซ้อนในการวิจัยชุมชน: พลวัตและศักยภาพของชุมชนในการพัฒนา*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.